

1. HEBREJSKA KNJIŽEVNOST

1.1. BIBLIJA

Biblija ali Sveto pismo je temeljno **delo hebrejske književnosti**. Izraz je grškega izvora. Imenujemo jo **vseh knjig jo knjig**, saj je zaradi pomembne vloge pri širjenju krščanstva postala ena najpomembnejših verskih, kulturnih, literarnih, ideoloških in političnih knjig. V preteklosti je pomenila edino kulturno izročilo.

2. GRŠKA ANTIČNA KNJIŽEVNOST

Grško – Antična književnost je trajala od 1000 let pr. N. št. do 5. St. n. št.

Tri velika obdobja:

- **arhaično:** 8. St. pr. N. št. do 5. St. pr. N. št. – razvoj epike in lirike
- **atiško ali klasično:** 5. In 4. St. pr. N. št. – razvoj dramatike in proze
- **helenistično:** 4. St. pr. N. št. do 5., 6., st. n. št. – razvoj komedije in lirskega pesništva in pripovedništva v obliki romana.

Poleg tragedije in komedije sta bila pomembna tudi razvoj in nastanek epa.

EP je najobsežnejša pripovedna pesnitev pri Grkih in Rimljanih. Zanj sta značilna tekoč epski slog in epska širina, spesnjen je v heksametrih. Značaj junakov je že izoblikovan.

2.1. HOMER – ILIADA

ILIADA – PREDZGODBA

Na poroko tesalaskega kralja Peleja in morske nimfe Tetide so bili povabljeni vsi bogovi, razen Eride (boginje prepira). Zaradi užaljenosti je med svate vrgla jabolko z napisom »Najlepši«. Tri boginje, Hera (boginja oblasti), Atena (boginja modrosti) in Afrodit (boginja lepote), so mislile, da so vredne jabolka. Spor med njimi je po Zevsovem nasvetu rešil trojanski kraljevič Paris. Odločil se je za Afrodit, ki mu je obljubljala najlepšo žensko na svetu in srečo v ljubezni. S tem je sebi in Trojancem nakopal sovraštvo obeh zavrnjenih boginj. Nato je Paris obiskal špartanskega zaljublil, jo ugrabil in se z njo na nekem otoku poročil in se vrnil v Trojo. Menlaj je bil užaljen, kralja Menelaja, ki je bil poročen z lepšo ženo Heleno. Ko jo je Paris zagledal, se je vanjo na mah zato sta skupaj z bratom Agamemnonom zbrala mogočno grško vojsko in krenila proti Troji. Grško brodovje se je spotoma ustavilo v pristanišču Avlida. Videc Kalhasa jim je napovedal, da bo vojna med Ahajci (Grki, Špartanci) in Trojanci trajala 10 let, v 10. letu vojne pa bo Troja padla.

Dejanje Iliade se dogaja v 10. letu vojne. Iliadi rečemo tudi pesem o Ahilom srdu.

POVZETEK VSEBINE

Agamemnon je Ahilu odvzel lepo sužnjo Brizeido in ga s tem silno užalil. Ahil je bil izredno dober bojevnik, znan pa je bil tudi po nagli jezi in da je razljiv samo v peto. Zaradi užaljenosti je Grkom zagrozil, da jih ne bo več branil. V devetem spevu pridejo Ahila prosit, naj jih gre varovat pred Hektorjem iz Troje; niti obilni darovi niti prošnje poslancev niti solze Ahajcev ga ne omajejo. Ahilov najboljši prijatelj Patroklos se je oblekel v Ahilova oblačila in Ahajce res ubranil pred Trojanci, vendar je pri tem sam izgubil življenje. To je Ahila tako zelo prizadelo, da se je pobotal s sptim Agamemnonom in v dvoboju ubil Patroklejevega morilca Hektorja.

Hektorjev oče Priam je prišel v Ahilov šotor prosit, naj mu vrne mrtvega sina. Ahil se je omehčal in Hektorjevo truplo izročil Priamu. Tako se je iz krutega maščevalca spremenil v plemenitega zmagovalca, in njegov srd je tako dobil globlji etični pomen. Tudi njegov oče Pelej bo lahko kmalu jokal za sinom, podobno kot je Priam jokal za Hektorjem. Zavest skupne človeške usode ublaži divjo Ahilovo strast. S pokopom Patrokla in Hektorja ter koncem Ahilovega srda se Iliada izpoje.

INTERPRETACIJA

Iliada ni navadna junaška pesem, ampak **tragična pesnitev**. Vsaka stvar ima **tragično usodo** (oblaki se borijo z vetrom, golobi beže pred skobcem, hrast uniči požar,...). Vsi Homerjevi junaki so podvrženi tragični usodi, najbolj razdvojen in tragičen je Ahil: neutolažljiv je v svojem srdu, nenasiten v svojem maščevanju, zna pa se raznežiti do solz.

Ena glavnih značilnosti Iliade je **ritmična razgibanost** (stalno se izmenjujejo žalost in veselje, zmaga in poraz, boj in počitek, nenehni boji in na drugi strani podobe iz narave...). Za slog je značilna **epska širina** – avtorju se nikamor ne mudi, vse opisuje na dolgo in široko. Tudi v najbolj napetih trenutkih ima še vedno čas, da vsako stvar oriše do najmanjših podrobnost. Naslednja značilnost so **številne prispodobe** (primere oz. komperacije), npr. narasel hudournik utrga skalo, ruje drevesa, orel plane iz oblakov, da ugrabi zajca, lev raztrga bika,...). Pogosta je **homerska primera** (to je zelo obširno in umetelno izpeljana primera, ki ponazarja bistvene značilnosti nekega dogodka, v primerjavi z drugim, ponavadi obsežnejšim dogodkom). Ime je dobila po Homerju, ki jo je prvi uporabljal. Njeno nasprotje je **slovanska primera** – ta prikazuje več predmetov, ki imajo nekaj skupnega s primerjanim, nato pesnik te primere zanika in pokaže pravi predmet.

Iliada je **ep**. Vendar nima samo epskih, ampak tudi **dramske prvine**, in sicer tako v snovi kot v zgradbi. Dejanje je izrez iz desetletne vojne zoper Trojo: postavlja nas v 9. leto in se zgodi v 51. dneh, imamo pa vtis, kot da doživljamo vso vojno. V Iliadi imajo pomembno vlogo bogovi, zato lahko govorimo o **vojni bogov**.

Iliada se deli na **24 spevov**, ki so pisani v verzih. V Iliadi jr verz **heksameter** ali **šestomer**, sestavljen iz šestih stopic, to je 5 daktilov in končnega troheja. Heksameter so po grških vzorcih prevzeli Rimljani, pozneje pa se je uveljavil tudi v nekaterih sodobnih jezikih, npr. v nemščini in tudi v slovenščini, čeprav pri nas bolj v prevodih kot v izvornih pesnitvah.

V Iliadi se v živahnem **ritmu** menjavata žalost in veselje, zmaga in poraz, boj in počitek. **Metrum** grško pomeni mera in je pogosto sinonim za metrično shemo.

V Iliadi sta najpomembnejša **6. in 22. spev**. Oba sta polna **okrasnih pridevkov** (bridke strelice, sveta prisega, krilate besede,...), **homerskih primer**, v obeh spevih imajo **pomembno vlogo bogovi**, opazen je **dialog**. V 6. spevu srečamo zanimiv **kontrast**: na eni strani sta Paris in Helena, na drugi pa Hektor in Andromaha. Odnos med obema paroma zakoncev je povsem različen. Andromaha Hektorja občuduje, pomeni ji vse, slovo je težko in boleče. To slovo izzveni kot visoka pesem zakonske ljubezni. 22. spev je pomembne zaradi Hektorjeve smrti, vrh pa je Zevsovo tehtanje Ahilove in Hektorjeve usode.

2.2. HOMER – ODISEJA

POVZETEK VSEBINE:

Odisej se po desetletni vojni med Trojanci in Grki/Ahajci vrača domov na Itako, kjer ga čakata zvesta žena Penelopa in sin Telemah. Na poti je doživel veliko dogodivščin. Najprej se je s svojimi tovariši ustavil na otoku Lotofagov, kjer so opili njega in njegove može. V deželi Kiklopov je nato izgubil šest mož, ker so enemu izmed njih, Polifemu, postali večerja. Ušli so z zvijačo in prispeli na otok, kjer je vladal Aiolos, bog vetrov. Ker niso upoštevali pravil, so »prislužili« vihar, ki jih je odnesel do otoka čarovnice Kirke. Nekaj posadke je začarala v svinje.

Pot domov so nadaljevali mimo dveh Siren, očarljivih morskih deklic, ki sta čudovito peli, in dveh pošastih Scile in Karibde. Tudi tu je Odisejeva posadka izgubila nekaj mož. Na Heliovem otoku so može, kar jih je še ostalo, ubili nekaj živine, saj jim je primanjkovalo hrane. To jih je pogubilo in preživel je le Odisej. Sam je priplul na otok nimfe Kalipso. Z njim se je hotela poročiti, zato ga je sedem let ni spustila z otoka. Po uspelem pobegu je Odisej pristal na otoku Fajakov. Ti so mu pomagali k dokončni vrnitvi domov. Vrnil se je tik pred poroko svoje žene z enim od vztrajnih in nadležnih snubcev. S sinom Telemahom mu je uspelo poroko preprečiti in premagati ter odgnati vse snubce.

INTERPRETACIJA:

Odiseja je **ep**, ki opisuje posledice enega izmed udeležencev desetletne trojanske vojne. To vojno natančneje, predvsem njen konec opisuje **ep Iliada**, ki ga je prav tako spesnil Homer. Vzroke za nastanek vojne pojasnjuje **mit o trojanski vojni**.

Na svatbo tesalskega kralja Palea in morske nimfe Tetide so bili povabljeni vsi bogovi razen **Eride, boginje spora**. Ta se je maščevala z jabolkom, na katerem je pisalo »Najlepši«. Zanj so se potegovale tri boginje: **Hera (oblast), Atena (modrost), Afrodit (lepota)**. Po nasvetu boga Zevsa je prepir med boginjami razrešil **trojanski kraljevič Paris**, ki je jabolko podaril Afroditi, saj mu je v zameno za to obljubljal najlepšo žensko na svetu. S tem so si Trojanci nakopali sovraštvo preostalih dveh boginj. Nato je Paris obiskal **špartanskega kralja Menelaja in njegovo ženo Heleno**, v katero se je na mah zaljubil, jo ugrabil in se z njo poročil.

Tako so se Grki (Ahajci, Špartanci) odločili za maščevalen pohod proti Troji. Na poti so srečali **vidca Kalhasa**, ki jim je napovedal, da bo Troja padla šele čez deset let, in to s pomočjo zvijače. In res – **v desetem letu vojskovanja je modri Odisej predlagal, da so zgradili lesenega konja, vanj so se skrili najpogumnejši vojaki, drugi pa so navidezno odpluli**.

Svečenik **Laokoon je Trojance** opozarjal, da je konj le zvijača, a je Grkom naklonjeni Pozejdon poslal nanj dve kači, da sta ga ubili. Tako so Grki ponoči »vkorakali« v Trojo in pobili ter zasušnili vse Trojance razen Eneja.

Odiseja je **junaški ep**, za katerega je **značilno opevanje junaških dejanj enega ali več junakov ter poseganje bogov v dogodke**. Značilen je **epski slog, v katerem pesnik pesni v epski širini, da kopiči sinonime izraze, da je razsipen v besedišču, da pripoveduje raztegnjeno in nazorno**. Za Homerjev slog je izrazito značilna prav epska širina; avtorju se nikamor ne mudi, vse opiše na dolgo in na široko; kako na dolgo in široko se Odisej in Nazikaa pogovarjata in si razlagata ter pojasnjujeta svoje poglede.

Za Homerjev slog so značilne tudi **homerske primere** - to je primera, izvedena izredno obširno in umetno, ki ponazarja pomembne značilnosti kakega dogodka v primerjavi z drugim, ponavadi obsežnejšim dogodkom, nato pa se povrne k prvemu dogodku.

Ep je književna zvrst, ki je bila najobsežnejša pripovedna pesnitev pri starih Grkih in Rimljanih, spesnena v verzih – heksametrih. Pri Grkih se je razvil iz junaških pripovednih pesmi. Duševnega razvoja junakov ne prikaže, ker je njegov značaj že dograjen, pač pa prikazuje okoliščine.

Vsak ep je razdeljen na tri dele:

- **uvod** (avtor že s prvim verzom pokaže bistvo stvari)
- **dokaz** (avtor napove kratko vsebino ali govori o viru pesnitve)
- **pripovedovanje** (ta obsega opevanje osrednjih dogodkov; pri tem ne dela nobenega uvoda in poseže takoj v sredino dogajanja – in medias res – tako da z napetim dogodkom vzbudi zanimanje pri bralcu)

Po **vsebini** ločimo več epov: junaškega, viteškega, zgodovinskega, verskega, satiričnega, živalskega,

2.3. SOFOKLES – ANTIGONA

POVZETEK VSEBINE

Kreon je izdal ukaz, da Polinejka, Antigoninega in Ismeninega brata ne smejo pokopati, temveč ga prepustijo ujedam in psom. Kdor bi prekršil ta ukaz, ga čaka huda kazen. Kljub ukazu je Antigona vseeno skušala prepričati Ismeno, da zagrebeta bratovo truplo. Kljub temu, da je Ismena v sebi podpirala željo in odločitev Antigone se je upirala, zaradi strahu pred kaznijo. Antigona se je kljub nasprotovanju sestre vseeno odločila, da pokoplje brata. Svojo odločitev je branila in zagovarjala z besedami, da bo, v kolikor jo ujamejo in usmrtijo, ostala do konca zvesta bratu. Ismeno je zelo skrbelo.

Po smrti Polinejka je Kreon zasedel prestol in postal kralj Teb. Sklical je starešine na posvet. Izdal je razglas, da nihče ne sme zagrebsti ali objokovati Polinejka, medtem ko je dovolil pokop brata Eteokla.

Takrat je pritekel stražar in Kreonu sporočil strašno novico, da je nekdo pokopal mrliča. Stražarji so drug drugega obdolževali, kdo ga je pokopal. Spor je prekinil vodja zbora češ, da je to delo bogov. A Kreon ga je takoj zavrnil, da bogovi ne ščitijo zlikovcev, ki so hoteli podreti svoja svetišča. Nihče, niti Kreon ni slutil, da je za pokop kriva Antigona, ampak je mislil, da je motiv za pokop denar. Stražarjem je naročil, naj takoj najdejo krivca, drugače bodo trpeli sami.

Kmalu so stražarji pred Kreona privedli Antigono. Ni verjel, da je krivec ona, zato je sama pogumno priznala dejanje. Ko sta se Kreon in Antigona sporekla, mu je povedala, zakaj je kršila zakon; zakoni, ki jih je napisal smrtnik ne veljajo, veljajo samo božji zakoni. Ko jo je hotel Kreon ubiti, je bilo njej vseeno, saj bi vsi odobravalni njen pogumvendar so bili zaradi strahu raje tihi. Stražarji so privedli tudi Ismeno, saj so mislili, da je tudi ona kriva. Ker je hotela nositi krivdo, je priznala dejanje, a je Antigona ni hotela za sodelavko. Ko je Ismena izvedela, da hoče oče Kreon sinu Hajmonu ubiti nevesto, se je zelo razjezila. Zato je Kreon obe zapisal smrti in dal odvesti v palačo.

Kmalu je v palačo prišel tudi Hajmon, ko je zvedel, da mu hoče oče ubiti zaročenko. Kreon mu je rekel, da mora ubogati samo tistega, komur je dana oblast, pa naj ima prav ali ne. Zato mu je Hajmon povedal, kaj so za njegovim hrbtom o Kreonu govorili ljudje. Meščani so obžalovali Antigonino smrt, saj se jim je zdel pokop smiseln. Tudi Hajmon je očital očetu nespametnost. Kreon se je spraševal, če ga bodo meščani učili, kako naj vlada in Hajmona obdolžil, da je na ženski strani, ker brani Antigono. Zato mu je Hajmon zagrozil, da bo še nekdo drug mrtev, če ubije Antigono. Kreon je bil jezen, zato je naročil stražarjem naj pripeljejo Antigono, da bi umrla pred moževimi očmi. Ko je Hajmon užaljen odšel, je Kreon spoznal, da Ismena ni kriva. Ampak Antigonina usoda je bila vseeno zapečaten; zazidali jo bodo v skalnat grob, kjer naj moli k Hadu.

Iz palače so privedli Antigono in vodja zbora ni mogel zadržati solz, ko je videl, kako gre nedolžno deklo v smrt. Antigona se je smilila meščanom in tudi sebi, ker je v grob odhajala brez sožalja svojcev. Na poti je Antigona še vseeno častila in hvalila svoje mrtve svojce in objokovala, ker je šla zadnja njihove družine na najbolj bridko pot. Najbolj pa je bila žalostna za to, kakšno plačilo je dobila za brata Polinejka. Ona ne bi nikoli tvegala ne za otroke, mater, očeta, le za brate bi. Kreon se je vseeno ni usmilil.

Mali deček je v palačo pripeljal vidca Tejreziasa, češ da je videl znamenja za nesrečo. Ker so ujede in psi pili mrličevo kri, bogovi niso hoteli več sprejemati daritev. Tejrezias je Kreonu očital, ker ni hotel pokopati Polinejka. Kreon se mu je upiral z žalitvami in ga obtožil, da laže, ker je podkupljen. Zato je Tejrezi odšel, še prej pa je Kreonu napovedal strašno usodo, da bo nekdo iz njegovega rodu, še pred sončnim vzhodom, umrl. Ko je starec odšel, je vodja zbora kralju svetoval, naj vseeno pokoplje truplo, ker se Tejrezi še nikoli ni zmotil. Ko je Kreon spoznal lastno napako, se mu je uklonil in odšel pokopati truplo.

Kmalu je prišel glasnik in spet sporočil novo zlo. Kreon je svečano pokopal Polinejka, a medtem se je v obokanem grobu Antigona obesila in Hajmon se je zabodel. Ko je Evridika slišala grozno novico, je odšla na samo. Takrat je prišel Kreon s sinovim truplom v rokah in si očital, ker ga je prepozno izučilo. Prišel je glasnik s še hujšo novico. Tudi kraljica si je sama vzela življenje in za smrt sina in nje krivila Kreona. Kreon je bil obupan in tudi sam si je želel umreti.

INTERPRETACIJA

Antigona izhaja iz mita o tebanski kraljevi hiši. Je tragedija, ki obravnava domovinsko tematiko. Saj na eni strani opisuje boj za oblast, na drugi pa boj za vero bogov. To je torej tragedija dveh pravic, dveh idej – Kreonova izhaja iz človekovih postav, Antigonina pa iz večnih nenapisanih božjih zakonov. Zarisan je konflikt med dvema najvišjima moralnima vrednotama, to sta domovina in družina. Človek je zavezan obema, kadar pa se med njima zgodi spopad, nastane izrazito tragična situacija. Prav to se zgodi v Antigoni, kjer Antigona zastopa družinsko pravo, Kreon pa domovinsko. Ker noben od njiju ne more odstopiti od svojih načel, je tragični konflikt neizogiben. Antigona nima namena rušiti obstoječega družbenega reda, temveč hoče le uveljaviti najosnovnejše človekove pravice, ki so utemeljene v večnih, nenapisanih zakonih.

V središču torej niso bogovi, temveč človek. Antigona se ravna po svoji vesti in po božjih zapovedih, kar ji ne dovoljuje, da bi se podredila postavam. Zrušila se je brez vsakršne krivde, zaradi stremljenja po višjem smislu, in v tem je njena tragičnost. Kreon pa predstavlja absolutno oblast in zaverovanost vase, kar ga oddaljuje od ljudskih množic, zato je kruto kaznovan, saj izgubi najmlajšega sina in ženo.

V grški tragediji zbor s svojimi nastopi vpliva na potek dramskega dogajanja. Je glasnik modrosti in je kritičen do pogubnih strasti. V Antigoni z zborovskimi pesmimi poroča o prejšnjih dogodkih, napoveduje razplet dogodkov v prihodnosti in izpoveduje splošne življenjske resnice. Dramsko dogajanje povezuje, ga pospešuje in umirja. Gotovo so zbornske pesmi v Antigoni med najlepšimi primeri antične lirike. Zaradi glasbenih odlik so Sofoklejeve zbornske pesmi pri grškem občinstvu postale nekakšna ljudska last, saj so si jih zapomnili in jih prepevali.

2.4. SOFOKLES – KRALJ OJDIP

ANTIČNO GLEDALIŠČE, TRAGEDIJA, TRAGIČNO

V največji meri se je razvila dramatika. Osnova so bili obredi v čast boga Dioniza. Predhodnici drame sta bili zbornska ilirika in junaška epika. V 6. St.pr.n.št. je Tespis uvedel k zboru prvega igralca in tako začel dialog med igralcem in zborom; Ajshil je uvedel drugega igralca in Sofoklej še tretjega. Pomembna je dvojnost, ki je povezana z dvema stranema Dionizovega kulta, z »žalostno« in »veselo«. Tako sta se razvili komedija in tragedija. V tragediji nastopajo bogovi, polbogovi, junaki, kralji, ljudstvo le kot zbor v komediji pa lahko nastopajo tudi ljudje iz ulice.

Po Aristotelu naj bi vsaka drama vzbujala:

- sočutje
- strah
- očiščenje

Značilnosti antične drame:

- enotnost kraja, časa, dejanja
- zgradba po dramskem trikotniku
- drama je razdeljena na dejanja, ta pa na prizore ali scene
- dramatski premi govor
- didaskalije
- sintetična in analitična dramska tehnika

Značilnosti antične tragedije:

- je splošna igra z vzvišeno snovjo
- junak mora imeti boljši značaj od povprečnih ljudi, a ne pomaga saj ima šibko točko, zaradi katere propade
- junak si zelo prizadeva doseči vzvišen cilj, a se zaplete s premočnimi silami in v boju z njim brez prave krivde doživ propad
- junak propade fizično, idejno zmaga
- tragedija ima svoj moralni namen
- dobrota in veličina zmagata prek trpljenja in smrti
- katarzo naj bi doživeli ob doživljanju sočutja in strahu
- zelo pomembno vlogo ima zbor, saj povezuje dialoge in vsak prizor konča z modrostjo. Je glasnik ljudstva, komentator in razsodnik

POVZETEK VSEBINE IN INTERPRETACIJA:

Tragedija Kralj Ojdip izhaja iz mita o **tebanski kraljevi hiši**. Zato je za njeno razumevanje treba poznati **predzgodbo**.

Ta se začne v **Tebah**, kjer je vladal **kralj Laj**, ki mu je bilo **prerokovano**, da ga bo ubil lasten sin. Ko je njegova žena Jokasta zanosila, sta bila zaradi prerokbe tako prestrašena, da sta se odločila novorojenega sina izročiti pastirju, ki naj bi ga vrgel zverem. Ta pa je dojenčka izročil korintskemu kralju Polibu in njegovi ženi Meropi. Imenovala sta ga Ojdip in ga vzgojila v odličnega mladeniča. Odrasli Ojdip je šel v preročišče Delfi poizvedovati o svoji usodi. Ker mu je bilo prerokovano, da bo ubil lastnega očeta in se poročil z lastno materjo, se je tega tako prestrašil, da se je odločil pobegniti v tujino in se ne vrniti v Korint, saj ni vedel da je posinovljenec.

Tako se je usmeril proti **Tebam** in se na poti zapletel v prepir z neko karavano, član katere je bil tudi kralj Laj. V prepiru je **Ojdip ubil kralja Laja** in tako, ne da bi se zavedal, **ubil lastnega očeta in uresničil prvi del prerokbe**. Pred vstopom v Tebe je razrešil Sfingino uganko (Kdo hodi zjutraj po štirih, opoldne po dveh, zvečer pa po treh! Človek!) in tako rešil Tebe pred hudo nadlogo (Sfinga je

bila pošast, ki je zahtevala vsakoletni davek v obliki dečkov in deklic; zato je začasni regent, Kreon, Jokastin bat, ki je po Lajevi smrti vladal v Tebah, obljubil zmagovalcu nad Sfingo Jokasto za ženo in tebetanski prestol) ter tako dobil Jokasto za ženo in tebatanski prestol. **Tako se je Ojdip poročil z lastno materjo in prerokba je bila v celoti uresničena.** Rodili so se jima štirje otroci: Etiokel, Polinejk, Ismena, Antigona.

Ko je Ojdip zavladal, je trdil da je najsrečnejši človek na svetu. A v Tebah kmalu ni bilo nič več tebanskega. V mestu je začela razstajati kuga in videdc Terezijas je napovedal, da je bo konec, ko se bo odkrilo, kdo je ubil kralja Laja. Ojdip se je potem spremenil v »**kriminalista**«, saj je začel vztrajno poizvedovati po morilcu. Ko mu je korintski sel prinesel novico o smrti kralja Poliba in ga tolažil, naj ne žaluje preveč, saj on ni bil njegov pravi oče, se mu je novica naenkrat razbohotila v vsej krutosti. Naenkrat je spoznal, da je on žrtev prerokbe. Ko se je tega zavedel, si je iztaknil oči in tako prevzel krivdo nase, čeprav tega v prerokbi sploh ni bilo. Ojdip je začel prerokbi nekaj dodajati. Ko je začel brskati po sebi, je začel **prerokbo delati osebno in s tem je začela preraščati v tragedijo.**

Kralj Ojdip je torej tragedija, saj je glavni junak pomemben karakter in pripadnik višjega družbenega sloja. Junak pa ima šibko točko, zaradi katere propade – ko raziskuje, kdo je morilec, izve žalostno resnico, ker se ne »sprijazni« s prerokbo, krivdo prevzame nase. Tako junak duševno trpi in propade; torej je kriv, čeprav ni kriv.

Najpomembnejša **tema** tragedije je bivanjska. V njej najdemo številne motive: kugo, iskanje morilca, prerokbi,... Napisana je v **analitični dramski tehniki**, saj si zgodbo razjasnimo šele s pomočjo predzgodbe.

Zgrajena je po dramskem trikotniku:

- **Zasnova:** V Tebah vlada kuga. Mesto se lahko reši le, če najdejo morilca kralja Laja
- **Zaplet:** Ojdip raziskuje, kdo bi bil morilec, a ga ne odkrije
- **Vrh:** Ojdipu sel iz Korinta sporoči, da je umrl njegov domnevni oče kralj Polib
- **Razplet:** Prvi del prerokbe se uresniči, vendar je Ojdipa strah, da se ne bi uresničil še drugi del. A resnica pride na dan, saj sel Ojdipa tolaži, češ da korintski kraljevi par sploh nista njegov rod
- **Razsnova:** Ojdip se oslepi s sponko Jokastine obleke, Jokasta pa se obesi.

3. SREDNJI VEK

Časovno je trajala od propada Rimskega cesarstva leta 476 pa do leta 1492, ko je Kolumb odkril Ameriko. Za srednji vek je značilen **fevdalizem**, ki v primerjavi z antiko pomeni politično in družbeno **nazadovanje**. Prevladal je monoteizem (krščanstvo), uporabljali so latinščino. Znanost se ni razvijala, pomembna pa je krščanska filozofija (**sholastika**). Njene temelje je postavil Tomaž Akvinski. V srednjem veku sta imela najpomembnejšo vlogo cerkev in papež, duhovščina je bila najbolj izobražen sloj, pomembno vlogo so imeli samostani. Kljub nazadovanju pa sta tako likovna umetnost kot literatura dosegli dokaj visoko raven.

Delimo jo na obdobja:

- **razpad antike (5. - 8.stol.)**
- **zgodnji srednji vek (8. – 12.stol.)**
- **visoki srednji vek (12., 13.stol.)**
- **pozni srednji vek (12., 15.stol.)**

Književnost delimo po slojih:

- **cerkvena, verska, duhovniška**
- **fevdalna, viteška, plemiška**
- **meščanska**
- **ljudska**

Razvili so vse vrste, najpomembnejša pa je epika.

LIRIKA je nastajala pod različnimi vplivi (Francišek Asiški). Pomembna je bila **trubadurska** lirika (serenade, kancone, pastorele). Potujoči študentje so razvili **vagantsko liriko**, ki je nastajala pod

vplivom antike. Najbolj znana je zbirka Carmina Burana. V 13.stoletju se je pojavil tudi sladki novi stil. ta lirika je spiritualistična, glavni predstnik pa je Dante Alighieri. V 15.stoletju se je v Franciji razvilo še **meščansko pesništvo**.

EPIKA je bila zelo raznolika. Nastajali so romani, novele, legende, razvijali so se predvsem **nacionalni epi**. V Španiji je nastal Ep o Cidu, v Nemčiji Pesem o Nibelungih,... Pojavili so se viteški romani, sprva v verzih, pozneje v prozi. Najbolj znan je roman o Tristanu in Izoldi, ki je osnova za poznejše bestsellerske romane.

DRAMATIKA se ni razvijala, ker je cerkev prepovedala javno razgaljenje. Kljub temu, in to prav s pobudo cerkve, pa so nastajale preproste igre, ki so jih igrali na trgih, saj gledališč niso poznali. Nastale so liturgične igre v latinskem jeziku, po 10.stoletju pa tudi v nacionalnih jezikih. Razvile so se igre z versko tematiko:

- **pasijoni** (o Kristusovem trpljenju)
- **mirakli** (o čudežih)
- **misteriji** (o velikih skrivnostih)
- **moralitete** (o moralnih vprašanjih)

V posvetni dramatikki so poznali farse in burke. Najbolj znana je Burka o jezičnem dohtarju.

Dela na slovenskem:

- Brižinski spomeniki
- Stiški rokopis
- Starogorski rokopis
- Celovski ali Rateški rokopis

3.1. BRIŽINSKI SPOMENIKI

Brižinski spomeniki so **najstarejši ohranjeni zapisi v slovenskem jeziku in najstarejše slovansko besedilo**, zapisano v **latinici**, in sicer v **karolinški miniskuli** (same male črke v latinski abecedi).

Nastali naj bi okrog **leta 1000** ob Vrbskem jezeru. Obsegajo **tri obrazce**, od katerih je drugi, **pridiga o grehu in pokori**, najpomembnejši. Besedila so predpisi še starejših besedil iz 8. Stoletja. Rabili naj bi jih nemški duhovniki pri svojem delovanju med Slovenci. Ime so dobili po mestu **Brižine**, kjer so jih našli leta 1803. Leta 1836 je **Jernej Kopitar** dokazal, da so res slovenska besedila in ne starocerkvenoslovanska, kot so sprva domnevali. Zdaj jih hranijo v muenchenski knjižnici.

Brižinski spomeniki so zapisani v taki slovenščini, kot so jo govorili Slovenci ob prihodu v alpski prostor. Vsebujejo večino **še danes živečih besed, ni germanizmov, slovenščina še ni bila cepljena na narečja. Vse to dokazuje, da je imela slovenščina polno moč in so jo upoštevali tudi višji sloji.**

Najpomembnejši spomenik je **pridiga o grehu in pokori**. Govori o tem, kako bi morale ljudje živeti. Če naši predniki oz. mi ne bi grešili, bi lahko večno živeli v raj. Ne bi poznali bolečine, skrbi, boleznin in smrti. Pridigar opozarja, da ljudje ne smemo grešiti. Pred Bogom grehov ne moremo skriti. Za zgled nam postavi svetnike, ki so delali sama dobra dela in nam obljubljali raj, če bomo tudi mi tako živeli. Ti ljudje so bili na zunaj prav takšni kot mi, le da so ljubili Boga. Če se bomo obnašali tako kot oni, bomo doživeli odrešitev naših duš in teles. Odrešitev bomo dosegli, če se bomo spovedali, saj bomo na dan poslednje sobe sami odgovarjali za svoje grehe, nihče pa nas ne bo mogel skriti pred Bogom in sodbo. Bog nam je dal s sveto spovedjo zdravilo za naše grehe, le priznati jih moramo in se spovedati. Pridigar se spominja tudi naših prednikov, ki so zaradi zvestobe Bogu trpeli, kar nam danes ni treba. Zato nas poziva h kesanju, saj se lahko izpovemo božjim namestnikom in grehi nam bodo odpuščeni.

Drugi Brižinski spomeniki so **pridiga**. Beseda je latinskega izvora in pomeni prepričevati. To je **oblika govora, v katerem duhovnik po prebranih besedilih in evangeliju vernikom oznanja in razlaga cerkveni nauk tako, da ga čim lažje razumemo.**

Od **4. St. je najpomembnejša oblika krščanske književnosti. Je polliterarno besedilo**, saj je snov cerkvena, predstavljeno na umetniški način (s stilnimi sredstvi). Pridiga mora biti tudi vzgojna in nazorna, saj je namenjena preprostejšim poslušalcem. Cilj pridig je utrjevati krščanski vero.

Pridiga o grehu in pokori je **retorično-jezikovna mojstrovina. Napisana je v privzdignjenim srednjeveškim liturgičnem (obrednem) slogu**. Srečamo **zamenjan besedni red** (če bi ded naš ne grešil), **stopnjevanje in naštevanje** (oni so lačnega nahranili, žejnega napajali,...), **mnogovezje** (kot tatvina, kot uboj,...), **brezvezje** (bolečine in skrbi so prišle, in bolezni, in po tem redu smrt,...); skladnja je preprosta. **Brižinski spomeniki pomenijo prvi pisni dokument slovenske besede**.

4. RENESANSA

Renesansa (preporod) je splošno umetnostna smer, ki zajema čas od **14. – 16.stoletja**. najprej se je pojavila v Italiji (tja so pribežali bizantinski učenjaki) in se od tam razširila po vsej Evropi. Idejno temelji zlasti na **humanizmu** in **antiki**, pomemben pa je tudi **srednji vek**.

Vpliv humanizma se kaže v:

- osredotočenju na človeka kot posameznika
- občudovanju duhovne in telesne lepote
- čutnem dojetanju sveta
- oživitvi antike
- iskanju božanskega v naravi.

Najpomembnejši humanistični filozof je **Erazem Rotterdamski** s Hvalnico norosti.

Nova renesančna miselnost se je odrazila v zametkih zgodnjega kapitalizma (manufakture, delavski sloj), nastala so nova odkritja in izumi (Kolumb-Amerika, Guttenberg-tisk), razvoj znanosti (astronomija-Kopernik) ter kakovostnega umetniškega ustvarjanja (literatura, glasba, slikarstvo-da Vinci, Michelangelo).

RENEŠANČNA LITERATURA

Za renesančno umetnost, zlasti literaturo so značilni: posvetnost in življenskost – življenje tukaj in zdaj (Carpe diem!), pestrost oblik in vsebin, razgiban stil ter povezovanje humanističnih, antičnih ter srednjeveških (trubadurji, viteštvo) idej, tem in motivov.

Ustvarjala sta jo predvsem meščanstvo in plemstvo, pomemben pa je bil talent. V rabi so že bili nacionalni jeziki.

Delitev:

- zgodnja renesansa (14. – 15.stol.)
- visoka renesansa (1.pol.16.stol.)
- pozna renesansa (2.pol.16.stol.)

Književne vrste:

- **lirika** – intimna; sonet (Petarca)
- **epika** – vpliv srednjeveških tem, ki so renesančno obarvane, saj je opazna ironija do srednjega veka; roman (Cervantes), novela (Baccaccio)
- **dramatika** – elizabetinsko gledališče; ponovni razmah komedije in tragedije (Shakespeare)

Predstavniki:

- Italija: Petarca, Boccaccio
- Anglija: Shakespeare, Bacon
- Francija: Montaigne
- Španija: Cervantes
- Portugalska: Camões
- Hrvaška: Držić

4.1. SHAKESPARE - ROMEO IN JULIJA

POVZETEK VSEBINE:

V Veroni sta v 15. Stol. živeli dve sprti družini: Montegovi in Capuletovi. Romeo je bil Montegov sin, zaljubljen v Rozalindo, ki ga je zavračala. Ko je izvedel, da bo na plesu v maskah pri Capuletovih, je šel tja tudi sam. Na plesu pa je prvič videl Julijo, Capuletovo hči. Romeo in Julija sta se zaljubila na prvi pogled in šele pozneje izvedela kdo v resnici sta. Odločila sta se za skrivno poroko, pri kateri pa jima je pomagal menih Lorenzo, saj je upal, da bo tako prekinil spor med družinama. Romeo pa je v nekem spopadu smrtno ranil Julijinega bratranca Tybalta, zato ga je knez izgnal iz mesta.

Julijini starši so želeli hčer omožiti s plemičem Parisom. Juliji je na pomoč priskočil Lorenzo z napojem, ki povzroči navidezno smrt, Romeo pa je poslal sporočilo naj pride po Julijo. Romeo sporočila ni prejel, izvedel pa je da je Julija umrla. Obupan se je vrnil in pred Julijino grobnico srečal Parisa ter ga v dvoboju ubil, sam pa popil strup in umrl. Ko se je Julija prebudila in zagledala ob sebi mrtvega Romea, se je zabadla z njegovim bodalom. Družini sta se šele sedaj zavedli, da sta zaradi sprtosti izgubili otroka in se spravili.

INTERPRETACIJA:

Romeo in Julija je **tragedija**, ki jo sestavlja pet dejanj. Zgrajena je po **dramskem trikotniku** – vrh predstavlja poročna noč, ko se Romeo in Julija skrivaj poročita. Napisane je v **sintetični dramski tehniki**, saj si dogodki sledijo kronološko. **Dogajalni prostor ni enoten**: v prvih štirih dejanjih je to Verona (javni kraj, cesta, Capuletova hiša, Capuletov vrt, Lorenzova celica, Julijina soba); v petem dejanju pa se dogajanje prenese v Mantovo in spet nazaj v Verono: na pokopališče in v grobnico. **Dogajalni čas je 15. stoletje**, samo dogajanje pa poteka štiri dni in noči, natančneje od nedelje do četrtega sredi julija. S časom in hitro sledečimi dogodki je Shakespeare **ustvaril napetost**, ki pritiska na zaljubljenca in bralca oz. gledalca.

Osrednji osebi sta zaljubljeni par, ki sta renesančna lika, saj sta mlada in lepa, tako telesno kot duhovno. Druge osebe so samo okvir za osrednji dogodek, ki spremeni stanje obeh naslovnih likov.

Renesansa je ponovno **obudila** in razvila **gledališče** ter obe dramski književni zvrsti, to je **komedijo** in **tragedijo**. Renesančne drame so igrali v renesančnem gledališču, ki se je v Angliji imenovalo **elizabetinsko gledališče**. Zanj je bila značilna osmerokotna oblika s tremi vrstami za gledalce. V sredini je bilo dvorišče z odrom, v katerega je bila vgrajena odprtina s premičnim pokrovom. Zadnji del odra je pokrival balkon, ki je služil za prizore. Prizorišča so označevali z napismi, vloge so igrali še vedno samo moški, ki pa niso nosili mask in so bili oblečeni v izredno bogate kostume. Gledališče je bilo odprto v vse družbene sloje, igrali pa so samo podnevi, ker niso imeli osvetljave. Med prizori ni bilo odmorov, zato je morala biti drama za gledalce privlačna in zanimiva, igralci pa so morali svoje vloge odigrati odločno in prepričljivo.

4.2. SHAKESPARE – HAMLET

Predzgodba: Danski kralj Hamlet je nekoč ubil svojega soseda, norveškega kralja Fortinbrasa, in mu vzel deželo. Čez dvajset let kralj Hamlet nenadoma umre (umor) in njegov brat Klavdij zasede prestol in se oženi z bratovo vdovo Gertrudo.

Zgodba: Naenkrat se duh umrlega kralja prikaže stražarjem in kraljeviču Hamletu in le-temu naroči, naj maščuje umor, ki ga je nad njim zagrešil brat. Prav takrat hoče maščevati svojega očeta tudi mladi Fortinbras in se s četami bliža Danski.

Hamlet hoče sam dognati resnico o očetovi smrti, zato hlina blaznost. Kralj Klavdij in komornik Polonij slutita njegovo zanko, zato ga preskušata z Ofelijo (če je zblaznel zaradi neuslišane ljubezni do nje). Hamlet pa jima odgovori s svojim poskusom: potujočim igralcem zapove, naj zaigrajo pred kraljem prizor, ki spominja na umor njegovega očeta. Klavdij se izda, da je morilec, in Hamlet se sklone maščevati. Pomotoma zabode Polonija, Ofelijinega očeta. Kralj Klavdij na videz poskrbi, da bi se Hamletov zločin zabrisal, zato pošlje Hamleta na Angleško, a spremljevalcema (mladostna Hamletova prijateljca Goldenstern in Rozenkranc) naroči, naj ga umorita. Vendar Hamlet uide pasti, da pobiti

spremljevalce (ponaredi kraljevo pismo) in se vrne na Dansko. Med tem je Ofelija od žalosti za umrlim očetom zblaznela in se utopila, njen brat Laert pa pride iz Pariza, da bi maščeval očetovo smrt. Ko kralj Klavdij zagleda Hamleta in sprevidi, da mu je naklep spodletel, nagovori Laerta, naj v dvoboju s Hamletom uporabi zastrupljen meč, sam pa sklene dati Hamletu zastrupljeno pijačo. Med dvobojem borilca nenamenoma zamenjata meča in tako sta - oba ranjena - zapisana smrti. Kraljica pomotoma izpije strup, namenjen Hamletu, in umre. Hamlet spozna stričeve zločine in ga zabode z zastrupljenim mečem. Maščevanje je izpolnjeno, mladi Fortinbras zasede prestol.

Po razgovoru z očetom pa se zbere vsa njegova volja v eno: razkrinkati zločin in maščevati očeta. S tem sklepom je ekspozicija tragedije končana. Kmalu Hamlet zapriseže prijatelje, naj ga ne izdajo, čeprav se bo čudno vedel. Hamlet napove, da bo igral in hlinil, če en čudaka pa vsaj blazneža. Prva opazi Ofelija in pripoveduje očetu, kako se Hamlet čudno vede z njo. Polonij je prepričan, da je zblaznel zaradi ljubezni do nje. Vse to pove kralju, ki ne verjame tej zgodbi. Pokliče Rozenkranca in Glidensterna, naj vohunita za njim. Zviti Hamlet, ki igra blaznika, najprej razkrinka Rozenkranca in Glidensterna, nastopa brije norce iz Polonija, ki mu niti kralj niti kraljica nista verjela. Sklenila sta prisluškovati pogovoru med Hamletom in Ofelijo. Hamleta nenadoma prevzame otožnost, nobenega življenja ni več v njem. Želi si le še umreti. Tu tudi nastopi njegov monolog: »biti al ne biti.« Iz katerega lahko razberemo, da ne zaupa nobenemu več, niti Ofeliji, ki jo je ljubil.

Hamlet kmalu pripravi igro »Umor Gonzaga«, ki prikazuje skoraj identičen umor, kot se je zgodil njegovemu očetu. To naj bi bila past za kralja, saj je bil Hamlet prepričan, da se bo izdal in tudi se. Tako je prepričan, da je kralj morilec in pripravljen ga je ubiti. Toda, ko ga pri materi zabode skozi zaveso, ubije Ofelijinega očeta, Polonija. Kralj, zaradi zločina, pošlje Hamleta v Anglijo, z mladostnima prijateljema, katerima je naročil naj ga ubijeta. Vendar Hamlet uide pasti, da pobiti spremljevalce in se vrne na Dansko. Med tem je Ofelija od žalosti za umrlim očetom zblaznela in se utopila, njen brat Laert pa pride iz Pariza, da bi maščeval očetovo smrt.

Ko kralj vidi, da se je Hamlet tudi tokrat rešil, naščuva Laerta proti njemu. Pri dvoboju naj bi bila konica njegovega meča zastrupljena in tudi v čašo iz katere naj bi Hamlet pil je polna strupa. Toda strup popije mati, ki ni vedela za zvijačo kralja in umre. Med dvobojem pride tudi do izmenjave mečev in med dvobojem se ranita oba, toda Hamlet vseeno zmaga. Tik preden ubije svojega nasprotnika, mu ta izda, da je kralj naklepal vso zvijačo in je neizbežno kriv. Hamlet z zastrupljenim mečem zabode kralja. Tudi ranjenemu Hamletu pojenjajo moči in kmalu umre v naročju prijatelja Horacija. Maščevanje je izpolnjeno in konec kakor je značilno za Shakespearova dela – tragičen.

4.3. GIOVANNI BOCCACCIO - NOVELA O SOKOLU (DEKAMERON)

O AVTORJU

Giovanni Boccaccio je bil rojen leta 1313 v kraju Certaldo blizu Firenc in je živel do leta 1375. Bil je Petrarcov prijatelj. Študiral je pravo in doživel nesrečno ljubezen z nezakonsko hčerjo neapeljskega kralja. V drugi polovici življenja se je posvetil predvsem literaturi in humanističnim študijam. Imenovali so ga za očeta italijanskega pripovedništva. Pisal je prozo in poezijo, napisal je prvi italijanski, pustolovski, pastirski in psihološki roman. Pisal je v italijanščini, nekaj v latinščini. Njegovo najpomembnejše delo je zbirka novel Dekameron. Velja za utemeljitelja novele.

ZGRADBA DEKAMERONA

- **Deka hemerai** (gr. Deset dni)
- Od leta 1348 do 1353 je v Firencah vladala najhujša kuga
- Deset mladih (sedem deklet in trije fantje) se je zaradi grozne kuge umaknilo v podeželsko vili, kjer so si krajšali čas s pripovedovanjem zgodb. Tam so ostali deset dni.
- **10x10=100 novel**
- Vsak dan naj bi vsakdo povedal eno zgodbo, za vsak dan pa so izbrali kraljico ali kralja, ki je določil temo pripovedi
- Po **obliki** in dolžini so zgodbe različne (krajše – anekdote, novele v pravem pomenu besede in daljše povesti)
- **Snov** takih zgodb je največkrat erotična. Ljubezen je še poduhovljena, zvesta in viteška, prevladuje pa čutna ljubezen. Osebe so zelo različne: plemiči, meščani, lahkoživke, zveste žene, kmetje, menihi...
- Dogodki so vzeti iz vsakdanjega resničnega življenja. Poudarja se čutnost, posmehuje se praznoverju, klerikalnosti, poudarja zdravo življenje in prebrisanost.

- **Ideje so značilno renesančne:** lepota zdravega in naravnega življenja, vrednost čutnih užitkov, nenaravnost askeze in meništva, poudarjene moči naravne zvitosti in razuma...

Boccaccio je predstavnik renesančnega individualizma in semzualizma predvsem zaradi zbirke svojih novel.

Novela:

- V antiki dodatek k zakonu
- Pozneje pomeni novico, vest, novost
- Z Boccacciem postane umetnostna književna zvrst

Novela je književna zvrst, in sicer krajša oz. srednje dolga pripoved v prozi. Zgrajena je po dramatskem trikotniku z enim osrednjim dogodkom, ponavadi z enim glavnim junakom in s presenetljivim koncem. Napisana je v jedrnatem slogu brez epske širine.

Če je novela zgrajena okoli nekega predmeta, ki igra vlogo središčne osebe ali osrednjega dogodka, potem pravimo, da je zgrajena po SOKOLJI TEORIJ in prav tako je Novela o sokolu.

POVZETEK VSEBINE

Novelo pripoveduje Fiammetta, ki peti dan predseduje kot "kraljica" družbi desetih pripovedovalcev Dekameronu. Najprej je povedala, da je človek po imenu Copp di Borghese Domenichi zelo znamenit in ugleden in da se je večkrat pogovarjal s sosedi in jim pripovedoval zgodbe. Najrajši je pripovedoval zgodbo o mladem plemenitašu Federigo, ki se je zaljubil v poročeno, plemenito žensko Giovanni. Da bi si pridobil njeno ljubezen, se je udeleževal viteških iger in prirejal slavnosti ter trosil darove. S takšnim razsipavanjem imetja mu je bogastvo hitro skopnelo, pa še Giovanni se zanj ni zmenila. Vse, kar mu je ostalo, je bil sokol, eden najboljših na svetu, in majhno posestvo, kamor se je preselil. Medtem ko je Federigo ubožel, je hudo zbolel Giovanniin soprog. Vedel je, da se mu bliža smrt, zato je napravil oporoko, v kateri je za dediča postavil sina, vendar če bi le-ta umrl, bi vse dobila Giovanni. Mož plemenite gospe je res kmalu umrl. Dogodilo pa se je, da sta mati in sin zahajala na posestvo, ki je bilo blizu Federigovega. Deček se je s Federigom spoprijateljil in se z njim zabaval, prav tako pa tudi z njegovimi psi in sokolom. Nekega dne je deček zbolel in vse, kar si je želel, je bil Federigov sokol. Giovanni je s težkim srcem odšla k Federigo in mu rekla, da je prišla obedovat. Federigo, ki je živel v veliki bedi, ji ni imel kaj ponuditi. Potem pa se je spomnil svojega sokola in ga pri priči zadavil in pripravil obed. Po končanem obedu je Giovanni povedala, zakaj je prišla k njemu. Toda Federigo ji je povedal za smrt sokola. Takrat je gospa spoznala, kako velika je Federigova ljubezen do nje. Fantič je res umrl. Vdova je bila še mlada in bogata, zato so jo bratje silili v zakon. Ko je povedala, da bi se rada poročila z ubogim Federigom, so se iz nje norčevali, vendar so le popustili in ji dovolili poroko s Federigom.

INTERPRETACIJA

Novela je napisana v **izrazito renesančnem slogu:**

- Friderikova zvesta ljubezen (senzualizem)
- Zdravo življenj na podeželju
- Pomembna je Giovanniina želja – individualnost
- Avtor poudarja duševno lepoto (reven, a kreposten)
- Poudarjena je Giovanniina lepota, plemenitost (eseticizem)
- Frideriko se do Giovanni obnaša viteško (vpliv srednjega veka)
- Pomembna je človekova sreča že na tem svetu, ne le v onostranstvu.

Za Boccaccia so značilni dolgi uvodi, popisi podrobnosti, opisi in dialogi, ki so živahni in zanimivi samo po sebi, na razplet novele pa ne vplivajo veliko. Je odličen jezikovni stilist saj, v **iskrivem, sproščnem in preprostem** jeziku prikazuje resnično življenje. Je zelo protiklerikalen in usmerjen v tostranske slasti in užitke življenja. Zna biti zabaven. Osrednji dogodek je zgrajen okoli predmeta, to je sokola. Novela je zgrajena po sokolji teoriji.

Zgradba **dramatskega trikotnika** je naslednja:

ZASNOVA: predstavljen je Federigo. Pove nam, kaj se mu je pripetilo, da se je preselil na podeželje, in kaj se je zgodilo njegovi ljubezni.

ZAPLET: ko je Giovanni zbolel sin, si je la-ta zaželel Federigovega sokola. Zato je Giovanni šla k njemu, a se je pretvarjala, da je prišla na kosilo.

VRH: Federigo je v želji, da bi ustregel ljubljeni ubil sokola, da bi ji ga postregel za večerjo.

RAZPLET: Giovanna je povedala Federigu zakaj je v resnici prišla, on pa ji je povedal, zakaj njeni želji ne more ustreči. Giovanni je sin umrl.

RASZSNOVA: konec je srečen, saj sta se Giovanna in Federigo poročila.

Konec novele je presenetljiv, saj bi večina pričakovala, da bo Giovanna na Federiga jezna, na pa da se bo z njim poročila. V koncu dela se pokaže tudi ideja novele: Giovanna se poroči in ne odide v samostan. Ideja novele je tudi renesančna: prevladajo užitki na tem svetu in šele v onostranstvu.

5. REFORMACIJA, PROTIREFORMACIJA IN BAROK NA SLOVENSKEM

REFORMACIJA ALI PROTESTANTIZEM V EVROPI IN NA SLOVENSKEM

To obdobje je trajalo od leta **1550** (ko sta izdani slovenski knjigi **Abecednik in Katekizem**) do leta **1595** (ko je izšla zadnja protestantska knjiga). Sicer je nastala **duhovna prenova cerkve po vsej Evropi** – krščanstvo je dobilo novo, protestantsko vejo, ki je težila k prvotnemu krščanstvu, revni cerkvi in je temeljila na Bibliji (**vsak naj jo bere v materinem jeziku**). Reformacija se je **začela 31. oktobra leta 1517 v Wittenbergu**, ko je **Martin Luther** na vrata tamkajšnje cerkve obesil 95 tez, s katerimi je zahteval, naj se Cerkev spremeni in povrne k nauku, ki ga je učil Kristus. Idejam so se pridružili vsi sloji,, saj so vladale slabe družbene razmere.

To obdobje je za Slovence izredno pomembno ne le z literarnega, temveč tudi v nacionalnega stališča:

- z izidom prvih knjig l. 1550 se je začela **književna doba slovenskega jezika**
- protestantje so dokazali, da je v slovenščini mogoče pisati **izvirna besedila in prevode** ter da jo je mogoče **znanstveno proučevati** (Bohorič – Zimske urice)
- v slovenščini se lahko utemelji **književnost kot umetnost**
- dobili smo **prevod Biblije**, ki nas je povzdignil kot narod
- pojavile so se nove **nacionalne okoliščine**
- dosegli smo **stik s sočasnim evropskim razvojem**
- dobili **smo prvo tiskarno in stanovsko knjižnico**

Literatura je v glavnem obsegala **neumetnostna in polumetnostna besedila** (katekizmi, pridige, prevodi in razlage svetopisemskih besedil z izvirnimi uvodi, pesmi,...).

Predstavniki:

- **Primož Trubar** (avtor prvih dveh slovenskih knjig, utemeljitelj slovenskega knjižnega jezika, prvi tvorec pisave, črkopisa, pravopisa).
- **Jurij Dalmatin** (l. 1584 je prevedel Biblijo v slovenščino).
- **Adam Bohorič** (avtor prve slovenske še ne znanstvene slovnice – Zimske urice, uzakonil je Trubarjev črkopis s Kreljevimi popravki - bohoričica).
- **Sebastjan Krelj** (izboljšal je Trubarjev črkopis, je avtor Otročje Biblije).

PROTIREFORMACIJA IN BAROK

Obsega **17. stoletja in 1.pol.18.stoletja**. tedaj se je cerkev odzvala na reformacijo in poskusila doseči ponovno prevlado katolištva. Tako kot drugod po Evropi si je tudi pri nas cerkev za to prizadevala z meniškimi redom jezuitov (samostan v LJ), cerkveno inkvizicijo, ki je preganjala heretike in predvsem protestante (protireformacijske komisije pod vodstvom škofa **Tomaža Hrena**).

Protireformacija je čas nazadovanja, saj so zatirali naprednega duha, sežigali protestantske knjige in ponovno zapostavili slovenščino. Slovstva je bilo malo, ohranili pa so Dalmatinovo Biblijo, ker so jo potrebovali pri bogoslužju v cerkvi. **Jenez Candek** je leta 1613 po Dalmatinu priredil priročnik **Evangeliji inu listovi**.

Obdobje **baroka** (barocco – nepravilno oblikovan biser) je bilo povezano z razvojem meščanstva ter obnavljanjem moči katolištva, saj so ponovno poskušali privabiti vernike v cerkev. Zato se je barok najprej razvil v likovni umetnosti, nato pa se je prenesel tudi drugam. Baročni stil pomeni pretirano okraševanje, izumetičnost, patetiko, neskladje oblik. Sočasno sta se razvijala tudi klasicizem (zlasti v Franciji) in **manierizem**, idejno nadaljevanje baroka pa je bil rokoko.

BAROČNA LITERATURA

V literaturi se barok kaže v slikovitosti, razgibanosti in raznovrstnosti besedil polnih retoričnih figur, moraliiranja, besednega cvetličanja in izražanja skrajnosti.

Na slovenskem je barok pomembne zlasti v **obnovljenem književnem delovanju**, zato njegov začetek postavljamo v leto **1672**, ko so ponovno izšli Čandkovi Evangeliji inu listovi. Najpogostejše literarne zvrsti so bile še vedno povezane z vero in s cerkvenim bogoslužjem – molitveniki, pridige, verske igre, cerkvene pesmi....

Predstavniki:

- **Janez Svetokriški** (Sveti priročnik – zbirka pridig)
- **Janez Vajkad Valvasor** (Slava vojvodine Krajnske – leta 1698; topografija Krajnske)
- **Oče Romuald** (Škofjeloški pasijon – leta 1613)

5.1. PRIMOŽ TRUBAR – PROTI ZIDAVI CERKVA

POVZETEK VSEBINE:

Trubar je v tej pridigi pridigal o zidavi cerkva v času, ko je služboval v Loki pri Zidanem Mostu. Trdil je da so bile mnoge cerkve sezidane zaradi praznoverja. Za primer takega praznoverja je postavil žensko, ki je trdila, da k njej vsako noč prihajata sveti Rok in sveti Sebastijan z zahtevo, naj se zgradi nova cerkev, sicer bosta poslala pomor in kugo nad ljudi. Ljudje so izmišljeni govorniki verjeli in v strahu uresničitve groženj sezidali kapelo. Ker pa je Trubar temu odločno nasprotoval, so ga farani hoteli pretepesti in komaj jim je pobegnil. Nato je k ženski poslal svojega kaplana, da jo je natančneje izprašal o prikazovanju svetnikov. Tedaj se je ženska izdala, saj je kaplanu potrdila popravek, da so svetniki beli in ne črni kot je ona sprva trdila.

V drugem primeru je Trubar izpostavil primer pozidave samostana blizu njegovega rojstnega kraja, prav tako iz praznoverja. Tega naj bi vaščani sezidali, ker so njegov stric in še dve ženski trdili, da se jim prikazuje Marija in zahteva nov samostan. Farani so ga res sezidali, a od tega so imeli največ koristi duhovniki in cehmojstri (cerkveni ključar, mežnar), ker so na ta račun udobno in razkošno živeli, na koncu pa so vsi umrli grozne smrti. Nesrečno so umrli tudi Trubarjev stric in ženski, ki so trdili, da se jim prikazuje Marija.

Trubar je očital duhovščini, da zaradi svojih koristi o tem molčijo on jih opozarjal, da se bodo cvrli v peklu, če se ne bodo pravočasno spokorili.

INTERPRETACIJA:

Besedilo v katerem Trubar razmišlja o **pravi krščanski veri**, je kratko avtobiografska pripoved o zidanju številnih cerkva in spada v zvrst **spominov ali memoarov**, saj Trubar po spominu pripoveduje dogodke, ki jih je sam doživel. Zaradi pretirane ljudske pobožnosti, ki se je sklicevala na prikazovanje svetnikov, so v Trubarjevem času množično zidali cerkve. Protestanti so **naivno praznoverje vernikov obsojali**, katoliški duhovniki pa so ga pogosto izrabljali v svojo korist.

Delo je **pridiga** in sicer **protestantska pridiga**. Pridiga je polliteratno delo, saj je vsebina verska, vendar predstavljena na umetniški način. V tej pridigi prevladujejo izrazito **protestantske ideje**: pridigar nasprotuje cerkvenemu razkošju, bori se proti praznoverju vernikov, kar podkrepi z razlago o slabih človeških nagnjenih. S to pridigo skuša ljudi odvrniti od katoliškega praznoverja, ki je v nasprotju s protestantsko doktrino, saj zavaja pod prave pobožnosti k zunanemu blišču.

Slog Trubarjevega pisanja je **protestantski**; misli posreduje preprosto in nazorno, a slikovito; ne uporablja metafor in metonimij, večino besed uporablja v prvotnem pomenu; stavki so večinoma kratki, le včasih uporabi odvisnik.

Njegov jezik je poln **germanizmov** (farmošter, ofer, cerkov,...) in **arhaizmov**. Dokazuje pa tudi, da je bila slovenščina takrat že **cepljena na narečja**, čeprav so se prav protestantje tega že zavedali in so postavili načelo, naj se knjižni jezik izogiba pretirane narečnosti in naj se izogiba tujk. Trubar je za osnovo svojega pisnega izražanja uporabil **govor Ljubljančanov**, ki je bil takrat precej **dolenjsko obarvan**; za pisavo pa je izbral **latinico**.

Trubar je bil prvi slovenski književnik, saj je utemeljil slovenski knjižni jezik, pravopis, pisavo; pomemben pa je tudi pri pridobitvi zavesti o skupnosti vseh Slovencev. Slovenski protestantje so z enotnim slovenskim književnim jezikom ustvarili podlago za pisanje zahtevnejših književnih del v poznejših obdobjih.

5.2. JANEZ SVETOKRIŠKI – NA NOVIGA LEJTA DAN

INTERPRETACIJA:

Pridiga se je začela uveljavljati v 5. In 6.st., svoj prvi razcvet doživela v visokem srednjem veku, pozneje pa predvsem v baroku in klasicizmu. Besedilo Na noviga lejta dan je **baročna pridiga, saj je humorna, slikovita, prepletena z baročnimi elementi (citati oz biblije, primere,...)**. Poleg baročne pridige poznamo še **homilijo, če se vsebina pridige naslanja na odlomke iz Biblije**.

Ta pridiga je zgrajena po **sholastičnem vzorcu**, kar pomeni, da je razdeljena na štiri dele: **temo, uvod, jedro, zaključek**. V **temi** pridigar navadno pove o čem bo pridigal. Svetokriški je v tej pridigi temo napovedal s citati iz Svetega pisma. **Uvod** je posebno pomemben, saj naj bi pritegnil pozornost vernikov, in sicer tako, da pove kak zanimiv dogodek iz mitologije ali zgodovine. Proti koncu uvoda pa naznani o čem bo govoril ter poziva vernike k poslušanju. **Jedro** je pogosto zelo razvlečeno, saj pridigar glavno misel najprej dokazuje s citati iz Biblije ali iz del znanih cerkvenih mislecev, potem pa še z različnimi zgodbami oz. zgledi, ki najmočneje vplivajo na poslušalce. **Zaključek** ponavadi vsebuje povzetek pridige. Vsaka pridiga je celota zase, lahko pa se povezujejo v večje cikle.

Janez Svetokriški je bil rojen v Križu nad Vipavo. Zato v njegovih pridigah zasledimo vplive **vipavskega narečja**. Njegov jezik lahko označimo predvsem za jezik **podeželana** in ne za kmečki jezik. Jezik je **arhaičen**, v njem se pojavijo tudi **germanizmi** (šenkat, matran) in **latinski izrazi**, kar kaže na visoko avtorjevo izobraženost. Njegova **miselnost je bila krščanska**, vendar vseeno zelo **življenjska**. Bil je **literarni mojster**, saj je uporabljal **številna stilna sredstva** (ponavljanja, zamenjan besedni red, retorična vprašanja), tako da njegov **slog** lahko označimo za **baročnega**. Je humoren, jedrnat, slikovit, gostobeseden ter prepreden z alegorijami, citati, antitezami, metaforami, vzkliki, retoričnimi vprašanji z odgovori, kar so glavni elementi baročnega sloga.

V obeh odlomkih srečamo tudi **veliko eksemplrov (primerov, zgledov, ponazoritev)**. Pridiga je vendarle pripoved, ki ponazarja **verski nauk**. Svetokriški **skuša tudi vzgajati vernike** in glede na sporočilo oz. ravnanje predstavljenih oseb ločimo **pozitivne in negativne vzglede**. V obeh odlomkih je obojih navedenih kar nekaj. V prvem odlomku sta **pozitivna vzgleda iz zgodovine** oz. iz življenj znanih oseb, **negativna pa iz vsakdanjega dogajanja med preprostimi ljudmi**. V drugem odlomku je naveden **pozitivni biblijski zgled, negativni zgled pa je iz živalskega sveta**.

6. LJUDSKO SLOVSTVO

6.1. LEPA VIDA

POVZETE VSEBINE

Pesem Od lepe Vide govori o Vidi, ki je nekega dne stala pri morju in prala plenice. Po morju se je z barko pripeljal zamorec in jo vprašal, zakaj je tako žalostna. Vida mu je povedala, da se je poročila s starcem in da ima bolnega otroka ter očeta. Zamorec jo je povabil s seboj k španski kraljici, kjer bi dojila kraljičinega sina. Vida je res odšla z zamorcem, vendar ko sta že odplula, ji je postalo žal.

Pri kraljici je Vida vprašala sonce po domu. Sonce ji je odgovorilo, da njen sinek umira, mož pa jo išče. Zvečer je vprašala še luno. Ta ji je povedala, da je njen sinek umrl in so ga že pokopali. Vida je

zajokala. Kraljica jo je slišala in jo vprašala, zakaj joče. Vida ji je rekla, da ji je srebrna posoda padla v morje. Kraljica jo je tolažila, naj ne joče, saj bo kupila novo posodo in jo pri kralju izgovorila. Kraljica je res kupila novo posodo in Vido pri kralju izgovorila. Vida pa je vsak dan pri oknu stala in jokala zaradi sinka, moža ter očeta.

Je ženska balada s socialno in družbeno tematiko. Pesem je nastala med 9. in 11. stol v času arabskega lenjenja po sredozemlju. Lepa Vida je v 19 različicah najbolj znana pa je Prešernova pesnitev.

INTERPRETACIJA

Pesem izhaja iz zgodovinskega dejstva: v srednje veku (9. do 11. stoletje) so po obalah sredozemskega morja plenili Saraceni, ki so imeli v južni Španiji svojo državo. Verjetno smo Slovenci prevzeli motiv od sosednjih narodov, ki so bili izpostavljeni takim napadom.

Na slovenskem najdemo Lepo Vido vsaj v **19 variantah**. Najbolj tipične so tiste s tragičnim koncem (Vida skoči v morje) – taka je značilna za ihansko varianto. Dolenjske variante Lepe Vide imajo elegični konec. Take se je poslužil tudi Prešeren. Gorenjske oblike Lepe Vide pa imajo srečen konec: Vida postane zamorčeva žena ali pa se s pomočjo Sonca celo čudežno vrne domov.

Pesem je razdeljena na kitice, ki se prilagajajo vsebini, zato so različno dolge.

Lepa Vida je **tragična balada**, in sicer **ženska balada**. Za ženske je značilno, **da opevajo usodo deklet, žena in vdov. V njih prevladujejo otožnost, čustvenost in žalost nad kruto usodo in so izrazito romantične**. Lepa Vida je balada zato, ker v njej nastopa ena junakinja, ki zaradi lastnih strasti-hrepenenja-ne doseže cilja, po katerem stalno hrepeni in ga lovi. Je žrtev lastnih čustev. **Lepa Vida je ena najlepših slovenskih ljudskih balad in je postala simbol neuresničljivega hrepenenja po boljšem življenju.**

Motiv Lepe Vide je postal zelo pogost v slovenski umetni literaturi. Upodabljali so ga **Jurčič, Bevk, Šeligo, ...**, najbolj umetelno pa ga je uporabil **Ivan Cankar v istoimenski pesniški drami**. Druge slovenske ženske ljudske balade so Desetnica, Sirota Jerica. **Moške ljudske balade** so drugačne od ženskih: **so izrazito realistične, ljubezenske dogodivščine opevajo v tragični luči, brez sočutnega tona.**

6.2. ROŠLIN IN VERJANKO

POVZETEK VSEBINE

Je moška balada. Glavni osebi sta moška. Mračnost dogajanja krutost dramatičnost. Motiv balade je star gre za krvno maščevanje. Ta motiv obdelav že grški dramatik. Razlika med balado med Orestejom in Hamletom je v tem da v baladi čas in kraj nista točno določena. Prav tako ni znan motiv za zločin. V baladi poleg navadnega niso v ospredju moralna vprašanja

Verjanko je s svojo materjo govoril. Ta mu je povedala da se bo poročila z Rošlinom ker je umrl njen mož. Verjanko ni bil ravno navdušen. Ko sta se Verjankova mati in Rošlin vzela, sta živela pri Verjankovi materi. Verjanko je odšel pod njuno okno in slišal nun pogovor. Mati je prosila Rošlina naj ubije Verjanka. Ko je Rošlin hotel ubiti Verjanka, je Verjanko vedel za njegov načrt in ga je ubil. Tedaj je materi rekel da ni njegova kri temveč Rošlinova (dal ji jo je popiti).

7. RAZSVETLJENSTVO NA SLOVENSKEM

Na slovenskem razsvetljenstvo uvrščamo v leta od **1768** do **1809** – začetek romantike. Družbenopolitično ozadje razsvetljenstva sta bilo vladavini Marije Terezije in Jožefa II. ter njune pozitivno naravnane reforme. Ker pa je bil uradni jezik nemščina so se nenemški narodi v Avstriji uprli.

Slovensko razsvetljenstvo je poudarilo zlasti **narodnoprebudne ideje** (raba slovenščine) ter si prizadevalo za vzgoji in izobraževanje ljudi. Temeljilo je na razumu, zagovarjajo pa zabavno in hkrati poučno literaturo, zato so prevladovale **polliterarne književne zvrsti**. Razsvetljenstvo pomeni prvo fazo **slovenske prosvetne književnosti**, ki je bila dotlej pretežno cerkvena. Za to dobo so značilni **prerodni krožki**: Polhinov, Japljev, Kumerdejeva jezikoslovna akademija, Akademija delovnih,

Zoisov krožek → Zois je bil mentor in mecen Vodniku (1. slovenski umetni pesnik), Kumerdeju, Japlju, Kopitarju, Meteljku, Linhartu (1. slovenski dramatik).

Izdela je program za preroditelje in tako smo dobili:

- prvo znanstveno slovnico (Kopitar)
- prvi slovar slovenskega jezika (Kumerdej in Vodnik)
- prvo znanstveno napisano zgodovino Slovencev (Linhart)
- prvi časopis (Vodnik – Lublanske novice)

od leposlovja pa:

- prvo veseloigro (Linhart – Županova Micka)
- prvo pesniško zbirko (Vodnik – Pesmi za pokušino)
- prvi pesniški almanah (Pisanice)
- prvo tiskano posvetno pesem (Zizenčeli – Zaščitno voščjenje te krajske dežele)

7.1. VALENTIN VODNIK – DRAMILO

Pesem je razdeljena na tri kitice:

V prvi kitici Vodnik opeva kranjsko deželo. S tem poskuša Slovence povedati, da imajo pogoje za dobro življenje, saj imajo zemljo, ki jim lahko obrodi dobre sadove.

V drugi kitici opeva kranjskega človeka. Slovence pove, da so pametni in telesno močni. S tem jih poskuša prepričati, da lahko najdejo srečo, če bodo uporabljali svoje sposobnosti.

V tretji kitici pa najbolj predstavi razsvetljenske ideje. Tukaj nam govori, da imamo vsi enake možnosti, če nismo leni in smo pripravljeni za srečo tudi kaj storiti. Opomni nas tudi, da lene ljudi čaka revščina in beraštvo.

Za delo lahko rečemo, da je poučna, narodno prebudna pesem.

V pesmi je uporabljena tudi skrbno izbrana metrična shema. Stopica je amfibrah in dakdil, kitica pa alpska poskočnica. S tem je Vodnik naredil to, da se je pesem slišala bolj domače in je lažje ostala v spominu. Da bi bila pesem še bolj osebna, je poskrbel z nagovorom takoj na začetku pesmi.

Razsvetljenska miselnost in optimizem se kažeta v ideji, ki nam govori, naj se Slovenci zbudijo in se zavedo, da jim zemlja nudi vse blagostanje, srečo in razvoj, če bodo pridni in delavni.

7.2. ANTON TOMAŽ LINHART – TA VESELI DAN ALI MATIČEK SE ŽENI

POVZETEK VSEBINE:

Matiček, graščinski vrtnar je zaljubljen v Nežiko, ki služi na gradu barona Naletela, kateremu je zelo všeč kot hišna. Ko baron izve, da se študent Tonček suče okrog njegove gospe, ga nemudoma pošlje s gradu. A on se po Matičkovi zamisli skrivoma vrne. Matiček Nežki in baronici Rozali razkrije načrt, kako prelisičiti barona, ki skuša preprečiti njegovo poroko z Nežko. Nato baron prvič »naleti«, ko misli, da je v njegovi sobi z njegovo ženo Tonček in ne Nežka, zato jo prosi odpuščanja. Medtem Žužek prinese Matičku Smrekaričino tožbo, ker naj bi ji bil dolžan 200 kron in bi se moral zato z njo poročiti. V graščinski pisarni se razplete sodna obravnava, na koncu katere se izkaže, da je grajski tajnik Žužek Matičkov oče, Smrekarica pa mati. Onedva se pozneje tudi poročita. Tedaj baron drugič »naleti«. Ko Matiček zahteva, da se mu sodi v slovenščini je vrh komedije. Nežka ugodi baronu, da se bo sestala z njim v gozdu. Napiše mu pismo, čeprav Matičku obljubi, da se z baronom ne bo sestala. Baron odkrije med dekleti, ki prinesejo gospe rože tudi Tončka preoblečenega v dekle. Pred njegovo jezo Tončka zavaruje Jerica, županova hči. To razkrije Nežkine namene in Matiček se odloči Nežko zasledovati. Sproži se igra zamenjav in baron še tretjič »naleti«. Na koncu se vse srečno izteče. Matičku in Nežki so odprta vrata do porokel, Nežka ima svojo doto, Matiček pa je našel svoje starše.

INTERPRETACIJA:

Linhart je delo napisal kmalu po Županovi Micki, a je leta **1790** izšlo le v knjižni izdaji. Zaradi **kritičnih osti**, ki so bile naperjene proti tedanji oblasti, pa je prvo **uprizoritev doživel šele po marčni revoluciji leta 1848**. Ta veseli dan ali Matiček se ženi je sicer Linhart **priredil po znani Beaumarchaisovi komediji Veseli dan ali Figarova ženitev, a jo je povsem prilagodil tedanjim slovenskim razmeram**.

To je **satirična komedija**, ki na oster in kritičen način predstavlja tedanjo slovensko družbeno, socialno, kulturno in politično življenje, zlasti pa odnos med grajsko oblastjo in preprostim kmečkim ljudstvom. Dramatik **ostro nastopi predvsem proti tedanjemu sodstvu, rabi nemščine namesto slovenščine v sodnih postopkih in tudi tedanjemu šolstvu.**

Ta veseli dam je vesela igra, ki pa z uporabo vseh **treh vrst komik** (situacijske, značajske, besedne) doseže tudi velik kritični učinek. **Besedna komika** se kaže v posebni uporabi jezika – osebe imajo smešna imena, s katerimi pa je zaznamovan tudi njihov **značaj** (Budalo, Zmešnjava, Naletel, Žužek). Prevladuje **situacijska komika**, ki jo povzročajo številne spletke, naključja, nepričakovani dogodki (npr. Tonček osvaja gospo, misleč, da se izpoveduje Nežki; baron v temi poljublja Tončka namesto Nežke, ki je preoblečena v njegovo ženo). Na koncu igre pa vendarle **prevladata zdrava kmečka pamet in poštenost, ki naj bi odlikovala preprost slovenski narod v njegovem boju proti zatiralskim tujim gospodarjem.**

Glavno idejo dela je Linhart izpovedal v znamenitem **Matičkovem nastopu na sodišču**, v katerem odločno zahteva uporabo slovenskega jezika, hkrati pa na satiričen način osmeši vse navzoče uradnike ter razgali njihovo pomanjkljivo znanje in poznavanje problematike. **Matiček poseblja razsvetljske ideje in vrednote: pamet, iznajdljivost, pogum, samozavest, željo po preprostosti, življenjski sreči, do katere ima vsakdo pravico.**

Matiček se ženi je **klasična komedija v 5 dejanjih**. Komedija je igra z veselo vsebino. Ponavadi vsebuje satirično kritično misel, se komično zaplete, srečno razplete in hoče vzgajati ter zabavati. Slika vsakdanje življenje, njegove napake, katerim se smeje in jih obravnava kot sestavni del človekovega značaja.

V Matičku je avtor dokazal svoje velike **dramaturške sposobnosti** (s skrčenjem števila oseb je dokaz zapleteno zgodbo prikazal dosti bolj nazorno in jasno kot njegov vzornik Beaumarchais) in jezikovne spretnosti. **Jezik** je preprost, a živ in bogat z ljudskimi reki, pregovori in besednimi zvezami. Opira se na gorenjščino, v kateri je le še manjši odstotek germanizmov. Govorica gospode in kmečkega ljudstva se ne razlikuje. **Idejno** je delo razsvetljsko, na slog pa je močno vplival **rokoko**, za katerega so značilni lahkotnost, gracioznost, družabnost, poseben način oblačenja, ki naj bi pri ženskah poudarilo določene lepote.

8. EVROPSKA ROMANTIKA

V Evropi se je **proti koncu 18.stoletja** v spremenjeni družbi pojavila **nova miselnost**, ki je spodbudila literarne ustvarjalce novega književnega obdobja. Romantika se je začela kot **predromantika v Nemčiji**, iz predromantičnih idej in spodbud pa se je okoli leta 1800 izoblikovala romantika. V zahodni Evropi se je razvijala v letih 1800 – 1830, drugod v Evropi pa med letoma 1830 – 1850.

Sprva je izraz označeval nekaj fantastičnega, neresničnega, kar naj bi bilo značilno za srednjeveški roman, pozneje pa je dobil pozitiven prizvok in poudarjal čustveno, notranjo lepo in plemenito. Romantika je močno izpostavljala čustveni svet junaka, odnos junak – družba, nad katero je bil junak razočaran, človek se je po pomoč zatekel v naravo ali celo v smrt (samomor). Značilen je bil melanholičen pogled na svet (**svetobolje**). Temeljna ideja romantike je bila **razkol med stvarnostjo in ideali**.

Smeri romantike:

- **Ossianizem** – prihajal je iz Škotske (James Mcpherson-Ossianovi spevi), zanimali so se za ljudsko slovstvo.
- **Poezija grobov in moči** – prihajala je iz Anglije, bila je temačna in nabita s čustvi (Edvard Yung)
- **Viharnišтво** – prihajalo je iz Nemčije, v ospredje so bila postavljena viharna čustva posameznika (Goethe,)
- **Grozljivi ali črni roman** – je prikazoval grozljive prizore v okolju srednjeveških gradov.

Književne vrste:

- **liriko** so razvili najbolj, saj so na tak način najlažje izpovedovali svoja čustva (sonet, gazela, romanca, balada, ...)
- **epika** (sentimentalni, zgodovinski roman)
- **dramatika** (zgodovonska drama in predvsem tragedija).

Romantiki so bili prepričani, **da so izjemne osebnosti**, saj so lahko močnejše čustvovali kot drugi ljudje in da je pesništvo njihovo poslanstvo, ne le poklic.

Predstavniki:

- **Slovenija:** Prešeren, Čop
- **Anglija:** Byron, Shelly
- **Francija:** Hugo
- **Nemčija:** Goethe
- **Rusija:** Puškin, Lermontov
- **Poljska:** Mickiewicz
- **Češka:** Macha
- **Srbija:** Karađić, Jakšić
- **Črna gora:** Petrović, Njegoš
- **Hrvaška:** Preradović
- **Italija:** Leopardi

8.1. ALEKSANDER SERGEJEVIĆ PUŠKIN – JEVGENIJ ONJEGIN

POVZETEK VSEBINE:

Glavni junak zgodbe je Jevnegij Onjegin, ki po avtorjevi uvodni predstavitvi dobi sporočilo, da mu na deželi umira stric graščak. Onjegin se je odpravil k njemu, a stric je že prej umre in Onjegin podeduje njegovo bogato premoženje. Na podeželju so se spoprijateljili s pesnikom Lenskim, ki je bil že dolgo zaljubljen v Olgo. Olgina sestra Tatjana Larinova se, ko prvič vidi Jevnegija, vanj na smrt zaljubi. Odloči se mu napisati ljubezensko pismo in izpovedati ljubezen, a jo Jevnegij zavrne ter ji svetuje, naj ne izpoveduje čustev tako zlahka, saj bi jo lahko kdo izkoristil. Nato se hoče Onjegin na zabavi pri Larinovih iz čistega dolgočasia maščevati Lanskemu ter začne dvoriti Olgi. Lenski ga izzove na dvoboj, v katerem umre. Onjegin nato odpotuje, Olga se poroči, Tatjana pa Onjegina ne more pozabiti. Njena mati jo pošlje na sejem nevest v Moskvo, kjer Tatjana očara starejšega generala in se z njim poroči. Čez nekaj časa se Onjegin vrne v Peterburg in tam sreča Tatjano, tedaj pravo lepoticco. Tokrat se na mah zaljubi vanjo in ji piše pisma. Ker se Tatjana nanje ne odzove, se jo odloči obiskati. Tatjana pa ga, čeprav Onjegin pade pred njo na kolena, zavrne, četudi mu prizna, da ga še vedno ljubi. Kljub temu ostaja zvesta svojemu možu.

INTERPRETACIJA:

Delo spada v obdobje **romantike** (konec 18.st in 1.pol.st) in sicer **ruske romantike**. To je **roman v verzih** (značilnosti romana: obsežna književna vrst z dolgim dogajalnim časom, širokim dogajalnim prostorom, številnimi književnimi osebami, glavna oseba (Onjegin) se pred bralcem življenjsko in duhovno razvija, namenjen pa je intelektualcem).

Vsebina je stereotipna, že večkrat slišana, videna, vendar pri Puškinu ni izrabljena. Delo sestavlja osem poglavij, Tatjanino pismo Onjeginu je tretje poglavje. Zaradi razlage arhaizmov in resničnih ljudi iz Puškinovega časa, ki se pojavljajo v romanu, je delu dodan še obsežen komentar. Puškin je roman pisal sedem let. Sam je izjavil: »Pisati roman ali roman v verzih je hudičeva razlika«. Skozi pisanje v verzih Puškin daje občutek, da z bralcem »klepeta«.

Roman je pisan **v kiticah, vsaka posebej je tudi oštevilčena**. Nekatere kitice je oštevilčil z več številkami, kar pomeni, da je nekaj zamolčal. Puškin je svojo kitico imenoval **onjeginska kitica**. Ta ima 14 verzov, sestavljenih iz 4-stopičnih jambov.č na podlagi rime lahko kitico razdelimo na več kitic: tri 4-vrstične (prestopna rima - abab, zaporedna rima – ccdd, oklepajoča rima – effe,) in ena 2-vrstična (zaporedna rima (gghh)).

Jevnegij Onjegin je tipični romantični junak: zaznamuje ga **svetobolje**, kar pomeni da je njegov pogled na svet melanholičen, da doživlja svet kot bolečino, kot nekaj trpekega, groznega.

Najpomembnejši pa je njegov **razkol med stvarnostjo in ideali**, kar je tudi temeljna romantična ideja. Čeprav je pameten in privlačen in visoko na družbeni lestvici, je razočaran nad sabo in družbo. On je tipični **odvečni človek**. **Tatjana je nasproten karakter Onjeginu**: je preprosta, naravna, iskrena, z razvitim čutom za dobro. Tudi ona se počuti enako osamljeno kot Onjegin, vendar ni pesimist, saj verjame v življenje in ne obupa, ko se njene sanje podrejo, kar je povsem nasprotno ravnanju tipičnih romantičnih junakov, ki ponavadi v tekem primeru obupajo nad življenjem. Verjetno trpi bolj kot Onjegin, a ko mora Onjeginu reči »ne«, pokaže svojo moralno moč. **Lenski je romantičen in zasanjan pesnik**, ki neprestano razmišlja o smislu življenja, hkrati pa je lahkomišeln, saj čustva in medčloveške odnose idealizira.

Ideja romana se kaže v misli na ljudstvo, saj je Puškin v romanu želel pokazati neizjemno junaku in neizjemno življenje. Zato je **glavni motiv**, to je motiv odvečnega človeka sčasoma postal povprečni junak.

8.2. LERMONTOV –JADRO

Pesnik je pesem napisal ko je stal ob morju in razmišljal o življenju. Za pesem sta značilna dva motiva morje in jadro. Oba motiva se v književnosti pojavljata od antike naprej. Pesem je zgrajena iz 3 štiri vrstičnih kitic, vsaka kitica je zgrajena nasprotju. V vsaki kitici sta prva dva verza podoba iz narave. Zadnja dva pa razmišljata o življenju. Prvi del vsake kitice je pejsažni, drugi pa psihološki. Morje in jadro sta metafori za življenje jadro pa za človeka. Pesnik hoče s prisodobno jadra povedati, da je človek osamljen, odtujen, da is želi viharja zato da bi pozabil na notranjo praznino. Ideja pesmi jev zadnjih verzih »a jadro si želi viharja«

9. ROMANTIKA NA SLOVENSKEM

Desetletje **1830** (objava elegije Slovo od mladosti v Krajski čbelci) – **1840** (zaključena zreła doba Prešernovega ustvarjanja) poimenujemo kot **dobó slovenske romantike**. Mogoče so tudi druge letnice in sicer: 1890 –izid Kopitarjeve slovnice, 1828 –Prešeren je napisal Slovo od mladosti, 1848 – meščanska revolucija, 1849 –Prešernova smrt.

Pomembno spremembo na literarnem področju je označevala **Krajska čbelca**, almanah, ki ga je urejal **Miha Kastelic ob nenehni Prešernovi in Čopovi spodbudi**. Izšel je petkrat – leta 1830, 1831, 1832, 1834, 1848. Leta 1834 ni izšel zaradi **črkarske pravde**; **Kopitar** je namreč zagotavljal tezo, da rabimo nov črkopis. Dotlej smo pisali v **bohoričici**, potem pa sta se pojavila dva nova črkopisa, **dajničica in metelčica, ki pa sta bila nesprejemljiva**. Oglasila sta se Čop in Prešeren, češ da ne potrebujemo novega črkopisa, pač pa le reformo starega. Slovenci so tako prevzeli ideje Hrvata Ljudevita Gaja, ki je med drugim šumnikom dodal strešico, preostalo pa je ostalo nespremenjeno. Od tedaj se slovenski črkopis imenuje **gajica**.

V času romantike sta se na Slovenskem pojavila **dva literarna programa**. **Jernej Kopitar** (odličen jezikoslovec) je hotel, da bi v slovenskem jeziku nastajala predvsem literatura za preprosto ljudstvo, za inteligenco pa naj bi pisali v nemščini. **A Čop in Prešeren** sta se ideji odločno uprla, saj sta trdila, da je treba v slovenščini pisati predvsem za izobražence. Zagovornik tega je bil predvsem **Matija Čop (Čopov literarni program)**, prvi slovenski kritik, literarni teoretik in nasploh poznavalec vse svetovne literature. Prizadeval si je, da bi Slovenci **ustvarjali umetniška, pripovedna in dramska dela, zanimiva za izobražence**. **Njegov literarni program je pozneje uresničil Prešeren**.

Izmed literarnih vrst se je uveljavila **lirika**, ki je svoj vrh dosegla s Prešernovimi umetninami, in sicer z **mnogimi knjižnimi vrstami**, ki jih slovenska literatura dotlej še ni poznala: s sonetom, z gazelami, glosó, ... in z novimi **kritičnimi ter verzniimi oblikami**: s tercino, kvartino, z oktavo, ... z laškim enajstercem, španskim desetercem.

France Prešeren (dela): Slovo od mladosti, Sonetje nesreče, Sonetni venec, Krst pri Savici, Mati, Zdravljica, Neiztrohnjeno srce, Prekop, ...; **Matija Čop**: bil je literarni kritik, zgodovinar, ..., objavil je svoj literarni program; **Miha Kastelic**: bil je založnik in urednik Krajske čbelce, velik Prešernov prijatelj; **Jernej Kopitar**: Slovnica slovenskega jezika na Krajskem, Koroškem in Štajerskem,

Glagolita Clozianus, objavil je tudi svoj literarni program; **Janez Ciglar**: povest Sreča v nesreči (1836), začetki slovenskega pripovedništva.

9.1. FRANCE PREŠEREN – SLOVO OD MLADOSTI

O AVTORJU

Rodil se je leta 1800 v Vrbi na Gorenjskem. Na Dunaju je študiral pravo in s tem ni ustregel materini želji, da bi postal duhovnik. Leta 1824 je pisal pismo staršem, v katerem, jim je dokončno sporočil da se je odločil za študij prava in da bi se kot duhovnik osramotil. V tem pismu je Prešeren pokazal veliko ponosnega vztrajanja. Zgodaj je začel pesniti. Sprva je njegovi poeziji zelo nasprotoval Kopitar, podpiral pa ga je Čop. Mnogo bolj priljubljen od njega je bil pesnik – rimar Jovan Vesel Koseski. Prešeren je bil človek dvoma, resignacije, razočaranja nad življenjem, tudi človek vere, upanja in vztrajanja, ves čas pa ga je spremljal občutek deklasiranosti. Njegovo življenje sta zaznamovali dve ženski: bogata trgovčeva hči Primičeva Julija, ki jo je opazil v trnovski cerkvi in mu je ponujala meščanski način življenja, a je njegovo ljubezen zavračala, zato je postala njegov pesniški ideal. Druga ženska je bila ljubljanska perica Ana Jelovškova, s katero je imel tri nezakonske otroke, odrasla je le hči Ernestina. Leta 1828 je Prešeren postal doktor prava in je za samostojno advokaturu zaprosil kar šestkrat in uspel šele šestič, in to v Kranju. Vse druge prošnje so bile zavrnjene, kaj i avstrijske oblasti so ga razglasile za »freigiesta«, državi nevarnega človeka. Ko je prešeren odpiral svojo advokaturu, je bil moralno zlomljen. Doživel je poraz v ljubezni poklicu in prijateljstvu – prijatelj je imel malo; najboljša Andrej Smole in Matija Čop, sta zgodaj umrla. Edina, ki mu je dajala možnost uveljavitve, je bila poezija.

V Prešernu se je utrdila zavest, da je pripadnik malega naroda, ki se v prvi vrsti lahko konstruira le na področju jezikovne kulture. Njegova poezija je prešla različne tokove. Do leta 1828 je pesnil pod vplivom razsvetljenstva in predromantike. Pesmi je dal oceniti Kopitarju in jih je zaradi negativnih ocen večino sam zavrgel, ohranil je le Povodnega moža. Od leta 1829 do leta 1840 je zrela doba Prešernovega ustvarjanja, to je čas njegove romantike. Od leta 1841 do leta 1849 je Prešernova umetniška moč pojenjala. Leta 1847 je izdal Poezije. Umrl je leta 1849 v Kranju. Leta 1849 so Stritar, Jurčič in Levstik zbirko ponovno izdali, jo na novo uredili in napisali uvod. Stritar je začel Prešerna pojmovati kot svetovnega pesnike in s tem Slovincem približal njegovo poezijo.

SLOVO OD MLADOSTI

Napisal jo je leta 1829, objavil pa v krajnski Čbelci leto pozneje. Pesem je elegija in pomeni zarezo v Prešernovem pesniškem ustvarjanju. To je izpoved lastne subjektivnosti. Velja za prvo slovensko romantično besedilo.

POVZETEK VSEBINE

V prvi kitici lirski subjekt govori, kako je mladost hitro minila in da je bilo v njej malo sreče in optimističnega upanja, veliko pa je bilo prepira. A kljub težki mladosti žaluje za njo.

V drugi kitici nam pove, kako kmalu je spoznal, da na svetu ni sreče, dobrote, svet ne ceni modrosti in učenosti, da so to le sanje.

V tretji kitici pa pravi, da tisti, ki nima sreče, je nikoli ne bo imel, da človek velja le toliko, kolikor ima denarja, in da so na svetu samo laži in goljufija.

V četrti kitici zvemo, da ga boli srce, ko gleda napake sveta. Upanje je le goljufija.

V peti kitici ugotovi, da spoznanje o težkem življenju ne bo izginilo, a vseeno pozabi na nesrečo in hrepeni po mladosti.

Elegija:

Pesem je po vsebini elegija oz. otožna pesem ali žalostinka. V središču elegije je ideja o izgubljeni mladosti, ki ga je dotlej s svojo lahkomišelnostjo in lahkovernostjo varovala pred vdorom usodnih spoznanj o socialno in moralno krivičnem svetu. Spoznanje o neustreznosti objektivnega sveta pomeni hkrati izgubo (in torej slovo) zaupljive mladosti.

INTERPRETACIJA

Ključna metafora je temna zarja, ki je zgrajena na protislovni zvezi dveh, po naravi izključujočih se pojavov.

1. **kitica** – mladost kot muka, kot težek spomin
2. **kitica** – mladost kot dragocena vrednota
3. **kitica** – utemeljitev negativnih tez v mladosti

4. in 5. kitica – utemeljitev pozitivnih tez v mladosti.

Pozitivne teze: ljubezen, modrost, pravičnost, učenost = duhovne vrednote

Negativne teze: goljufija, laž, sleparija, denar = materialne vrednote

Pesnik je vpleten v **humanistični svet in v življenjsko usodo**. Tako nastane KONFLIKT, MUKA BIVANJA.

Če Prešernovo elegijo **primerjamo z Vodnikovim Dramilom**, opazimo precejšnje razlike. Vodnik verjame v sožitje lastnine in človečnosti, podjetnosti in morale, medtem o prešeren ne le dvomi, ampak razkrije dejansko stanje: poudari moč denarja, ki je najvišja dobrine in s katerim je mogoče kupiti prav vse. Slovo od mladosti je izrazito romantična pesem, saj prešeren, podobno kod drugi evropski romantiki, pesem gradi na razočaranju nad buržoazno družbo in njeno moralno. V razsvetljenstvu so ideali uresničljivi, v romantiki pa so zgolj utopija.

Srečamo se z razkolom med idealom in stvarnostjo, kar je temeljna romantična ideja.

Slovo od mladosti je **elegija ali žalostinka**. To je književna zvrst, ki je bila v antiki prvotno napisana v elegičnem distihu (elegen – piščal), peta pa je bila ob spremljavi flavte.

Določena je bila oblika. Od Ovida najprej s tem izrazom označujemo pesem žalostne vsebine (Ovid je bil rimski pesnik pregnan v Pont ob Črnem morju; zelo ga je mučilo domotičje in je napisal veliko elegij-žalostink).

Pesem je zgrajena iz **petih osemvrstičnih kitic – stanc ali oktav**. V prvih šestih verzih je rima **prestopna, končajo pa se z zaporedno rimano dvojico verzov (ab, ab, ab, cc)**. Verz je **laški (italijanski) enajsterec oz. enajstzložni jamb oz. peterostopni nadštevilni jamb**.

V prvih šestih verzih vsake kitice je **teza**, v **zadnjih dveh pa antiteza**. Prvih šest verzov preveva negativno sporočilo, zadnja dva verza pa sporočata hrepenenje. **Zadnja dva verza pете stance pomenita sklep razmišljanja celotne pesmi**, kajti tu zajame bistvo mladosti z metaforo »temna zarja« in »žalovanje za mladostjo«, kakršna koli je že bila.

Pesem je bogata s stilnimi značilnostmi:

- **nagovor ali apostrofa** (Zato, mladost!)
- **vzklik ali eksklamacija** (Bog te obvarji!)
- **okrasni pridevki** (temna zarja, zelene trate, gradovi svetli)
- **poosebitev ali personifikacija** (leta mladosti so rodila)
- **anafara** (de le ptica... de človek toliko...)
- **primera ali komperacija** (človek toliko velja, kar plača)
- **nasprotje ali kontrast** (temna zarja)
- **brezvezje ali asindeton** (modrost, pravičnost, uspešnost, device)
- **miselni prestop ali enjambement** (modrost, pravičnost, učenost, device, brez dot žal"vati videl sem samice)
- **inverzija** (dni mojih)
- **arhaični jezik** (videt', 'zuče, obvarji)

9.2. FRANCE PREŠEREN – SONETNI VENEC (1., 7., 8., 15. SONET)

POVZETEK VSEBINE:

Prvi sonet govori predvsem o zgradbi Sonetnega venca, kar pove, komu je namenjen.

Pesnikova ljubezen do Julije je tej zgradbi zelo podobna, saj svoje ljubljeno dekle poveličuje in časti njeno lepoto, hkrati pa kaže ljubezen do poezije. V zadnji kitic Prešeren izpostavi ljubezen kot vrednoto, ki je neminljiva. Drugi sonet govori o pesnikovi nesrečni ljubezni, on pa hkrati upa, da bo v narodovi prihodnosti prispeval k razvoju slovenske literature. V tretjem, četrtem, petem, šestem sonetu Prešeren izpoveduje svojo ljubezen do Julije. Hrepeni po njeni ljubezni, a toži, da ostaja brez odziva in s tem brez navdiha za vedrejšje pesmi. Šesti sonet je namenjen vseh Slovenkam hkrati z Julijo, ki ne znajo dovolj ceniti slovenske poezije in raje posegajo po tuji. **Sedmi in osmi sonet sta vrh Sonetnega venca. Sedmi sonet izpostavlja Orfejev mit, saj pesnik želi, da bi tudi Slovenci dobili takega pesnika, da bi kultiviral slovenski narod, kot je to storil znameniti**

grški mitološki pevec z ljudstvi v Trakiji. V osmem sonetu predstavi svoj pogled na slovensko zgodovino, ki je zelo kritičen in žalosten. Pravi, da so nesrečni dogodki v slovenski zgodovini zatrti slovensko pesem. V devetem in desetem sonetu pojasnjuje svoje žalostno pesništvo zaradi neuslišane ljubezni in premajhne narodne zavesti Slovencev. Vsi naslednji soneti govorijo o pesnikovi ustvarjalnosti, osebni sreči in usodi, ki pa bi jih pridobil le z Julijino naklonjenostjo. Pomembno se mu zdi, da jo izkaže vsaj njenim pesmim. **Zadnji sonet ima naslov Magistrale. Prešeren želi odrešiti slovensko poezijo žalosti in zapuščenosti. Na koncu je prošnja namenjena tudi Juliji, saj bi njena ljubezen močno vplivala na njegovo poezijo in bi lahko ustvaril tako, ki bi povzdignila slovenski narod iz teme.**

INTERPRETACIJA:

Sonetni venec je zgrajen iz **14 sonetov in končnega petnajstega**, ki ga pesnik imenuje **Magistrale**. Vsi soneti se med seboj prepletajo, saj je vsak zadnji verz soneta hkrati tudi začetni v naslednjem. Najbolj mojstrski sonet je petnajsti, **to je Magistrale, ki je trikrat peta pesem**. To pomeni, da je prvi verz drugega soneta tudi prvi verz Magistrala, zadnji verz pa je prvi verz drugega soneta in drugi verz Magistrala. Vse to se ponavlja do 14. Soneta. Pomemben del Magistrala je **akrostih**, kjer prve črke tvorijo neko sporočilo, besedo. V tem primeru se glasi **Primicovi Juliji**. Prešernovo srečanje z Julijo in zaljubljenost vanjo sta bila neposredna vzpodbuda za nastanek tega dela, zato je posvečeno njej. Prešeren ga je napisal leta 1833, objavil pa leta 1834 kot prilogo Ilirskega lista.

V vencu se prepletajo tudi notranji elementi. **Prisotne so tri teme** in sicer:

- **ljubezenska** (do Julije-pesniškega ideala),
- **domovinska** (osrednji trije soneti),
- **poetološka** (povezuje obe prejšnji temi).

Ljubezenska tema se kaže v opevanju pesniškega ideale (Julije Primic). Najdemo jo že v prvem sonetu, čeprav je opazen premik k poeziji. **Domovinska tema** zaznamuje osrednje tri sonete. V sedmem je izpostavljena žalostna usoda slovenskega pesništva, v osmem sonetu se nacionalna tema povezuje s **poetološko** (v sedmem izpostavi Orfejev mit, v osmem pa tezo, da zaradi žalostne zgodovine Slovenci nimamo razvite umetnosti), zadnja najbolj prevladuje v **15.sonetu, kjer je prepletena še z ljubezensko temo. Pesnik želi izboljšati slovensko poezijo in svojo prošnjo navezuje na Julijo in njeno moč ljubezni. Pravi, da bo njena naklonjenost odrešila pesnika in njegov navdih za ustvarjanje poezije, ki bi kulturno povzdignila slovenski narod. To je tudi temeljna misel cikla.**

Poleg različnih tem najdemo tudi **razne motive**: usodo slovenskega pesništva, slovensko zgodovino, ljubljeno dekle, Ifigenijin motiv, Orestov motiv... najpomembnejši pa je **Orfejev motiv**, saj mu je posvečen celoten sonet in pesniku služi kot prisposodba za podobo močnega umetnika.

9.3. FRANCE PREŠEREN – KRST PRI SAVICI

POVZETEK VSEBINE

V Uvodu spoznamo Slovenca Črtomira in njegovo vojski ter Vajhuna, Hotimirjevega sina, neusmiljenega vodjo vojakov, ki želijo širiti krščansko vero med poganskimi Slovenci. Črtomir se je z majhnim ostankom poganke vojne umaknil pred kristjani (Franki) v Ajdovski gradec. Krščanska vojna, ki ji je poveljeval Vajhun, jih je obkolila in jim odvzela sleherni up po rešitvi. Ko je poganom zmanjkalo hrane, jih je nagovoril vodja Črtomir. Ponudil jim je dve možnosti: lahko počakajo na gotov poraz ali pa naj sredi noči poskusijo zbežati iz trdnjave v bližnji gozd. Vsi so ostali s Črtomiro, a presenetila jih je krščanska vojska in med njimi se je vnel hud boj, v katerem so padli vsi pogani, razen Črtomira. S tem se Uvod konča.

V Krstu se je Črtomir umaknil k Bohinjskem jezeru. Zaradi hudega poraza je pomislil na samomor, a rešila ga je misel na ljubljeno Bogomilo. Z njo se je zapletel v ljubezensko razmerje še pred začetkom vojne. Prijazni ribič je Črtomira odpeljal na varno, k slapu Savici, in se vrnil v dolino, da bi poizvedel o Bogomili. Naslednji dan se je vrnil ne le z njo, ampak tudi s krščanskim duhovnikom sprva srečni Črtomir, da je zopet srečal Bogomilo, je ob njeni izpovedi, kaj je storila v času njegovega vojskovanja, postajal vedno bolj nesrečen. Bogomila mu je namreč razložila, da je postala kristjanka, ker je začela upati v večno življenje z njim po smrti. Zato ga je zaprosila, naj se tudi on pusti krstiti. Črtomir ji je bil pripravljen ustreči, a motila ga je nasilnost ponujene vere. Duhovnik pa mu je razložil, da krščanstvo

temelji na miru in ne na vojni, kot je to razumel Vajhun. Črtomira je zanimalo, ali se bo lahko poročil z Bogomilo. A ona ga je zavrnila, saj se je zaobljubila Bogu, da bo postala nuna, če se bo Črtomir živ vrnil iz boja. Nato je duhovnik Črtomiru svetoval, naj gre tudi on v Oglej in postane dušni pastir in se tako prikupi Gospodu. V tistem trenutku je Črtomir obupal nad življenjem, saj se mu je vse v kar je verjel, podrlo. Ko se je nad Bogomilino glavo razprlo nebo, se je odločil, da se bo krstil in tako ustregel ljubljani. Nato je odšel v Oglej in z Bogomilo se nista več videla.

INTERPETACIJA

Pesnitev je zgrajena iz **treh delov**. Na začetku je **posvetilni sonet Matiju Čopu**, sledita **Uvod in Krst**. Tudi slednja bi vsebinsko lahko razdelili **na tri dele**. V Uvodu najprej spoznamo brezupno obkoljenost, nato Črtomir nagovori borce, sledi še krvavi boj. Krst je obsežnejši, a tudi tam najprej spoznamo Bogomilino preteklost, nato Bogomila in duhovnik preprečujeta Črtomira, ki se v zaključnem delu tudi krsti.

Krst in Uvod se ne razlikujeta le v tem, da je **prvi lirski, drugi pa epski**, ampak sta napisana tudi v različnih kiticah. **Uvod** je sestavljen iz **tercin** (trivrstične kitice) in **zaključne kvantine** (štirivrstična kitica), **Krst** pa je iz **stanc** (osemvrstična kitica, imenovana oktava; ima prestopno rimo vse do zadnjih dveh verzov, ki se rimata zaporedno: aabb/cc; na mestu, kjer se rima spremeni, je ponavadi tudi vsebinska zarez. Zadnja dva verza povzameta nekakšen sklep dogajanja, o kateri govori prvih šest verzov. Stanca je ustrezala dogajanju v Krstu, saj se iz zunanega, ki je bilo prisotno v Uvodu, spremenilo v notranjega: tema ni več usoda skupnosti, ampak usoda posameznika). V tercinah, ki sestavljajo Uvod, pa je **rima verižna**. Skozi celotno pesnitev je **verz laški enajsterec**. **Uvod** je napisan v **sintetični tehniki**, medtem ko v **Krstu** zapazimo prvine **analitičnosti** (Črtomirova in Bogomilina retrospekcija).

V krstu pri Savici lahko opazimo več **zanimivih tem**. V **uvodnem sonetu** se prepletajo **ljubezenska, pesniška in bivanjska tema**. V **Uvodu** je najpomembnejša **domovinska tema** s prvinami demokratičnosti, svobodoljubja in pravičnosti, ki se kažejo predvsem v Črtomirovem govoru tovarišem. V samem **Krstu** postane **tema bolj intimna**, pomembni so Črtomirovi pogledi na vojno in veroizpoved, pa tudi na **smisel bivanja**. Ta tema je predstavljena z **romantičnega vidika**, saj Črtomir na koncu obupa nad življenjem, **resignira, se vda v usodo**, vse, kar mu ostane, je ljubezen do Bogomile. Tudi ona upa v ljubezen po smrti, zato nedvomno lahko govorimo o **ljubezenski tematiki, ki temelji na vzvišenih čustvenih idealih**. Ti izhajajo iz krščanskega nauka, v katerega Bogomila brezpogojno verjame, medtem ko Črtomir verjame bolj vanjo kot v sam nauk. Torej lahko opazimo tudi **religiozno temo**, katere predstavnici so motiv je duhovnik.

V delu lahko odkrijemo **različne ideje**, na katero temo se najbolj naslonimo. Verjetno je bil to tudi vzrok za številne nasprotujoče si interpretacije Krsta pri Savici. Če verjamemo v Bogomilino predstavo o posmrtni ljubezni in Črtomirovo iskrenost, potem bi si **idejo lahko razlagali kot idejo krščanske religije**. Vprašanje pa je, če je Prešeren razmišljal o tem, saj vse kaže, da ni bil fanatičen vernik. Verjetno je imel Prešeren v mislih bolj **življenjsko idejo**, kateri je krščanska služila le kot podlaga, torej kot snov. **To je ideja brezpogojne ljubezni**, zapostavljanje nazorov zavoljo nje, torej tipična **romantična ideja**, temelječa na neotipljivih idealih. V delu bi utegnili najti tudi **domovinsko idejo** o svobodi in **demokratičnosti**. Toda ta se ne sklada z idejo o ljubezni, saj je Črtomir zaradi nje ovrgel upe na versko in narodnostno svobodo.

9.4. FRANCE PREŠEREN – ZDRAVLJICA

POVZETEK VSEBINE

Sestavljena je iz **osmih kitic**, od katerih je **vsaka zaokrožena enota**. Ton **prve kitice** je intimen, saj je nagovor namenjen prijateljem. Posvečen je vinu in trti, zaznamo pa tudi za prešerna značilno **razpetost med skrbjo in upom**. **Druga kitica** je namenjena slovenski zemlji, prinaša pa tudi **idejo poenotene Slovenije**. **Tretja kitica** je obračun z zatiralci slovenske svobode in je uperjena zoper sovražnike. **V četrty kitici** se pojavlja **ideja vseslovanskega bratstva** in posveča **humano in harmonično družbo**. **V peti kitici** Prešeren **slavi vse Slovenke** in njihovo lepoto ter pomembno vlogo žensk v slovenski družbi. **Šesta kitica** je napitnica **slovenskim fantom**, njihovemu pogumu in zvestobi domovini. **V sedmi kitici** Prešeren poveže narodno idejo z **internacionalizmom**, saj si želi bratsko življenje vseh narodov sveta. **Je vrh Zdravljice**. **Osma kitica** je spet **intimna**. Prešeren

nagovori omizje prijateljev, ki so se zbrali zato, ker mislijo le dobro. **Zadnja kitica** je tako posvečena **vsem dobrim ljudem**.

INTERPRETACIJA

Zdravljica je **napitnica**. To je **prigodniška pesem**, navadno namenjena pivskemu omizju. Razširjene so bile ob koncu 18.stoletja, v času razsvetljenstva in predromantike. Prešernova Zdravljica **ni samo prigodniška pesem, ampak je tako obliko uporabil za izpoved aktualne politične vsebine na nevseljiv način**.

Prva in zadnja kitica sta okvir osrednjim šestim kiticah, ki so miselno angažirane (privzdignjena tema). V šestih kiticah izraža misel o sožitju vseh narodov sveta. Taka misel je gotovo utopična in romantična, vendar se meša z realnostjo, saj že v drugi kitici izpostavlja idejo poenotene Slovenije. To idejo lahko opira na zgodovinsko preteklost, karantansko državo, ki jo omenja že v Sonetnem vencu. **V sedmi kitici, ki je vsebinski vrh pesmi, Prešeren združuje nacionalizem in internacionalizem, ideji, ki sta si pogosto nasprotujoči.**

Zdravljica je namenjena vsem, ki se ne morejo, sprijazniti z življenjem, v katerem ni prostora za ideale. Zato naj jim sladko vince vsaj za trenutek prežene skrbi iz potrjih prsi, zbudi naj jim up drugačnega bivanja. **Osrednjih šest kitic je oda**, in sicer **domoljubna in svobodoljubna. Prvo in osmo kitico** pa lahko razumemo kot **prikrito elegijo**.

Zelo prisotna je **zvočna akustika**: v prvi in osmi kitici ima močno vlogo vokal i, ki je podkrepjen z moško rimo. Zanimivo je tudi **zaporedje rim**, ki je naslednje: ababccc. Tu se verjetno skriva **neverjetna energija in moč Zdravljice**, kajti družbeno angažirane pesmi so običajno kratke vrednosti.

Da je pesem napitnica, je Prešeren dokazal tudi z **obliko kitice**. Ta ima **grafično podobo v obliki čaše**. Taki figurativni kitici rečemo **likovna pesem ali carmen figuratum**. Nastala je v helenizmu, priljubljena pa je bila zlasti v baroku.

10. EVROPSKI REALIZEM IN NATURALIZEM

Med letom 1830 in 1880 je bila v evropski književnosti vodilna literarna smer realizem. Nastal je iz odpora proti romantiki, na razvoj pa so vplivale tudi velike družbene spremembe. Izraz realizem je vpeljal Francoz Champflery leta 1875, ki je napisal esej oz. literarni program **La Realisma**.

Realizem se je najprej pojavil v filozofiji, šele nato v umetnosti. Znani filozofi tistega časa so bili Comte, Taine in Darwin ter so močno vplivali na literarne ustvarjalce. **Po letu 1870 se je realizem razvil v naturalizem** – popisovanje poteka s fotografsko natančnostjo in je zagovarjal tri determinante, ki vplivajo na človeka: dednost, dobo in okolje (začetnik je bil Emile Zola).

Razlika realizma od romantike: opazoval in analiziral je stvarnost, prikazoval sodobno družbo (vse njene sloje), poudarjal naravne in družbene zakone, prikazano je bilo tudi grdo, jezik je bil naraven, pripoved objektivna, junak je nastopal v družbi z vsemi njenimi protislovji – hotel jih je spremeniti.

Smeri realizma:

- **romantični realizem**: še vedno je vseboval romantične privine (Balzac)
- **objektivni realizem**: avtor je bil nepristranski, na stvari je gledal tako kot je v resnici bilo (Flaubert, Tolstoj)
- **kritični realizem**: avtor je kritiziral družbo (Gogolj, Tolstoj, Ibsen, Dostojevski)
- **psihološki realizem**: poudarjen je bil notranji, psihični svet človeka (Dostojevski, Tolstoj, Ibsen)
- **impresionistični realizem**: preplet čustvenih zaznav (Čehov)
- **poetični realizem**: blizu je bil romantičnem realizmu (Kersnik)

Književne vrste in zvrsti:

- **epika** se je razvila najbolj (**roman, novela**)

- **lirika** je bila predvsem epska
- **dramatika (tezna drama)**

Predstvaniki:

Francija: Balzac, Flaubert, Zola

Anglija: Dickens

Rusija: Gogolj, Tolstoj, Dostojevski

Sever Evrope: Ibsen

10.1. FJODOR MIHAJLOVIČ DOSTOJEVSKI – ZLOČIN IN KAZEN

POVZETEK VSEBINE IN INTERPRETACIJA ROMANA

Sprva je napisal **roman Pijanci**. Dostojevski je hotel prikazati razmere v Rusiji, ki so ljudi pripeljale do zatekanja v alkoholizem in prikazati, kako to vpliva na vzgojo otrok. Od tega romana je za roman **Zločin in kazen** ostal le lik **Marmeladova**.

Na začetku romana spoznamo glavno književno osebo, živčno raztresenega, revnega in razvanega **študenta Razkolnikovega** (razklan v duši). V poletni vročini, ko sonce najbolj pripeka, se sprehaja po umazanih peterburških ulicah proti zastavljalnici, kjer dela stara **oderuhinja Aljona Ivanova**, ki nas že s svojo zunanostjo močno odbija. Kmalu izvemo, da načrtuje umor starke in se hoče seznaniti z okoliščinami, kako bi to izpeljal. Ko je zapuščal zastavljalnico, se je zavedel kako nesmiseln je bil njegov načrt, kako ogaben, hudoben je bil, da si je kaj takega sploh zamislil. Odšel je v beznico in tam srečal osamljenega grofa – Marmeladovega. Le – ta v Raskolniku spozna človeka, kateremu bi se lahko izpovedal. Sledi več strani **obsegajoč monolog Marmeladova**, iz katerega Raskolnikov izve, v kakšni bedi živi Marmeladov, zakaj je izgubil službo, da ima jetično ženo z lačnimi otroki, da je zastavil službeno obleko, ženi ukradel prihranjeni denar in zadnjo kopejko pobral **hčerki Sonji**, kajti vdal se je pijači. Sonja se je že pred časom, da bi pomagala mačehi in njenim otrokom, začela prodajati kot prostitutka. Raskolnikov pospremi Marmeladova domov in se sam na lastne oči prepriča, v kakšni bedi živijo. V krivičnih družbenih razmerah njegovo dejanje Raskolniku tedaj vzplamti **razmišljanje o etični podobi ljudi** in ugotovi, da je zaradi krivičnih družbenih razmer njegovo dejanje – to je uboj stare oderuhinje – popolnoma upravičeno.

Zdaj se Dostojevski pokaže kot **velik mojster kompozicije romana**, kajti prek Marmeladova prikaže študentovo motivacijo, ki temelji izključno na psihi in nas prek Marmeladova seznanji še z eno zelo pomembno osebo v romanu, to je povsem ponižano, razočarano in za druge ljudi žrtvujočo se Sonjo.

Raskolnikov je zapleten lik. Je reven študent, v stalnih dolgovih, z vsem srcem na strani ponižnih in razžaljenih; zlasti na strani ponižnih in razžaljenih; zlasti na strani trpečih, nedolžnih otrok, kajti predstavljajo mu čistost in dobroto, ki so jo odrasli izgubili. Neomadeževani in pravični svet otroške duše se razkriva tudi v Raskolnikovih sanjah, ko kot otrok joče, ko pobijajo nesrečnega konja. Sanje je doživel z dušo otroka, zato se zgrozi ob misli na krvavi načrt, ki ga je zasnoval. Raskolnikov je prizadet ob usodah nemočnih, tako je prizadet tudi ob usodi Sonje Marmeladove. Njena usoda ga spominja na usodo lastne sestre, ki se je, da bi njemu omogočila študij, poročila z bogatim, a nemoralnim človekom, ki ga ni ljubila.

Zato Raskolnikov misli, da je poklican, da take, ničvredne ljudi spravi s sveta. V Raskolniku se že kmalu na začetku romana začne pojavljati razmišljanje o tem, da se svet deli na močne Napoleone, ki jim je v svetu, kjer ni Boga vse dovoljeno,, in na čredo brezpravnih ljudi, za katere veljajo pisani in moralni zakoni. Raskolnikov hoče dognati, ali je tudi on navadna uš kakor vsi drugi, ali pa je človek, ki pripada močnim ljudem, ne čredi in je torej poklican, da take parazite družbe, kot je stara oderuhinja, lahko odstrani. Od samega začetka se v njem bijeta dva pola: eden je razumski, ki mu preprečuje tako dejanje (umor), drugi, podprt z občutkom o lastni večvrednosti, pa ga žene v prepad.

K razplet največ pomagajo naključja. Odhod sestre Aljone Ivanove, Elizavete, Raskolnikov razume kot usodi, kot nekaj, kar je vnaprej določeno. Raskolnikov staro Aljono pobije, ker pa se Elizaveta vrne prej, ubije še njo.

Pripravo na umor je Dostojevski prikazal v prvem delu romana, medtem ko je slikanju duševnih muk Raskolnikova po opravljenem zločinu namenil pet naslednjih delov romana.

V njegovi notranjosti se po umoru obeh sester še vedno oklepa misli, da je storil prav, da ni ubil človeka, pač pa zajedavsko uš. Drugi del pa ga vedno bolj opozarja, da ni ubil starke pač pa samega sebe. Počuti se obupanega, praznega, osamljenega, breme zločina postaja zanj pretežko. V obupu se zateče k Sonji in ko ji skuša razložiti, zakaj je to storil, se mu začne podirati vsa nekdanja logika o teoriji nadčloveka. Sonja mu svetuje, naj poljubi domačo zemljo, se prikloni vsemu svetu in naj vsem na glas pove svoj greh. Nazadnje se Raskolnikov res prijavi oblastem, a mu ne verjamejo, ker je bil moralno neoporečen. Na koncu je bil obsojen na Sibirijo. Na poti, ko prevzema trpljenje nase, ga spremlja Sonja. Povezoval ju je umor, kajti po krščanski ideologiji je ona ubila svoje telo in je bila s tem izločena iz družbe. Na poti se v Raskolnikovu zbudi ljubezen do Sonje, kar je njegov prvi korak nazaj v življenje.

Sprva je Dostojevski nameraval napisati **roman v prvi osebi** kot izpoved glavnega junaka. Pozneje se je odločil za **tehniko z vsevednim pripovedovalcem**, in sicer zato, da je lahko dal besedo tudi drugim junakom, npr. Marmeladovu. Tako se je **vživel v položaje posameznih oseb** in prikazal dogajanje iz njihovega zornega kota. To je najbolj vidno pri opisih, ki niso nikoli objektivni, ampak vedno odraz tiste osebe, kar vidi ona v tistem trenutku. Zato je včasih **ritem dogajanja** počasnejši, včasih hitrejši, odvisno od književne osebe, ki to notranje podoživlja. Taki osebi največkrat ustreza Raskolnikov. Njegove misli in čustva si redko sledijo v logičnem zaporedju, kajti vedno so odvisni od junakovih psihičnih procesov.

Romana Zločin in kazen **ne odlikuje epska širina**. Dogajanje je **omejeno samo na nekaj predelov Peterburga in na nekaj dni. Osrednji dogodek je samo eden**, zgodba je izredno napeta – **torej je dramatična**. Po zločinu mora Raskolnikov sam odgovoriti na osnovno etično vprašanje, ki je v naslovu. O svoji usodi odloča junak sam, zato je to roman-tragedija. Ker je v romanu zelo malo opisov, prevladujejo pa **dialogi, monologi in izpovedi**, se tudi stilno približuje tragediji. Njegovi **junaki so polni nasprotujočih si pogledov, nesoglasij v sebi, največkrat skregani sami s seboj, vedno so žive osebe**.

Večkrat se v enem človeku pojavita dve osebi in to protislovje. Dostojevski prikaže skozi živ dialog; protislovje zna dramatizirati.

10.2. GOGOLJ – PLAŠČ

Akakij Akakijevič je bolj drobne postave in zanemarljivo oblečen možakar. Kot uradnik dela na ministrstvu, kjer prepisuje spise. To sicer dolgočasno delo se njemu zdi zanimivo, saj je tudi edino, ki ga zna dobro narediti. Sodelavci mu pogosto nagajajo zaradi plašča, ki ga nosi, saj le ta vsebuje več zaplat kot pa prvotnega blaga.

Ko pa nastopi zima, Akakij ugotovi, da ima njegov plašč veliko lukenj. Odnese da krojaču Petroviču, da bi ga ponovno zakrpal. Petrovič, navadno zapit možakar, pa je ta dan trezen. Vestno pregleda plašč ter svetuje Akakiju, naj si nabavi novega, saj starega ne more pokrpati. Za nov plašč pa mu postavi ceno 200 rubljev. Akakij se ponovno vrne v nedeljo, ko ve, da Petrovič ni trezen. Znova se pogovori z njim, naj pokrpa plašč, Petrovič pa mu tudi sedaj pove, da tega ne more. Tokrat pa mu spusti ceno na 80 rubljev, kolikor je tudi realna cena za nov plašč. Akakij je razočaran, saj si s svojo uradniško plačo ne more privoščiti toliko. Vendar sprevidi, da druge poti ni. Imel je srečo, saj mu je direktor ob koncu leta podeli nagrado v višini 60 rubljev. Z dodatnimi odrekanji pri nekaterih stvareh denar zbere in odide k krojaču. Skupaj nato izbereta material, krojač pa mu ga začne šivati. Ko ga Akakij nekega jutra dobi, ves presrečen z njim odide v službo. Tam pa sodelavci hitro opazijo spremembo. Da bi proslavili Akakijev nov plašč, ga povabijo na god nekega sodelavca.

Na poti domov pa mu dva roparja plašč ukradeta. Potr odide na policijo, kjer prijavi krajo. Tam pa mu zaradi velikosti mesta niso mogli nič pomagati. Zato, kot mu svetuje nek uradnik, odide še k neki višji osebi, generalu. Le ta pa se zaradi svojega položaja čuti vzvišenega in ko sliši zaradi česa je moten, nadre Akakija. Šokiran in razočaran Akakijevič odide domov in že tako nesrečnega ga doleti še angina, ki ga po nekaj dneh pokonča, vendar ga nihče ne pogreša. Kmalu pa se po Petrogradu razve, da po mestu straši duh nekega uradnika, ki ljudem krade plašče.

Ko se nekega dne general, ki je nadrl Akakija, vrača z zabave, ga ta duh napade. Vzame mu plašč, ki je mrtvemu Akakiju zelo všeč. Od takrat naprej živega duha niso več videli.

10.3. GUSTAVE FLAUBERT – GOSPA BOVARY

POVZETEK VSEBINE

Emma Rouault živi pri nuneh, se tam šola, kratkočasi s prebiranjem romantičnih romanov in si na tej osnovi predstavlja zakon in družino romantično. Ko se poroči s Charlesom Bovaryjem, podeželskim zdravnikom, ki je njeno pravo nasprotje; dolgočasen, a pošten in zadovoljen z vsakdanjim življenjem.

Živita v majhnem, malomeščanskem mestu Tostesu. Emma začne življenje ob Charlesu dolgočasiti, saj je drugačno od tistega iz romanov. Ker ji je mož vsak dan bolj zoprni, začne Emma bolehati. Charles po nasvetu drugega zdravnika odide v mesto Yonville de l'Abbaye in tam odpre zdravniško ordinacijo. Emma rodi punčko, a tudi materinstvo ji ne pomeni veliko, zato začne iskati tisto, česar nima v zakonu – to je ljubezen z ljubimci. Njen prvi ljubimec je Rodolphe in vrh tega drugega dela romana predstavlja poljedelski shod, ki potrdi njuno ljubezensko razmerje. Ko začne Rodolphe Emma ovirati, se je znebi. Emma je zelo prizadeta, bolj in bolj je živčna in psihično nestabilna. Dogajanje se prenese v tretji dogajalni prostor, to je Rouen. Tam se Emma sreča z ljubimcem Leonom, a tudi ta zveza je obsojena na neuspeh. Emma se vedno bolj zadolžuje, propada tudi psihično, nazadnje se obrne na Rodolpha, da bi ji pomagal iz denarne stiske, a jo zavrne. Edino rešitev vidi v samomoru. Družinskega prijatelja lekarnarja Homaisa prosi za strup za podgane, ki ga uporabi zase.

Emine umiranje je potekalo en teden in Flaubert ga je popisal s fotografsko natančnostjo, zato lahko rečemo, da je konec Emma Bovaryja naturalističen. Charles se je ves čas sprenevedal. Hčer so poslali k teti, ta pa jo je zaposlila v tovarni.

ROMAN: je napisan v objektivnem realizmu, saj je Flaubert objektivni realist. To pomeni, da je pisal nepristransko, neprizadeto, da je ves čas kot avtor stopal v ozadje in da se je kazal bolj kot znanstvenik in mislec kot pa umetnik. Resnica je postala pomembnejša od lepote, saj je objektivnemu realistu najpomembnejša resnica. Ko je izdal roman Gospa Bovary, so ga kritiki obsojali. Priredili so celo sodni proces, češ da je treba avtorja in delo obsoditi.

10.4. HENRIK IBSEN – NORA

POVZETEK VSEBINE

Nora in Torvald Helmer sta na videz idealen zakonski par s tremi otroci. Torvald je tri dni pred božičem napredoval v službi. Takrat pride na obisk še Norina mladostna prijateljica Kristina Lindejeva, ki jo zaprosi, naj ji njen mož pomaga pri iskanju službe. In res, Torvald se odloči, da ji bo dal službo notarja Krogstada. Ta že slutiti, da bo izgubil službo, in pride k Nori, da bi moža prepričala, da ga ne odpusti. V bistvu jo izsiljuje, saj si je Nora pri njem pred leti, ko je bil njen mož hudo bolan, izposodila denar za potrebno zdravljenje v tujini, in sicer brez njegove vednosti, hkrati pa je še ponaredila očetov podpis. Oboje je bilo za tisti čas nedopustno oz. prepovedano. Nora ne želi, da bi mož izvedel za storjeno dejanje in laži, saj se boji, da bo odgovornost za dejanje prevzel nase in bi tako trpel njegov ugled v družbi. Ko Torvald vendarle izve za prevaro, se izkaže, da ji ni prav nič hvaležen, čeprav mu je rešila življenje, in da ga skrbi le za sebe in svoj ugled. V tistem se tudi Krogstadu odločilno spremeni življenje (spet je skupaj s svojo staro ljubeznijo Lindejevo) in jima pošlje edini obremenilni dokaz, zadolžnico. V tistem trenutku je za Torvalda vse pozabljeno, ne pa za Noro. Še isti večer ga zapusti.

Tezna drama: prikazuje kak družbeni ali ideološki problem, ki ga v obliki teze izrazi ena od nastopajočih oseb. Navadno že ponudi možno rešitev.

Tu je problem položaj ženske v meščanskem zakonu (popolna podrejenost možu). Rešitev za žensko (Noro) je v osamosvojitvi ali pa v iskrenem in enakopravnem zakonu.

Analitična tehnika: dramska tehnika je analitična, ko se dogajanje odvija na istem mestu v času nekaj ur, preteklost pa izvemo iz pogovorov med osebami.

V *Nori* je dogajalni čas tri dni okrog božiča, okoli 60 ur. Dogajalni prostor je dnevna soba.

INTERPRETACIJA

Drama *Nora* je zgrajena iz **treh dejanj**. Govorni nastopi si hitro sledijo, saj je v drami več kot 1300 replik.

Dogajalni čas obsega tri dni okrog božiča, približno 60 ur, torej je zgoščen. Vendar v tem času izvemo poglavitno o Norinem življenju in tudi o dogodkih iz preteklosti nekaterih drugih oseb. To omogoča **analitična dramska tehnika**. Za razumevanje celotne drame je ključnega pomena dialog med Noro in Torvaldom, na koncu zadnjega dejanja, v katerem se razkrije, kakšno je bilo njuno osemletno zakonsko življenje. S tem je tudi utemeljen Norin odhod od doma. **Enotnosti časa se tako pridruži še enotnost dogajanja, enoten pa je tudi dogajalni prostor**, saj je v vseh treh dejanjih nespremenjen; to je dnevna soba meščanske družine. **Za Noro torej velja enotnost kraja, časa i dogajanja; okolje, prizorišče in čas so prikazani realistično.**

V drami sta glavni osebi **Nora in Torvald**. Nora se kaže **v nasprotujočih si lastnostih**: sprva učinkuje nesamostojno in nezrelo, na koncu pa se premišljeno odloči, da bo zapustila moža in otroke in zaživela neodvisno, samostojno življenje. Kot druge ženske tedanjega časa ni izobrazena, njena »služba« je vzgoja otrok in ugajanje možu. Vendar ko izvemo, kako je reševala bolnega moža se razodene, da le ni tako nezrela in nemočna, kot se kaže navzven. To njeno dejanje lahko razumemo kot uresničevanje meščanske predstave o zakonu, s čimer pa podpira tudi možev ugled. Zato mu tudi ne pove, kaj je zanj storila. Ko se po Krogstadovem izsiljevanju zave, kako bi razkrite skrivnosti vplivale na možev ugled, pomisli celo na samomor. A ko Torvald prebere obe pismi, se Nora zave kakšen je v resnici njen mož. Zave se svojega zlaganega zakona: ko bi se Torvald moral zavedati, da si je denar sposodila iz ljubezni do njega, ji ni očital, da mu je uničila življenje. V takem zakonu ona ne more več živeti.

Torvald je sprva prikazan kot vzoren mož in oče. Noro vzgaja podobno kot otorka: izbira ji oblačila, ji ukazuje, ji deli nauke. Zanj je samo lepa lutka, ne pa enakovredna življenjska spremljevalka, ki bi jo resnično ljubil in spoštoval, tako da bi bil pripravljen zanj žrtvovati tudi ugled v družbi. **Helmer je tipičen predstavnik meščanske družbe tistega časa**: ravna v skladu z vrednotami okolja in na koncu, ko kliče Noro, je prikazan celo kot nekakšna »žrtev« družbe.

Druge osebe (notar Krogstad, gospa Lindejeva, doktor Rank) se pojavljajo kot dejavniki, ki pomagajo sprožiti odločilni konflikt med Noro in Torvaldom. **Osebe so tipični predstavniki meščanskega sloja.**

Glavna tema drame je položaj ženske v meščanskem zakonu. Predstavljena je realistično v realističnem slogi, nekatere prvine drame pa so naturalistična in simbolistične. Naturalističen je motiv dedne bolezni pri doktorju Ranku, **simbolizem** pa se kaže v dogajalnem času in prostoru. Božič je družinski praznik, ki ima simboličen pomen miru in ljubezni, pri Helmerjevih pa se družinsko življenje prav takrat pokaže v predvsem drugačni luči. Simboličen pomen ima drugi naslov te drame, **Hiša lutk**. Ključna beseda v naslovu je uporabljena v množini, kar pomeni da vključuje tudi druge osebe, ki zahajajo v dom Helmerjevih. Helmer in Krogstad sta lutki družbe, v kateri živita, otroci dejavno sploh ne nastopajo, Rank je lutka nesrečne usode. Podobno velja za gospo Lindejevo, čeprav je pozneje prav ona najsamostojnejša in najiskrenejša.

Nora je tezna drama, torej vsebuje jasno izraženo stališče do problema, nakazana pa je tudi morebitna rešitev. Ta **problem** je položaj ženske v meščanskem zakonu, v katerem mora biti žena popolnoma podrejena svojemu možu. Ženska mora dati družbenim pravilom in ugledu svojega moa prednost pred čustvi. **Rešitev** za žensko iz takega zakona je v tem, da se osamosvoji, rešitev za zakon pa sta iskrenost in enakopravnost, kot Nora reče tik pred odhodom svojemu možu: »Obveljati mora popolna svoboda za obe plati.«

Taka rešitev problema je bila za večino takratnega občinstva nemoralna. Ko so dramo leta 1879 prvič uprizorili, so bile kritike uničujoče. Ibsnu so očitali, da je iz žene in matere naredil feministko; da drama pomeni napad za zakon in da očitno daje nasvet vsem razočaranim ženam, naj zapustijo svoje može. Ibsen je take kritike zavrnil tako, da je napisal dramo Strahovi, v kateri je izpostavil novo tezo o tem, kakšne so posledice, ki se jim žena izpostavi, če ne ravna dosledno po svoji vesti in če se ne osamosvoji.

10.5. HENRIK IBSEN – STRAHOVI

POVZETEK VSEBINE

So Ibsenova drama, ki je najbližje naturalizmu. Razglašena je bila za najbolj namoralno sodobno dramo. V drami je naturalistična že snov – sin podeduje očetovo bolezen. Brama slovi po svoji notranji

zgradbi. Analitični tehniki je Ibsen dal novo odrsko podobo z natančnim orisom dogajanja. Čas dogajanja je kratek – od poznega popoldneva do sončnega vzhoda. Prevladuje analitična tehnika, po kateri se razkrivajo usodni dogodki. Strahovi so tudi tipičen primer tezne dramatike. To je tip dramskega besedila v katerem prevladuje razprava o določenem idejnem problemu in temu je v drami vse podrejeno.

Glavna oseba je Helene Alving. Njen mož stotnik Alving, ki je bil nepopoljšljiv ženskar, lahkoživec in pijanec. Mizarju je plačal, da se je poročil s služabnico, ki je nosila njegovega otroka. Tega otroka (Regino), vzame kasneje v varstvo Helene, da bi zaščitila moža in odpravila njegovo sramoto. V zakonu z Alvingom je rodila sina Osvalda, ki ga je poslala šolat v tujino, da bi ga obvarovala pred očetovo sprijenostjo. Osvald se je vrnil domov domov neozdravljivo bolan z možganskoparalizo zaradi sifilisa. Helene se zave, da je popolnoma poražena v svojih prizadevanjih za družino. Alvingova nezakonska hči Regina, ki jo je gospa Helene želela spraviti na pravo pot je s svojim adoptivnim očetom odprla bordel za mornarje. Tudi denar pokojnega moža gospe Alving ni rodil nič dobrega – Helene je z njim zgradila azil, vendar je že prvo noč, ko je bil končan, popolnoma zgorel.

INTERPRETACIJA

Drama Strahovi je **drama družbene konvencije**, ki od žene zahteva brezpogojno vdanost možu in ne spoštuje njenega človeškega dostojanstva. Za vse je **kriva družba, ki od žene zahteva, naj na zunaj kaže idealno uravnovešenost, pa četudi pri tem ugonobi svojo in otrokovo srečo.**

Strahovi prihajajo iz preteklost, od očeta, ki je mrtev že 10 let. Alvingova vidi strahove vsepovsod: vzgojena je v družbi, ki točno določa, kaj ženska sme in česa ne sme.

Strahovi **so realistično-naturalistična drama. Naturalistična je snov** (sin podeduje očetovo bolezen). Oče je moral v konservativnem obdobju zatreti svojo strast, radoživost, zato je grešil na skrivaj – tako obdobje vpliva na posameznike. Ibsen je s spotakljivo temo uvrstil literaturo t.i. estetsko grdega. Sifilis ima rušilne fizične in duševne učinke, problem dednosti je postavljen v središče dramske fabule.

Realistična sta odrska tehnika in dialog. Ibsen je zelo skrčil število nastopajočih. Realistični oder je zaprt in tako ustvarja mrtvo atmosfero v meščanskem domu; Ibsen nas prepusti štirim stenam. Glavna scena je **meščanski salon**, medtem ko zunanji svet komaj čutimo. Strahovi so **klasična drama**, ker sta prostor in čas klasično strnjena. Vsak stavek je delček notranje drame, ki ima svoj začetek, vrh in katastrofo. Res je, da dialogi ne razvijajo tako sistematično dramskih motivov kot v klasični tragediji, ampak **Ibsen pušča gledalce pri odprtih vprašanjih.** Dialogi so realistično zgrajeni, vendar poglobljeni. Ibsen rešuje probleme s pomočjo analitične tehnike. Strahovi so **analitična drama**, saj zgodba posega v preteklost.

V Strahovih vlada enotnost kraja, časa in dogajanja (*razlago za to in za analitično tehniko glej pri antiki*). Razlika med antični in Ibsonovo dramo je, da v antični usodo določijo bogovi, tu pa **zakoni dednosti.**

Strahovi so **tezna drama**. Drama vsebuje jasno izraženo stališče do problema in idejo, ki je formulirana v tezo. Snovi in ideji je prilagojena tehnika, ki je v orisu okolja, časa in prizorišča dosledno realistična, hkrati pa oprta na enotnost. Tezna drama je značilna za realizem. Strahovi so **družbeno-kritična drama**. Notranja zgradba sledi **dramatskem trikotniku.**

11. MED ROMANTIKO IN REALIZMOM NA SLOVENSKEM

ZNAČILNOSTI OBDOBJA

Počasi so začele izginjati romantične poteze v vsebini in obliki literarnih del. Naša književnost se je počasi približevala realizmu in ga konec stoletja tudi dosegla. Seveda pa so dela iz vsakega obdobja še vedno ohranila marsikatero romantično prvino. Razvila se je časopisna dejavnost; v Celovcu je prvič izšel Slovenski glasnik, leta 1858, urednik je bil Anton Janežič. Celovec je veljal tudi za kulturni center Slovencev. Tam so leta 1854 ustanovili Mohorjevo družbo; ljudje so množično naročali zbirko Večernice. Od časopisov sta bila najpomembnejša Ljubljanski zvon in Dom in svet.

DRUŽBENI IN LITERARNI OKVIR

V tem času so se Slovenci **vedno bolj oblikovali v narod**. Borili so se proti germanizaciji, želeli so si političen program, ki bi jim zagotovil vse politične in nacionalne interese. To je bila tudi doba **čitalništva, kjer so potekale besede – kulturne prireditve**.

Delovali sta dve gibanji:

- **Staroslovence** je vodil Janez Bleiweis: konzervativci, niso bili napredni, njihov program je bil bojevati se za enakopravnost v Avstriji, pomagati utrditi oslABLJENO avstrijsko državo ter imeti pravico do uporabe slovenščine v šolah in uradih.
- **Mladoslavenci** so bili pod vodstvom Frana Levstika: kot liberalci so izhajali iz **programa Zedinjena Slovenija**, za idejo zedinjenja vseh slovenskih pokrajin so hotelo pridobiti čim več ljudi, zato so prirejali tabore.

LITERARNI PROGRAMI

- Levstikov literarni program (Napake slovenskega pisanja, Popotovanje od Litije do Čateža)
- Skupina dijakov – vajejci; izdajali so dijaški list Vaje; v tej skupini so sodelovali Jenko, Mandelc, Tušek, Zarnik...
- Stritarjevi literarni nadzori (popolna umetniška svoboda)
- Celestinov literarni program (Naše obzorje)

KNJIŽEVNE VRSTE IN ZVRSTI

Zelo se je razvila **epika** (prvi slovenski roman - Deseti brat); tudi **dramatika** (prva slovenska tragedija - Tugomer); **pesništva** je bilo malo (opazen je bil šele romantični vpliv – Gregorčič; Aškerc pa je bil prvi epski pesnik).

Predstavniki: Anton Aškerc, Josip Jurčič, Josip Stritar, Simon Jenko, Simon Gregorčič, Ivan Tavčar, Fran Levstik, Janko Kersnik.

11.1. JOSIP JURČIČ – DESETI BRAT

POVZETEK VSEBINE

Lovro Kvas pride na grad Slemenice za domačega učitelja in se zaljubi v graščakovo hčer Manico. Tudi ona ga vzljubi, a Lovro ni primeren ženin zanjo, primernejši je Marijan, sin sosedovega graščaka Piškava. Sprva sta Lovro in Marijan prijatelja, nato pa se prav zaradi Manice spreta. Osrednja oseba romana je Martinek Spak, imenovan deseti brat, ki je pri ljudeh zelo priljubljen in se z Marijanom ne razume. Med njima nastane pretep v katerem sta oba ranjena. Ranjeni Martinek se zateče v Krjavljevo kočo (vaški posebnost, ki največ časa preživi v Obrščakovi gostilni in zna pripovedovati zanimive zgodbe) in pokliče k sebi Lovro, da mu pove svojo zgodbo: stari piškav je Martinekov oče in Lovrov stric. Prosi ga, naj staremu Piškavu izroči pismo. Za napad na Marijana obtožijo Kvasa in ga zaprejo. Na graščakovo željo Lovrota izpustijo, vendar mora zapustiti Slemenice. Stari Piškav napiše poslovilno pismo, ga izroči slemenškemu graščaku Benjaminu in odpotuje. Martinek umre, Marijan pa se poroči in odseli. Lovro Kvas se vrne na Slemenice, ko uspešno opravi študij in se poroči z Manico. Podeduje grad Polesek.

INTERPRETACIJA

Deseti brat je izšel **leta 1866** in je **prvi slovenski roman**. Izhajal je v nadaljevanjih v Janežičevem Cvetju iz domačih in tujih logov s podnaslovom Izvirni roman. **Motiv** Desetega brata je **ljudski** – prikazuje usodo desetega otroka v družini, češ da prinaša nesrečo (ljudska pesem Desetnica).

V Desetem bratu se pojavlja **veliko človeških usod**, pojavita se **dve okolji** – grajsko in vaško – in **dva časa** – zgodba desetega brata in sedanja. Vse to avtor poveže v spretno berljivo pripoved, ki ima **ljubezensko zgodbo, skrivnosti in celo elemente kriminalke**. Pri tem Jurčič uporabi **sintetično in analitično** tehniko pisanja. **Sintetična tehnika** pripoveduje o času Kvasovega prvega do ponovnega prihoda na Slemenice, **analitično tehniko** pa uporabi pri retrospekciji zgodbe Martineka Spaka. Romanu daje berljivost tudi **humor** – predstavnik tega je vaški posebnost Krjavelj, napetost pa je ustvarjena s skrivnostmi prve zgodbe.

Deseti brat je **rdeča nit romana** in na eni strani povezuje zgodbo iz grajskega okolja, na drugi strani pa zgodbo iz vaškega okolja. **Dvojnost v romanu** opazimo tudi pri **uporabi jezika**. V grajskem okolju lahko rečemo, da uporabljajo slovenski meščanski jezik tedanjega časa, v vaškem okolju, ki ga sestavljajo preprosti kmečki ljudje pri Obrščaku, pa uporabljajo živ, izviren, duhovit jezik.

Roman je **kompozicijsko izredno spretno zaznamovan**, vendar je kljub temu Fran Levstik, kot tedanji najpomembnejši kritik, romanu očital veliko slabosti (*Manica je bila prestara za možitev, ko se je Lovro vrnil na Slemenice. Odlično »narejen« je le Krjavelj, Lovro Kvas pa je absolutno preveč čustven in premalo dejaven. Očita mu tudi, da je jezik preveč romantičen, da ni ljudski, da se je premalo posvetil psihologiji oseb in da je čutiti gosposki Stritarjev vpliv. Celo pri »vaški sredini« Levstik ni bil povsem zadovoljen, češ da je naslikal preveč revežev, kot da Slovenci ne bi imeli bogatih kmetov*).

Za Jurčiča ne moremo reči, da je Levstikov ali Stritarjev učenec, trdimo pa lahko, da je predvsem znal **preseči vse literarne programe**. Dotlej na Slovenskem ni bilo pripovedne tradicije, zato je Jurčič zagotovo **prvi slovenski pripovednik** in Deseti brat pomeni novo dejanje v zgodovini slovenske literature.

V Desetem bratu srečamo **romantično-realistično dvojnost**. **Lovro Kvas** je sprva zelo čustvena oseba, želi pa ravnati razumsko. Moti ga pridobitniški svet (tipično romantično), v odnosu do Manice ga vedno zanesejo čustva, večkrat se pusti zmesti. Proti koncu romana pa vendar odide na Dunaj, kjer doštudira in postane doktor prava, zato je na koncu romana izrazito realističen. Tudi **Manica** je zaljubljena, vendar je realistična oseba, ki je veliko stvarnejša in bolj dejavna do Lovrota. **Matrinek Spak** je izrazito romantičen – s svojo skrivnostjo, s skrajno čustvenimi reakcijami, z intenzivno ljubeznijo do matere, z izredno močnim sovraštvom do očeta (maščevanje). **Romantičnost** srečamo tudi v popisovanju t.i. skrivnostnih dogodkov in v retrospekciji. **Realističnost** srečamo pri opisovanju običajnih kmečkih shodov pri Obrščaku in v zaključku romana.

11.2. SIMON JENKO – TILKA

POVZETEK VSEBINE

Glavni junak novele je petindvajsetletni kmečki fant Tilka. Od rojstva je bil telesno pohabljeni in duševno nerazvit, zato je ves čas zanj skrbela mati. Ko je zbolela, je oče hotel, da se Tilka poroči, kar zanj ni bilo lahko, saj nikoli ni mislil na žensko, kaj šele da bi se poročil. Oče mu je priskrbel nevesto, in sicer Pohavčevo iz sosednje vasi, ki se je zdela očetu dobra ženska, pa čeprav je bila starejša od Tilke. Kljub upiranju in nasprotovanju se je Tilka prestrašen odpravil v sosednjo vas. Za snubitev si je oblekel stare očetove široke hlače, da bi prikriil krive noge. Na poti si je ves čas ponavljal očetove nasvete. Ko je prišel do Pohovčeve hiše, je brez poguma obstal. Na pragu je zagledal priletno žensko, očitno njemu namenjeno nevesto. Ona pa se je začela krohotati in klicati starše, naj pridejo pogledat širokohlačnika. Tilko je postalo sram in je zbežal proti domu.

INTERPRETACIJA

Tilka je **karakterna novela**. Jurčič jo je leta 1858 objavil v Slovenskem glasniku. Delo sestoji iz **treh poglavij**. **Začetek novele** ima **predstavitveno vlogo**, saj v tem delu spoznamo **značajske poteze Tilke**, bolj malo pa izvemo o njegovi zunanosti. Avtor je povedal le, da ima Tilka telesno okvaro, in sicer krive noge, zaradi česar je bil tudi oproščen vojske. Tilka je bil **nesamostojen, sramežljiv, pa tudi samovoljen in ponosen** – misel na ženitev je bila zanj šokantna, razumel jo je kot žalitev; očetu je segal v besedo, hkrati pa je sprejemal njegovo voljo: odšel je iskat nevesto. Zaradi **natančne** **prestavitve Tilkinega značaja to delo lahko označimo za značajevko**.

V drugem poglavju Jenko predstavi noč pred snubitvijo, v tretjem pa se Tilka odpravi na pot. **Dogajalna zgradba torej ustreza noveli: prvi dve poglavji imata predstavitveno vlogo, tretje pa nas vodi v vrh novele – v ponesrečeno snubitev – čemur sledi le še beg domov in razplet ter raznova**. Jenko zgodbi ni dal nobene oznake, a zdaj lahko trdimo, da je **novela, saj ima zgradbo dramatskega trikotnika, malo oseb z dograjenim značajem, malo motivov, presenetljiv konec**. Ker je poudarek dogajanja v Tilkini notranjosti, je to **psihološka novela**. Tilko **označi dejanje**, kar ustreza tudi Levstikovemu literarnemu programu; v noveli pa prepoznamo tudi romantičnost in sicer v tem, da je Tilka nenavaden junak – s tem pa se zelo oddalji od Levstikovega programa.

Jenko predstavi Tilko na **komičen način**, ko opisuje njegovo zunanost in posledice, povezane z njo, a se za vso zunanjo smešnostjo **skriva tudi nekaj tragičnosti** – nesreče in nemoči. Zato je Tilka **deloma tragikomičen junak**, a vendarle **prevladuje komičnost**, kar se posebej kaže na koncu novele, ko se Tilka šali na račun njegove ženitve in kaže veselje, da je ostal samski.

Jenkov jezik je intelektualno duhovit zaradi »kramljanja« (jaz mislim, kakor smo že prej povedali...) z bralcem in rabe latinskih izrekov, kar kaže, da Jenko že računa na izobraženega slovenskega bralca. Jenko s svojimi tremi kratkimi zgodbami (še Jeprški učitelj in spomini) **predstavlja začetek novele v slovenski književnosti**, saj je pred njim praktično ni bilo. Po tej noveli Jenko ni izdal nobenega proznega besedila več. V literarnem obdobju od romantike do realizma je potem bilo več **avtorjev slovenske kratke proze: Jurčič** (Telečja pečenka, Božidar Tirtelj), **Erjavec** (Avguštin Ocepek), **Trdina** (zbirke: Bajke in povesti o Gorjancih), **Tavčar** (zbirka: slike iz Loškega pogorja), **Kersnik** (zbirka: Kmetijske slike).

11.3. JOSIP JURČIČ – TELEČJA PEČENKA

POVZETEK VSEBINE

Junak novele je Bitič, oficir v pokoju star okoli 50 let. Ni imel visoke pokojnine, a je kasneje nekaj podedoval, tako da je začel več jesti in piti. Vsak večer, točno ob šestih, je v krčmi pri Zeleniku, vedno na istem mestu večerjal telečjo pečenko. Bil je velik nemškutar in ko si je nekoč po sporu z mladim rodoljubom hladil jezo na hodniku, je skozi odprta kuhinjska vrata videl, kakšna umazana kuharica mu pripravlja pečenko. To se mu je tako zagnusilo, da ni več večerjal v gostilni. A zdaj se mu je življenje popolnoma spremenilo. Kuhal si je sam, a si je s tem pokvaril želodec. Potem so mu prijatelji svetovali, naj se poroči, da mu bo kuhala žena. Ker žensk ni maral, je nasvet najprej odklanjal, vendar se je bil zaradi telečje pečenke pripravljen poročiti. Mesarjevo ženo je nagovoril, da je v njegovem imenu zasnela mlado in živahno služkinjo. A slučajno je ujel njun pogovor: Mlada služkinja je rekla, da je Bitič navaden kramp in da ga ne vzame za nobeno zlato. To je Bitiča tako prizadelo, da se je napil in zadela ga je kap. Zdravniki so ugotovili smrt zaradi duševnih pretresov.

INTERPRETACIJA

Odlomek v besedilu je **iz začetnega dela novele**. V njem zvemo, **kdo je bil Bitič**, da je bil suh, majhen in večinoma čemerren. Jurčič Bitičevo zunanost opisuje s kratkimi opisi. Bitičeve lastnosti **prikaže skozi obnašanje, ravnanje** (vsak večer je prišel in odšel točno ob isti uri v krčmo, vedno naročil enako predjed, enako glavno jed, ki mu je pomenila pravi obed, vedno je pil enako pijačo,...). Bitič je bil torej **človek navade, vsakdanji, dolgočasen, duševno reven** – edino kar ga je v življenju veselilo, je bil kos telečje pečenke.

Jurčič tudi njegovo obnašanje **prikazuje precej podrobno in objektivno**, v opis pa vnaša **svoje humorne in posmehljive komentarje** (ko si je Bitič privezal servieto okrog vratu, je imel štiri ušesa; zobje so bili zaprisežene osnovne ustanove, njegovo srečo ob pečenki, primerja z ženinovo srečo ob nevesti,...).

Bitiča torej **»znači dejanje«**, kot je želel Levstik, **po dejanjih sklepamo o njegovem značaju. Tako nam razen zunanosti predstavi značaj osebe, prikaz njegovega značaja pa zavzema večino besedila. Zato književno zvrst, v kateri je večina pozornosti namenjena značaju osebe, imenujemo značajevka.**

Telečja pečenka je **realistična značajevka**, saj realistični opisi osebe in njenih dejanj, humorne pripombe in komentarji samo potrjujejo avtorjevo distanco. Glavna oseba ni nič neobičajnega, je povprečna in neustvarjalna, vse njeno početje je navada, kar je lastnost realističnih oseb. Avtorja preteklost ne zanima, ne vidi je kot skrivnost, zanima ga le Bitičev čas od upokojitve naprej. Bitič je bil tudi velik nemškutar, naiven in občutljiv zaradi lastnega egoizma. Take značajske lastnosti so povzročile Bitičevo smrt, prejšnjo humorno Jurčičevo perspektivo pa je nadomestila tragikomičnost.

Konec novele vendarle **ni tragičen**, saj Jurčič delo konča z ugotovitvijo, da je smrt stotnika rešila skrbi za pečenko in ženitev ter občutka, da je nepotreben.

Jurčič za stotnikovo »sedanjost« v odlomku uporablja **preteklik**. Sedanjik začne uporabljati v trenutku, ko krčmarica prinese pečenko, in ga uporablja, dokler Bitič uživa v svoji jedi. S tem se jezikovna živost (**dramatični sedanjik**) ujema z edinim živim trenutkom stotnikovega življenja.

Telečja pečenka **ima več kratkih poglavij (5)**. **Notranja zgradba je novelistična**: v ospredju je ena sama oseba, pomembni sta dve usodni situaciji (Bitič vidi, kdo mu peče pečenko; mlado dekle ga zavrne), zgodba je dramatsko osredotočena in zgoščena, konec je presenetljiv. Tako je po književnostni pripadnosti Telečja pečenka **novela**.

V Jurčičevem času, to je v 2. polovici 19. stoletja, se je novela imenovala **obraz ali slika**. Že ime kaže na realizem: so kratke in osredotočene na eno samo osebo v spopadu z okolico. Poudarjene so značajske lastnosti osebe.

Jurčič svoje kratke pripovedne poze ponavadi sploh ni literarno označeval, če pa že jo je imenoval povest, povestica; oznako obraz je uporabil le za značajevko Telečja pečenka, ki **zajema meščansko življenje**. Do malomeščanstva je bil Jurčič kritičen, kmeta je prikazoval drugače: nekoliko čustveno in nostalgичno. Jenkove (Tilka, Jeprški učitelj, Spomini) in Jurčičeve značajevke pomenijo začetek novelistke pri nas. Novelistične tradicije ni bilo, uveljavljati se je začela, po literarnih programih. S to literarno zvrstjo se je lahko začel uveljavljati realizem, ki mu je značajevka pomenila ustrezno izrazno možnost.

Vsekakor sta **Jenko in Jurčič začetnika novelistke v slovenski književnosti**, le da je Jenko uresničeval literarni program vajecev, ki so opazili nastajajoče se meščanstvo na Slovenskem, Jurčič pa je uresničeval Levstikov literarni program, ki se je naslonil na Kopitarja in je bil v primerjavi s Čopom zastarel.

11.4. JANKO KERSNIK – JARA GOSPODA

POVZETEK VSEBINE

Roman Jara gospoda je bil napisan v realizmu. Kersnikov roman je napisan v stilu poetičnega realizma. Dogajanje je postavljeno v avtorjevo sodobnost in v malomeščansko okolje, saj se dogaja v trgu Groblje. Glavna ženska figura romana je Ančka, ki se od natararice v Kračevi krčmi povzpne v višjo družbo s poroko s sodnikom Andrejem Vrbanom. Ker se ne zna prilagoditi novemu načinu življenja, jo družba izvrže in pade na socialno dno ter tragično umre.

Ančka je bila rejenka krčmarja Krače, stara osemnajst let, črnooka in temnolasa in predvsem zelo živahna. Andrej Vrbanj je bil njeno pravo nasprotje, saj je bil izobražen, resnoben gospod in precej starejši od Ančke. Poroka z Ančko mu utrdi status, hkrati pa povzroči edini pravi zaplet v njegovem življenju. Andrejev prijatelj Pavel je bil adjukant v Grobljah, po značaju ravno tako resnoben, egoističen in za razliko od Andreja samski možki. Med temi tremi figurami se za kratek čas splete ljubezenski trikotnik.

Ančkina tragika se začne nakazovati, ko se nepremišljeno poroči z Andrejem. Njun zakon ni temeljil na globoki ljubezni, ampak je bil zveza dveh tako različnih si ljudi, da ni imel nobene perspektive. Ančka se kot neuka in naivna ženska ne zna prilagoditi gosposkemu življenju, ki zahteva strogo spoštovanje določenih norm. Ko jo Pavel zavede, niti ne čuti kakšne posebne krivde. V svetu iz katerega je prišla, so bili t.i. "skoki čez plot" nekaj zelo vsakdanjega. Andrej ji nezvestobo zelo zameri in se z njo razide. Čeprav je Pavel zapeljal Ančko, tudi zaradi že nekega leta trajajočega neporavnane dolga mad sabo in Andrejem, je resnično kaznovana samo Ančka.

Ančka se po zakonolomu znajde v praznini, ki ni samo notranja, temveč tudi zunanja. Kot izvržena ženska v gosposkem svetu ne more obstati, saj nima sredstev, s katerimi bi lahko živela kot gospa. Kot ženska je bila popolnoma brezpravna. Za vse razkošje, ki ga ja imela, je skrbel njen mož. Gospe, ki je že od začetka niso sprejemale medse, je po razhodu z Andrejem ne poznajo več. Edina možnost zanjo bi bila, v tej situaciji, vrnitev v Kračevo krčmo. Ker pa je zaznamovana s grehom, ki ga družbe obsoja, niti v Kračevi krčmi ne more obstati. Ančka tako od gospe pade na socialno dno in umre kot beračica v ječi. Edini, ki gre za njenim pogrebom je Pavel, človek, ki je povzročitelj njene tragike, kot sodnik pa je v njeno smrt dodatno vpleten, saj jo je prav on obsodil na tri dni ječe zaradi beračenja.

11.5. IVAN TAVČAR – VISOŠKA KRONIKA

POVZETEK VSEBINE

Roman je sestavljen iz dveh delov. Zgodbo pripoveduje Izidor Khallan in je pravzaprav zgodba njegove rodbine. Kraj dogajanja je postavljen na Visoko, posestvo v Poljanski dolini (lastnik tega posestva je bil nekaj časa tudi Tavčar). Izidor pripoveduje o svojem očetu Polikarpu Khallanu, kako si je posestvo pridobil z zločinom. V 30-letni vojni na nemškem je Polikarp s sovojakoma Lukežem in Schwarzkoblerjem uvedel švedsko blagajno; nato je Lukeža ogoljufal, Schwarzkoblerja pa ubil in si prilastil celoten plen. Kupil si je dve visoški kmetiji in Lukeža vzel za hlapca. Rodila sta se mu dva sinova; Izidor, ki postane kovač, in Jurij, ki ga pošljejo študirat.

Odlomek v berilu pripoveduje o Izidorju, ko je bil še majhen in je vstopil v klet, ki jo je oče strogo varoval. Pred železno blagajno je našel beneški cekin. Oče ga je našel in zelo kruto kaznoval – odsekal mu je palec – kar kaže na kruto Polikarpovo naravo. Izidorja nato pošljejo v Davčo k Wulffingovim po nevesto Margareto.

V tistem času pride na Visoko stara Pasaverica in Polikarp v njej spozna Schwaezkoblerjevo ženo. Pasaverica umira in prosi Polikarpa, naj nekaj denarja izroči njeni vnukinji na Nemškem, še prej pa prekolne neznanega morilca svojega moža. Polikarpa to tako pretrese, da zboli, Izidorju pa naroči, naj gre na Nemško po Agato in se z njo poroči, če ga hoče za svojega moža, sicer pa naj ji izplača polovico obeh kmetij. Zaupa mu tudi svojo zgodbo in zločin iz vojne. Veli mu še, naj razdre zaroko z Margareto, češ da zanjo ponujajo premalo dote. Nato umre kot eden izmed zadnjih protestantov.

Z Agatinim prihodom se začne drugi del romana, ki je posvečen Izidorjevi zgodbi. V Agato se zaljubita Izidor in Jurij, prav tako pa tudi Marks Wulffing, brat nekdanje Izidorjeve neveste, ki je prišel na Visoko za hlapca. Agati je bil bolj všeč Jurij, ker pa je zavrnila Marksa, jo je ta razglasil za čarovnico. V Loki je sledil preizkus z vodo; če bo Agata prišla živa iz reke, kamor jo je poslal škof sodnik, ni čarovnica, če pa bo utonila, bo dokazala čarovništvo. Ko je Agata zabredla v reko, je za njo skočil Jurij in jo rešil. Marksova sestra Margareta je povedala, da je brat lagal. Izidor je Agato izgubil zaradi nemožatosti. Agata in Jurij se poročita ter prevzameta posestvo na Visokem, Izidor pa odide v vojno za 11 let, od koder se vrne hudo ranjen in se, po nasvetu Agate poroči z Margareto.

Nato sledi pripis, v katerem izvemo, daje Izidor umrl leta 1710, še prej pa se mu je rodil Georgius Postumus. Za kugo sta 6 let pozneje umrla tudi Jurij in njegova hčerka Marija Ana. Na Visokem tako zdaj žive obe materi, Agata in Margareta, Jurijeva hči 19-letna Suzana in Izidorjev sin Georgius, ki hoče postati duhovnik.

INTERPRETACIJA

Visoška kronika je izšla v **pozmem Tavčarjevem ustvarjalnem obdobju** – leta 1919. Ima že značilnosti nove romantike saj je manj realistična in bolj romantična, kot so Kersnikove dela.

Visoška kronika je **zgodovinski roman**, saj posega v čas protireformacije, v čas 30-letne vojne med katoličani in protestanti, v čas vraževerja in čarovnic. Izpostavljen je Izidorjev značaj, njegova psihološka stran, njegova razdvojenost, zato je tudi **psihični oz. psihološki roman**. Izidor je pod močnim vplivom svojega očeta, je neodločen, omahljiv, take se pokaže tudi v odnosu do Agate. Izredno je navezan na domačo zemljo. Tu lahko razberemo nauk, naj bomo Slovenci pokončni, odločni, samozavestni.

Kronika je napisana v **sintetično-analitični tehniki**. Analitični so predvsem Polikarpovi spomini na vojno in zločin.

Kronika je tako **romantična kot realistična**. **Romantični** so nenavadni junaki, osebe s skrivnostno preteklostjo, silne strasti, maščevanja, ljubezen. **Realistični** so vsakdanji značaji v vsakdanjih okoliščinah, socialne in politične razmere.

Jezik in slog sta realistična. Ker je delo **kronika**, je napisano v **kronikalnem slogu**. Tavčar uporablja **precej arhaizmov, starinskih in stilnih oblik**. Rad uporablja **deležnike na -ši**, pogosti je **zamenjan tudi besedni red**. Navaja **svetopisemska in obredna besedila** (litanijske) in posnema **biblijski privzdignjeni slog** s paralelizmi. Navaja datume in uporablja starinsko pisavo priimkov in latinske oblike imen – vse to je značilno za kronikalni slog.

Kronika izvira iz grške besede chronos, kar pomeni čas. **Je literarna zvrst, ki prikazuje zgodovinske dogodke samo po časovnem zaporedju, ne glede na njihove notranje stvarne zveze. Kronikalna pripoved** je zgodovinska pripoved, napisana v obliki fiktivne kronike, perspektivo pa ji daje oseba kronista. Kronika je nastala v romantiki pri Nemcih, od koder se je prenesla k Slovencem.

Dogajalni čas je 17.in 18.stoletje, dogajalni prostor pa je Visoko in Škofja Loka oz. svet Poljanske doline, torej vaško okolje, ki ga povezuje z mestnim.

Pripovedovalec je glavna pripovedna oseba, ki iz svoje perspektive pripoveduje o preteklih dogodkih in doživljajih. Njegova pripoved je zato prvoosebna, pripovedovalec je torej prvoosebni.

Pripovedovalca ustvari avtor in ga ne smemo enačiti z avtorjem. **V Visoški kroniki je pripovedovalec Izidor Khallan**, ki pripoveduje tiste dogodke, v katerih je bil sam udeležen in se zato razlikuje od tretjeosebne pripovedovalca. Še vedno pa je **vsevedni** ali **autoktorialni**, saj vse obvlada, vse vidi s široke perspektive in še ni personalni.

11.6. SIMON JENKO – OBRAZI

INTERPRETACIJA

Obrazi so ciklus 20 pesmi, Jenko jih je napisal okoli leta 1860. Naslov pomeni slike ali podobe iz narave in človekovega življenja. Pesmi so zgrajene v obliki "podob" (obraz = podoba).

Osrednji motiv pesmi je razmerje med človekom in naravo; Jenko to razmerje prikazuje realistično. Slog je preprost in razumljiv.

Večinoma gre za miselno liriko, ki s pomočjo podob iz narave oblikuje nekatere osrednje teme: minljivost življenja, nepomembnost človeka v primerjavi z vesoljno naravo, neprestano spreminjanje vsega. Obraze lahko primerjamo s Prešernovimi Soneti nesreč. Pri Jenku gre za spoznanje, da je človek odvisen od narave, sam v sebi je razdvojen in zato nesrečen. Tega ga ne more rešiti niti smrt.

Kitična in verzna oblika Obrazov je enaka. Vsaka pesem je zgrajena iz treh štirivrstičnih kitic. Verz je kratek, šestzložen krakovjak (verz poljske ljudske pesmi), torej tirstopični trohej -U-U-U.

V pesmih je veliko presonifikacij.

V 5. obrazu Jenko razmišlja o soncu kot delu narave. Sonce spregovori (personifikacija): sijalo je že takrat, ko ne pesnika ne rož še ni bilo. Človek je minljiv, narava pa je večna. Sonce označi kot mogočno, človek je nemočen.

10. obraz govori o materi, ki žaluje za mrtvo hčerjo. Vse je žalostno, le narava razsipava svoje cvetje. Človek je nesrečen, ko doživlja smrt, razpoloženje je mračno. Narava je vesela, za človeka ji je vseeno. Človek je otožen, slavec je vesel - neskladje.

V 13. obrazu Jenko opisuje brezo, ki je simbol za pesnika in človeštvo nasploh. S podobo breze med borovci ponazori človekovo osamljenost. Breza raste, veter ji otresa listje in jo maje. Ne sodi v okolje, na katerega je obsojena. Veter nosi njeno listje v tuje kraje. Domači ljudje so oddaljeni, pesnik jim sporoča o svojem življenju. Z brezo ponazori svoj položaj v tujem svetu.

Ideja cikla je prikazati neskladen odnos med človekom in naravo. Človek je šibak, minljiv, narava je mogočna, večna, ni ji mar za človeka.

11.7. ANTON AŠKERC - MEJNIK

INTERPETACIJA

Tematika Aškerčevih pesmi:

- **ljudska** (je močno zastopana)
- **zgodovinska** (posega v čas kmečkih uporov – znan je cikel 10 pesmi Stara pravda, kjer zajame celotno 16.stoletje)
- **socialna** (npr. pesem Anka)
- **parabole** (vežejo se na orientalski svet, v njih je veliko naukov - npr.Čaša nesmrtnosti)

Mejnik je pesem, ki ustreza **pravilom balade**. Junak Mejnika je Martin, ki se je nekega večera vračal s sejma, kjer je zaradi dobre kupčije nekoliko preveč popil. Pot ga je zanesla skozi nevarno hosto, kjer je srečal duha (soseda Vida), ki je nosil težko skalo. Duh ga je povprašal, kam naj da težko skalo in

Martin mu je odvrnil, da tja, od koder jo je vzel. Čez nekaj časa je Martin prišel domov. Ko se je zjutraj zbudil, je izvedel, da je umrl sosed Vid.

V pesmi prevladuje **temačno vzdušje in zbuja strah**. Besedne zveze, ki vzbujajo strah so: ni varno, straši, ni trepetal, nenaden glas iz teme, zabliška se,.... Dogajalni čas je pozna temna noč, prostor pa gozd. Osrednji dogodek je, ko se Martin sreča z duhom mrtvega soseda Vida.

Pesem ima zgradbo **dramatskega trikotnika**:

Zasnova: vračanje s sejma

Zaplet: Martinov pogum

Vrh: duh, ki prenaša kamen

Razplet: Martinov pobeg

Razsnova: katastrofa-novica o Vidovi smrti

V pesmi je **dialog**, ki je **dramatska prvina**. **Pripovedovanje** je neosebno, kratko in jedrnato. Vloga pripovedovanja je zgoščena, zlasti na začetku in koncu pesmi. Pojavi se **monolog**, s katerim se prekine pripoved, dogajanje se stopnjuje, ustvarja se napetost, tesnoba, strah. Monologu sledi dialog Martina in duha – soseda Vida, ki je vrh balade.

Napetost se v pesmi ustvarja:

- **jezikovno** (z menjavanjem tretjeosebne pripovedi epskega monologa in dramatskega dialoga ter z vzkličnimi stavki in premori)
- **zgradbeno-doživljajsko** (z dejstvom, da Martin na začetku pogovora še ni vedel za Vidovo smrt).

V pesmi srečamo nadnaravni položaj in nadnaravne sile, ki ugonobijo soseda Vida. Ta je namreč v svojem življenju prestavil mejni kamen v Martinovo posest in si tako svojo razširil na nepošten način. Tako konec pesmi ni klasični tragičen v pomenu prave katastrofe.

Sprva (v srednjem veku) je **ballata** pomenila plesno pesem v Franciji. Nato so jo prenesli na Škotsko, kjer je postala lirsko-epska pesem. Škotskim baladam se približa tudi severnjaška balada, ki opeva junaške boje in družinske nesreče. Škotska oz. nordijska balada se razvije v **klasično balado; zanjo je značilno temačno vzdušje, dogajalni čas in kraj sta grozljiva, glavna oseba je žrtev nadnaravnih sil in kljub uporu v spopadu z njimi verjetno izgubi. Za balado je značilna tudi stopnjevalnost; prevladuje pripovedni slog z dramatskimi prvinami**. Že v srednjem veku so take balade zašle tudi k Slovincem, v **ljudsko slovstvo** (Lepa Vida, Sirota Jerica, Rošlin in Verjanko).

Balade so se zelo razvile tudi v **romantiki**, ko so postale lirske in v slogu bogate s pesniškimi sredstvi. Človek je lahko žrtev tako lastnih strasti kot nadnaravnih sil. Aškerčev Mejnik je **prehod iz romantične v realistično balado**, ki je izrazito **epska z dramatskimi prvinami**. V nasprotju z romantično široko ima kratko zasnovu; opis je skop, jedrnat; zaplet hiter, nenaden. Slog je zgoščen in posredovanje nadnaravnih sil ni nujno. Mejnik je **realistična balada** in je najizvirnejši del Aškerčevega ustvarjanja.

11.8. SIMON GREGORČIČ – ČLOVEKA NIKAR

INTERPRETACIJA

Pesem je deljena na dva dela. Prvi del zavzema hvalnico Bogu, drugi del pa je razmišljanje o avtorjevem življenju, temu pa sledi molitvena prošnja.

Oblika pesmi je molitev (umetniška).

Psalm izvira iz biblijskih psalmov (psalmos: petje ob brenkalih). To je pesem v svobodni lirični obliki.

Po vsebini ločimo:

- himne (religiozna hvalnica; oda - posvetna hvalnica);
- žalostinke (pesmi v otožnem slogu);
- zahvalne pesmi.

Ravno ta pesem je primer, kako je stara oblika molitve dobila novo vsebino, ki je čisto literarna in v pravem pomenu umetniška. Začne se kot hvalnica bogu, spremeni se v molitveno prošnjo, ki pa nima običajne verske vsebine. Njena ideja je z verskega stališča celo nenavadna. Je pa tudi primer

pesimizma, značilnega za 19. stol., imenovanega svetobolje ali svetožalje. Ta pesem je torej osebno in življenjsko izpovedna.

Vsebina:

Pesnik začne s hvalnico Bogu. Pravi, da je zrl v delavnico Boga, da je videl, kako je ustvarjal bitja in kako se nobena stvar ni porazgubila. Zrl je v njegovo delavnico in poleg večnega življenja videl, kako vse teče, se vrti, nikjer ni smrti. Potem pa se začne tožba, v kateri pove, da ljudje tožijo, ko jim umre nekdo drag, in se vpraša, zakaj, ko vendar smrti ni. Začne se molitev k stvarniku: " Začetnik moj, ki si me ustvaril...". Spet hvalnica Bogu. Pravi namreč, da je Bog poln ljubezni in resnice. Potem sledi še prošnja Bogu, ko prosi, da naj iz njegovega posmrtnega prahu ustvari karkoli, le tako trpečega človeka, kot je on (pesnik), ne.

12. NOVA ROMANTIKA/MODERNA NA SLOVENSKEM

DRUŽBENI IN KULTURNOZGODOVINSKI OKVIR

Leta 1889 je Cankar napisal pesniško zbirko **Erotika**, Župančič pa zbirko pesmi **Čaša opojnosti**; obe pomenita **premik v nov način pesnjenja**, z novimi temami, zato je to leto začetek novega literarnega obdobja. Leto 1918, ko je umrl Cankar in se je končala 1.svetovna vojna, štejejo kot konec slovenske moderne. Z izrazom »moderna« (=nova romantika) so poimenovali nove smeri, zlasti novo romantiko, dekadenco in simbolizem. Moderna je prvo obdobje, ki se ponaša z enakomernim razvojem vseh književnih vrst (epika, lirika, dramatika). Dala nam je več odličnih enakovrednih ustvarjalcev.

Predstavniki:

- **lirika:** Dragotin Kette, Josip Murn, Oton Župančič, Alojz Gradnik
- **dramatika:** Ivan Cankar, Oton Župančič, Fran Seleški Finžgar, Alojz Kraigher
- **pripovedništvo:** Ivan Cankar, Izidor Cankar, Fran Milčinski, Fran Seleški Finžgar, Alojz Kraigher

Ustvarjali so še drugi, ki pa so v svojih delih poudarjali realistične prvine: Zofka Kvedrova, Fran Govekar, Fran Ksaver Meško.

LIRIKA

Moderna je povzela **romantično izročilo** ter ga **dopolnila z novimi** temami in idejami. V verze je vnesla sproščen ritem, jeziku je dodala **pomensko bogastvo**. Glavni pesniki – Kette, Murn, Cankar, Župančič – so izdajali glasilo. Zelo pomembni so bili sonet, gazele, glose, svobodnejše in preprostejše krajše pesmi, tudi daljše pesmi, toda v **svobodni obliki**. Nov vrh je dosegla ljubezenska pesem.

Smeri: predvsem nova romantika, dekadenca in simbolizem, v slogu pa impresionizem.

DRAMATIKA

Ustvarila je pomembne **tragedije, komedije, farse in resnobne drame**. Bolj kot komedija je bila pogosta **drama v ožjem pomenu besede**, napisana s snovjo iz sodobnega in zgodovinskega sveta (Cankar: Hlapci, Kralj na Betajnovi). Z Lepo Vido je Cankar napisal **prvi primer poetične drame**. Od **ljudskih iger** sta bili pomembni Finžgarjeva Veriga in Razvalina življenja. Slog je bil poetičen, jezik pa ritmično razgiban. **Smeri:** še vedno sta bila prisotna realizem in naturalizem; zahtevala sta resnično predstavljanje družbenih dogodkov.

PRIPOVEDNIŠTVO

Priljubljene so bile **novela, povesti in črtice, tudi roman**. **Vsebina** pripovednih del je segala do **političnih in moralnih satir do ljubezenske snovi**. Cankar je posegel po vseh oblikah proze in raznolikih vsebinah (moralna, ljubezenska, narodna,...), ena glavnih odlik njegove proze pa sta jezik in slog. **Smeri:** močna sta bila naturalizem in realizem, prisotna pa je bila tudi že nova romantika. Opazne so bile dekadencijske poteze, pravega simbolizma je malo.

12.1. DRAGOTIN KETTE – NA TRGU

INTERPRETACIJA

Pesem **Na trgu** je iz novomeškega obdobje. Je **impresionistična** pesem z **ljubezensko temo**. **Snov** je nočni mestni trg z vodnjakom in zaljubljenim pesnikom, **lirski subjekt** pa pesnik sam, ki zaljubljen hrepeni po deklici, ki mu je nedosegljiva. Dogajalni čas je noč, dogajalni prostor pa trg.

Pesem je sestavljena iz **štirih enakovrednih kitic**, vsaka je sestavljena iz desetih verzov (štirim kratkim sledi eden daljši, nato se prvih pet oblikovno ponovi). Kette je **za metrično osnovo** izbral trizložno stopico, **amfibrah**, ki je v **enobesednih verzih lahko nepopoln**.

V **prvi kيتici** srečamo vtise oz. vidne **impresije** (trg ponoči, vse je mirno, luna beži, pesnik opazuje naravo).

V **drugi kيتici** se vidne impresije nadgradijo s slušnimi, z **onomatopijami** (vodice šume in rose prše), s čimer pesnik doseže zvočno učinkovitost. V zadnjem verzu se pojavi tudi **primera**.

V **tretji kيتici** je narava mirna, spokojna, pesnik pa notranje nemiren, razdražen, razklan, hrepeneč. Pojavi se **poosebitev ali personifikacija** (želja zaman hiti, kaplje ne morejo v Elizij – neke vrste nebesa), personifikacije srečamo v pesmi že prej (noč trudna molči, sanjava luna, tih vetrc z vodoj poigrava).

V **četrti kيتici** se ponovi prvi del prve kيتice. Drugi del pa potrди, da je pesnik nemiren, potreben ljubezni, a se deklica za to ne zmeni, ona mirno spi naprej.

Ritem pesmi je sproščen, izražen že z vsemi naštetimi stilnimi sredstvi in okrasnimi pridevki ter prestopanjem stopic ter podobi iz verza v verz.

Na trgu je podoknica ali serenada. Prvotno je bila to pesniška zvrst provansalskih trubadurjev (večerna pesem), pozneje pa, zlasti v južni Italiji in Španiji, ljubezenska podoknica ob sprejemljavi kitare. Pesem **Na trgu** uvrščajo med podoknice: spevnosi, nočni čas, ljubezenska izpoved oz. ljubezenska tožba pod dekletovim oknom.

12.2. IVAN CANKAR – NA KLANCU

POVZETEK VSEBINE

Francka živi z materjo. Nima lepega otroštva, kajti mati jo zapostavlja na račun mlajše sestre Nežke. Lepih trenutkov je bilo v njenem življenju malo. Eden izmed njih pa je bil, ko je šla na Romarsko Goro. Šla je sama in sicer naj bi jo сосед Kovač peljal z vozom, tako kot še nekaj drugih. Zjutraj se je hitro umila, pojedla in oblekla, vendar je zamudila voz. Začela je teči za njim, toda ni ga mogla dohiteti. Tisti na vozu so ji klicali, da jo bodo počakali pri mlinu. Francka je še vedno tekla in videla, kako so se pri mlinu ustavili, na voz sta vstopila mož in žena, nato pa so odpeljali naprej. Solze so ji silile v oči, toda nihče je ni opazil. Pomislila je, da bi voz lahko ujela po bližnjicah skozi gozd, vendar se je bala, da bi se zgubila. Zato je še kar tekla in klicala in končno so jo opazili. Vendar niso ustavili. Samo norčevali so se iz nje, ko je brezupno tekla za njimi. Voznik je čez nekaj časa upočasnil in Francka je skočila na voz. Še preden so prišli do Gore je pozabila že vse gorje tega dne in se samo veselila. Francka je šla najprej k maši, nato pa se je sprehajala med šotori. Z desetico, ki jo je dobila od matere, si je kupila piškotov in svetinjo. Domov so se vrnili še le pozno zvečer. Materi in Nežki je dala piškote in tri preostale krajcarje. V spanju pa so se ji znova prikazoval brezupni tek za vozom.

S štirinajstimi leti je šla služiti v mesto k stari vdovi Maričevki. To je bila čudna starka, ki je skoparila z denarjem in živela v stari in sivi pritlični hiši. Pri njej je brezplačno služil tudi bebast hlapec. Vdova je Francko najela samo zato, ker je bila poceni. Včasih jih je obiskala Franckina mati. Takrat se je dolge ure pogovarjala z Maričevko, ob odhodu pa je vzela denar, ki ga je Francka prislužila. Ko je Francka služila že drugo leto, je spoznala nekega umetnika. Bil je gosposko oblečen in se je uglajeno obnašal. Francko je klical Fanny in vzljubila ga je. Toda on jo je kmalu zapustil, kajti deklet z raskavimi rokami ni bilo zanj. Francka je zbežala domov in zbolela.

Njena naslednja služba je bila v trgu. Tu je spoznala krojača Toneta Mihova, ki je bil ugleden človek in so ga vsi zelo cenili. Veliko je bral, bil pa je tudi v odboru bralnega društva. Francko je očaral s pripovedovanjem o lepi prihodnosti v Ljubljani ali celo v Ameriki, zato sta se poročila. Toda še na poročno noč je Francka zaslutila nesrečo. Kmalu je prišel v trg krojač, ki je odprl trgovino z narejenimi oblekami. Tone ga sprva gledal zaničljivo, kajti sam je delal dražje obleke iz boljšega blaga. Toda ljudje so raje kupovali ceneje pri novem krojaču in Tone je začel ostajati brez dela. Kmalu je izgubil

tudi mesto govornika, kar ga je še posebej prizadelo. Ker ni mogel več poravnati računov, je prodal hišo ter se s Francko in tremi otroki preselil na Klanec.

Tam se je zapil, nekega dne pa odšel v svet ter se nikoli več ni vrnil. Tako je Francka, kot že njena mati, ostala sama s tremi otroki, ki jih je morala preživljati. Nekajkrat si je sposodila denar od matere.

Po Mihovovem odhodu se je mati priselila k njim. Oslabela je in večino dni preležala. Franckini otroci Lojze, Tone in Francka so začeli odhajati od doma. Francka je že hodila v šolo, Tone je odšel za krojača, Lojze pa se je izkazal v šoli, zato ga je gospoda poslala v Ljubljano na nadaljnji študij. Vsi pomembnejši ljudje so obljubili podporo in Franckini družini se je obetala lepa prihodnost. Lojze je skupaj z materjo odšel v Ljubljano h gospodinji, pri kateri je e živelo več študentov. Po njenem odhodu se je počutil popolnoma samega in zapuščenega. V sanjah je videval očetovo in bratovo usodo in zdelo se mu je, da je to tudi njegova.

Francki je umrla mati in ostala je sama z malo Francko. Lojze je bil v tretji šoli. Zmanjkovati mu je pričelo denarja. Vse obljube, ki so jih nekdanj dajali ugledni ljudje, so bile pozabljene. Francka je vedno teže zbirala denar za Lojzetovo najemnino, hrano in obleko. Ko je zbrala denar in se vrnila domov, pa je tam zagledala Lojzeta. Želel je ostati doma. Vsi tovariši, s katerimi je živel v Ljubljani, so nanj gledali kot na reveža, ki živi od miloščine drugih. Tudi v šoli se je spremenil. Začel je sanjariti in polenil se je. Neznansko si je želel, da bi pripeljal vse s Klanca in revne v lepo in bogato mesto. V Ljubljani mu ni bilo več všeč, toda mati ga je prepričala, da se je vrnil. Spremljala ga je na dolgi poti.

Kmalu po vrnitvi domov je Francko zapustil še njen zadnji otrok. Mala Francka je odšla delat kot dekla in pestrna. Mati je ostala sama. Šla je obiskat Toneta v Ljubljano, pa ga ni našla, saj je že pred mesecem dni odšel. Gospodinja ji je tudi povedala, da se je zelo pokvaril in pustil šolo. Nekega dne pa se je Tone vrnil. Zaradi slabega vida ni mogel več delati, bil pa je tudi zelo bolan. Pri materi je prespal in umrl že naslednjo noč. Prišla je tudi Francka, še bolj suha kot je bila, vendar se je morala kmalu vrniti v Ljubljano. Zadnji se je vrnil domov Lojze. Tudi sam je bil bolan in obubožan. Doma je našel umirajočo mater, ki je izdihnila še isti večer.

Klanec je Cankarjev simbol za vse zatirane in izkoriščane ljudi ne samo doma temveč tudi po svetu in pa tudi simbol zaslužnjene domovine in revščine. V tem delu pa je tudi dopolnil odnos do matere, čustva ki sega od poveličevanja da samoobtožbe. S podobo Franckinega teka za vozom je prikazal ves brezup revščine in nemoč v boju za boljše življenje. Voz uporabi kot prisposobo za srečnejšo prihodnost, na njem sedijo veseli in brezskrbni romarji. Ne glede na to, kako hitro teče, je voz vedno pred njo, ona pa omaga in pade. Klanec je brezizhodni kraj. Kdor je tam rojen, bo tam umrl. Lahko še tako poskuša pobegniti, sreča mu je vedno opoteča. Francka je večkrat odšla od doma, vendar se je vedno vrnila. Njeni otroci so prav tako iskali boljše življenje, vendar so se vsi vrnili domov. V romanu pa opazimo optimizem, ki je prikazan z učiteljevim oknom, ki ga opazuje Lojze. Okno je simbol za izobraženost, napredek in prebujenje ljudstva.

INTERPRETACIJA

Na klancu je avtobiografski roman, saj iz Cankarjeve korespondence – Ani Lušinovi, Zofki Kvedrovi, bratu Karlu – izvemo, kako se je pripravljajl napisati delo, ki bo zajelo materino življenje. Nekdanjemu profesorju Levcu je pisal, da ustvarja roman, ki bo nosil naslov Židana ruta in bo sestavljen iz desetih poglavij. Nato je napisal roman, sestavljen iz osmih poglavij, z naslovom Na klancu.

Cankar se je začel zavedati gospodarske in socialne krize na začetku 20. st. na Slovenskem, ki je povzročala množično izseljevanje, ker je bil pereč socialni in narodni problem.

Notranja kompozicija romana se nakaže že v prvih poglavjih in s tem tudi **ideja romana-tek za vozom**, s katerim je zaznamovana Francka. Tek za vozom v nadaljevanju romana prerašča v simbol in v **lajtmotiv – vodilni motiv** (Francka je že kot otrok tekla za vozom romarjev in ga ni mogla ujeti; tek in nedosegljivi voz se v romanu pojavljata v vseh poznejših in pomembnejših trenutkih življenja in prerašča v hrepenenjski motiv). Tek za vozom tako v pripovedi pridobi **idejno vlogo**, saj se v uvodu nakazana perspektiva Franckinega življenja izkazuje skozi vse dogajanje romana.

Najpomembnejša oseba je **Francka**, ki je že v otroštvu zaznamovana z nezakonskostjo. Njeno nesrečno življenje se stopnjuje skozi celoten roman in lahko spoznamo njeno klanško usodo – hodila bo, a prišla nikoli. Temu **fatalizmu se sicer upira**, zanaša se na svoje otroke, a kloni ko spozna – dokončno prav prek sina Lojzeta – da so njeni otroci zaznamovani s klancem. Drugi najpomembnejši lik v romanu je Franckin **najmlajši sin Lojze**, ki je drugačen od Francke, saj gre študirat, vendar klanški fatalizem dobi v njem najzavestnejši izraz: **postane predstavnik s tisočletnim hlapčevstvom obremenjenega naroda**, postane simbol slovenstva. Tretja pomembna oseba v romanu je **učitelj**

Krivic, ki je zastopnik v romanu. V Lojzetu vzbudi dvom o pravilnosti lastnega spoznanja. **aktivistične misli**

Roman se konča tako, da pisatelj premaga Lojzetov klanški fatalizem z lučjo v Krivičevem oknu, kar **simbolizira vero v lepšo prihodnost za celotni slovenski narod. Rešitev za slovenski narod je v izobraževanju.**

Roman **v tretjem poglavju**, ko se Francka poroči s krojačem Tonetom Mihovom in se jima rodijo trije otroci, preraste v prikazovanje celotna družine in s tem v **družinski roman**. V **četrtem poglavju**, ko se družina po krojačevem propadu preseli na klanec in se zgodba razširi na prikazovanje klanca in klanških ljudi, roman preraste v **socialni-proletarskega**. Cankar prikazuje klanec kot socialno dni in klanec siromakov dobi širši **nacionalno simboličen** pomen. **Klanec predstavlja narod hlapcev, obsojenih na smrt, in to je usoda slovenstva. Na klanecu živi kmečko sproletarizirani življenje, vase zaprt in socialno še ne prebujen. Prebudil se bo ko se bo izobrazil.**

12.3. IVAN CANKAR – MARTIN KAČUR

POVZETEK VSEBINE

Podnapis povesti je Življenjepis Idealista. Govori o učitelju, Martinu Kačurju, njegovem delovanju – učiteljevanju – in njegovem propadu. Povest sestavljajo tri poglavja – življenske postaje glavne osebe. Postaje so trije slovenski podeželski kraji s konca 19. stoletja.

Začetek dogajanja je postavljen v Zapolje, kamor pride Kačur poučevat najprej. O življenju v tem kraju ga posvari zdravnik, a Kačur poln življenskega optimizma, delovnega elana in idealizma, ga sploh ne vzame resno. Poskuša naivno – zaneseno delovati, osnuje celo bralno društvo. Spozna tudi lepo, a lahkoživo deklico Sitarjevo Minko, ki postane njegov ljubezenski ideal, čeprav se iz njega le norčuje. Nato se Kačur zameri šolski, posvetni in cerkveni oblasti, zato je kazensko prestavljen v Blatni dol.

V Blatnem dolu gre Kačurjeva pot vedno bolj navzdol, razmere pa se le slabšajo. Poroči se z krčmarjevo rejenko Tončko, čeprav ga nanjo veže le telesna privlačnost. V zakoni ni zadovoljen. Po desetih letih življenja v blatnem dolu popolnoma otopi, se zapije in opusti misel na razsvetljevanje. Postopoma postane tak učitelj, kot si ga je zamislil župnik – otroke vzgaja s palico, saj jih drugače ne zmore; takšen učitelj je vseh šolskim oblastem, saj je ponižen in pokoren.

Nato ga premestijo v Laze, kjer je Kačur popolnoma uničen, pa tudi žena ga vara in misli le na zabave. Od vseh treh otrok mu je blizu le najmanjši Lojze, ki pa je na smrt bolan. Kačurjevo trpljenje doseže vrh, ko v službi postane njegov nadrejeni Ferjan, nekdanji politični klečeplazec in pijanec, in ko umre sin Lojze. Kačur se napije in napije in zamrzne v hladni noči. Oportunist Ferjan, ki je bil Kačurjev sodelavec že v Zapolju in bil že tam velik oportunist, pa obira sadove Kačurjevega dela.

INTERPETACIJA

Povest Martin Kačur je Cankar podnaslovlil Življenje idealista in izdal leta 1907 z letnico 1906. Kačur je torej **propadli izobrazenec, ki hoče v nepravih časih prosvetljevati slovensko neizobraženo ljudstvo. Propade v osebnem in poklicnem življenju**. Kačur je idealist le nekaj časa, potem pa njegova volja z vedno večjimi razočaranji vedno bolj plahni, dokler popolnoma ne upade. Večina interpretov te Cankarjeve povesti meni, da so Kačurja **ubile družbene razmere in avtoritete, kakršne najbolj ponazarja Blatni dol**; dr. Cuderman v spremni besedi k izdaji Klasja piše: »Kačur je tipičen Cankarjev junak: ve katera pot je prava, a nima moči, da bi vztrajal na njej... Kačurja torej niso ubile razmere v Blatnem dolu... Ubil se je sam, ker se je – slabič – odrekel svojim idealom in se je v svojem erotičnem življenju spustil na raven gole telesnosti.«

Povest sestavljajo **trije deli**, vsak od njih ima tri poglavja; zunanja zgradba je torej **simetrična**. Dogajanje poteka v časovnem zaporedju, **sinetično**, vendar ni sklenjeno – med posameznimi deli poglavij obstajajo daljši ali krajši časovni presledki. Čas Kačurjevega bivanja v posameznih krajih je različen: v Zapolju preživi pol leta, najdlje je v Blatnem dolu – dobrih enajst let; tudi sicer sta ta kraj in čas za Kačurja najbolj usodna – v Lazih živi osem let. Nekatera, tudi daljša obdobja in življenja idealista so izpuščena; Cankar predstavi le leto dni Kačurjevega življenja v Blatnem dolu. Preostalih deset let so Kačur spominja na začetku tretjega dela pripovedi. **Cankar torej niza predvsem**

življenjske epizode in razpoloženja glavne osebe, zato se že približuje moderni in se oddaljuje od tradicionalnih realističnih del.

V moderno pripoved se vključujeta tudi **dva pripovedovalca**, ki ju je Cankar izbral: vsevedni in personalni. **Personalni pripovedovalec** nastopi, ko pripoveduje, kako Martin Kačur vidi in občuti okolico. Na začetku, ko je poln zanosa, je pokrajina lepa in svetla, potem pa bolj ko kopni njegov pogum, bolj je doživljanje okolja temno.

V **realistično pripoved** o učitelju so vključeni tudi **novoromantični** (Kačurjevo doživljanje narave in okolja; ljubezen do Minke) in **dekadentni** motivi (ti so povezani predvsem z drugim ženskim likom, s Tončko). Cankar je velik stilist. Tudi v Martinu Kačurju je njegov **jezik poln pesniških podob**: pogoste so **podobe svetlobe**, ki jo Cankar izraža tudi z belino ali z prazničnostjo; **podoba mraka oz. teme** ustreza Kačurjevemu duševnemu stanju in na koncu prevlada nad podobo svetlobe. V povesti so številna **ponavljanja**, s katerimi avtor vnaša čustveni ton v besedilo in svojo povest ritmično oblikuje. Med **simboli** je najbolj izrazito ime druge postaje Kačurjevega življenja. Blatni dol pomeni zaostalost, družbeno bedo pa tudi Kačurjev osebni propad. **Z dialogi in kratkimi vmesnimi poročili** je pisatelj ohranil značilnosti **realizma**, ki dajejo povesti naravnost, živost in prepričljivost.

Glavna ideja povesti je izražena z glavno osebo. Poleg tega, da je Martin Kačur osebno nemočen, povest predstavlja tudi krivičnost družbe, ki ji Kačur ni bil kos. V taki družbi nekateri ljudje ostanejo vedno na dnu, drugi pa se vzpenjajo, ker premorejo hlapčevsko naravo in oportunitizem. Ko so na vrhu, razglašajo lažno redoljubje in se postavijo za moralne vodnike naroda.

12.4. IVAN CANKAR – HLAPCI

POVZETEK VSEBINE

V prvem dejanju izvemo za rezultate volitev, na katerih zmagajo klerikalci. Učitelji, med njimi tudi Jerman, so bili na strani liberalcev, vendar so se takoj prelevili v klerikalce, razen Jermana, ki je še naprej ostal zvest svojemu političnemu prepričanju. Jerman je tako postal enakovreden nasprotnik župniku, ki je zastopal stran klerikalcev. Nato so učitelji »očistili« knjižnico vseh tistih knjig, ki niso bile primerne za takratne politične razmere, odstranili so Prešerna, Aškerca, ... tudi Cankarja, češ da niti ni liberallec, ampak sam bog vedi kaj.

V drugem dejanju sta prišli v knjižnico Lojzka in Geni, ki sta se prav tako spreobrnila, ter župnik in Jerman. Župnik je bil hladen, trd človek ter je v govorih pozival k spreobrnjenju. Jermanu je svetova, naj ljudi pusti pri miru in naj ne ustanavlja brezbožnega društva, kjer je povod za prvi konflikt v drami. Župnik je v konflikt vpletel tudi Jermanovo mater, kar je Jermana zelo prizadelo. V spopadu je zmagal župnik, čeprav Jerman ni bil premagan.

Tretje dejanje se je dogajalo v Jermanovi sobi, kjer se je pogovarjal s Kalandrom. Sodelavka Lojzka mu je medtem prinesla Ankino pismo, v katerem ga je pozivala, naj ne misli več nanjo. Nato sta prišla tudi Komar in župnik, ki se je prišel še enkrat pogovoriti z Jermanom in ga skušal prepričati, naj spremeni politično prepričanje. Jermanovo stališče pa je ostalo nespremenjeno, celo več: po župnikovih grožnjah se je odločil, da bo **iz hlapcev naredil ljudi**. Mati ga je prosila naj ne zavrže boga.

Četrto dejanje se je zgodilo v krčmi, kjer sta Jerman in Kalandar pripravila zborovanje delavcev. Po Jermanovem govoru se je zborovanje spremenilo v pretep ter v zbiranje podpisov za njegovo premestitev. Medtem ko je Kalandar branil Jermana, je v krčmo prišel župnik.

Zadnje, peto dejanje se je dogajalo v Jermanovi sobi, kjer sta bila na obiski Lojzka in Geni. Jerman se je pripravljal na premestitev na Goličavo ter mislil na samomor. Svojo vlogo – iz hlapcev narediti ljudi – je prepustil Kalandru. Od njega se je poslovil tudi sodelavec Hvastja in mu prinesel kolino za na pot ter mu zaupal, da je bil nekoč tudi on revolucionaren, zdaj pa ima troje otrok in je popolnoma utihnil. Od njega se je poslovil tudi župnik, ki je priznal, da je imel Jerman prav. Jermanu je umrla mati, a sta ga njen glas in glas Lojzkine ljubezni ponovno priklicala v življenje, ko se je hotel ubiti.

INTERPRETACIJA

Na nastanek Hlapcev je vplivalo **realno politično ozadje na Slovenskem leta 1907**. Časopis Slovencev je v svojih člankih odkrito »grozil«, da je učitelj, ki je privrženec liberalne socialno-demokratske struje, sploh ne more biti učitelj. Tako je bila svobodna misel ogrožena in porodila se je ideja za Hlapce. Cankar je izjavil: »Naredil sem veren portret naših sedanjih, nadvse umazanih političnih razmer.« sprva je Cankar hotel delo nasloviti Sužnji, pozneje pa se je odločil za Hlapce. Drama je izšla leta 1910.

Hlapce je v glavnem napisal v Sarajevu, pri brati Karlu. Delo je naletelo na številne **neugodne kritike**, tako da **Cankar uprizoritve drame ni doživel**. Najprej so bili uprizorjeni leta 1919 v Trstu, nekoliko pozneje istega leta pa še v Zagrebu in šele decembra 1919 v Ljubljani. Drama ima pet dejanj in je napisana v **sintetični tehniki**. **Dogajalni prostor** je podeželski kraj, **dogajalni čas** pa je prvo desetletje 20.stoletja.

Snov: volitve, zmaga klerikalcev, položaj učiteljstva. V deželi potekajo volitve predstavnikov za deželni parlament (sedež v Ljubljani) in za avstrijski parlament. Učiteljstvo reagira izredno hlapčevski – to pomeni, da so brez značajni, brez hrbenični, se obračajo proti vetru; Minka se spremeni v hinavsko tercialko, Komar pa celo v ovaduha. **Osebe s karakterjem** so Jerman, Hvastja, župnik, Lojzka, mati; negativno pa so prikazani Komar (že ime je metaforično), Ančka in vaška srenja zaradi svoje neizobraženosti.

Zunanji dramatski konflikt je med klerikalno oblastjo, ki jo predstavlja župnik, in med sproletariziranim izobraženstvom. Notranji konflikt se zgodi v Jermanu. **Gre za spor med družbeno-politično akciji in med vestjo, ki mu očita krivdo za materino bolezen in smrt**.

Ideja Hlapcev je kritika brez značajnosti slovenske inteligence ter intimna Jermanova drama, saj je Jermanova obsodba sveta tudi obsodba samega sebe. Motiv, ki prevladuje, je motiv stremljenja po značajnosti človeka.

Jerman je cankarjasko sanjav. V ljubezni je občutljiv, predvsem pa brez močne volje. Po eni strani je šibek, ne dovolj pripravljen na pretežno breme, po drugi strani pa trmast, dosleden, iskren, pošten, pokončen človek. Jerman se dokončno zlomi v četrtem dejanju (prizor v gostilni), ko se v njem zbudi občutek krivde zaradi matere. Zlomljen pomisli tudi na samomor.

V Hlapcih ima **konec** mističen prizvok, kar pomeni prehod iz družbeno kritičnega Cankarja v psihološko-etičnega. **Konec je tragičen** – Jerman je kriv brez krivde, mora na Goličavo; konec Hlapcev pa **ni tragičen**, če pomislimo, da se boj nadaljuje s kovačem Kalandrom. Hlapci so **igra nespোরazumov** – žena preklinja moža, Jerman in župnik se spopada brez milosti, čeprav župnik pravi, da ima rad Jermana; Jerman ljubi Anko, ona pa se ob tem dolgočasi. Jerman ljubi mater, mati pa zboli in umre... številni nespোরazumi in nesoglasja jezikov. Skratka, Jerman je odtujenec. Nekateri ga imenujejo **Cankarjev Prometej**. **Je tragičen**, ker ga zapusti izobraženstvo, hromita pa ga tudi materinsko-sinovski kompleks in ljubezensko čustvo. **Njegova tragedija je v tem, da se ne more odločiti, ali naj hlapce jemlje kot hlapce ali kot ljudi. Če bi hotel iz hlapcev narediti ljudi, bi moral z njimi delati kot s hlapci – to pa se mu upira in prav upiranje ga pahne v katastrofo.**

Hlapci so **realistično-simbolistična drama**. Situacija niha od ljudske drastike do svetopisemske privzdignjenosti. **Osrednja perspektiva je kritično satirična**, kar se kaže v kritiki družbe. Hlapci so tudi satirično-tragična drama, saj se tragičnost kaže v osebni Jermanovi drama. Zgradba je **sintetična in jo lahko razdelimo na dve polovici**: v prvi polovici se napoveduje, ob satirični ideji, odeja nonkonformizma, katere predstavnik je učitelj Jerman. V 2. polovici (po tretjem dejanju) pa prevlada ideja etične krivde in očiščenja. **Konec Hlapcev je optimističen**. Optimizem se kaže v Kalandrovem izreku: »Ta roka bo kovala svet.« S to roko sta izražena upanje in vera v lepšo prihodnost tudi za hlapčevski narod.

Če primerjamo Jermana s Kačurjem, ugotovimo, da sta si zadala podobno nalogo: **izobraževati in prosvetljevati neuko ljudstvo**. Oba sta **sprva polna zanosa, optimizma in vere v prav svojega dela**. Obema pa kmalu **začnejo pojemati moči**, predvsem zato, ker je **okolica** – sodelavci – ki ju obdaja, **preveč oportunistična, nenačelna in v hipu zna obrniti plašč po vetru**. Skratka, **moralno pokončnemu, pozitivnemu liku primanjkuje moči za akcijo, saj je preveč rahločuten in čustven, nagnjen k duhovnosti**. Težko se tudi znajde v odnosu do ženske: ali se zaljubi v napačno in se ta največkrat norčuje iz njega; če se poroči, je v zakonu nesrečen, saj ženi ne zna ali pa ne zmore nuditi

zadovoljstva. **Taka lika sta Jerman in Kačur**, le da na **Jermanovo ravnanje močno vpliva tudi materin lik**, saj v njem vzbuja občutek krivde in odločno vpliva na dogajanje.

12.5. IVAN CANKAR – KOSTANJ POSEBNE SORTE

POVZETEK VSEBINE

Nekoč je zunaj mesta rasel kostanj. Ni bil navaden kostanj, pač pa nekaj posebnega – bil je čudo svojega plamena. Lahko bi rekli, da je bil kralj kostanjev. Popki so mu vzbrsteli že marca, medtem ko so drugi kostanji še dremali. Vedno je imel temno zeleno listje in vse leto je veselo šumelo, ko je zapihal veter. Kdor je kdaj sedel pod tistim kostanjem, je od njega odšel vesel, sproščen in vedrega obraza. Sedenje ob kostanju je dajalo nove moči predvsem starim ljudem, saj so se počutili mlajše.

Nekega dne pa se je enooki Marjeti sanjali o kostanju. Sanje so bile zelo čudne. Na kostanjevih listih so bili zlati hrošči; na vsakem listu eden. Nekako pa se je eden izmed njih spotaknil in padel Marjeti v naročje. Hrošč je zbežan prišepal do nosu, kjer se je zadel ob črno kocino. Takrat se je Marjeta zbudila. Premislila je sanje in ugotovila, da gotovo nekaj pomenijo, zato se je odpravila h kostanju. Začela je kopati in kopala do jutra. Ko se je zjutraj zasvetila zarja, se je ustrašila, ko je zagledala mnogo kosti. Kriče je zbežala nazaj v vas. Zbrali so se vsi ljudje tiste vasice in se odpravili h kostanju. Videli so strašen prizor. Med mogočnimi koreninami so bile človeške lobanje in kosti. Bilo jih je toliko, da jih ni bilo mogoče prešteti. Stali so blede in strmeli v jamo. Ko so odhajali, je mož s čopom in pentljo ugotovil, zakaj je imel kostanj toliko moči.

INTERPETACIJA

Črtica **Kostanj posebne vrste** je Cankar prvič objavil leta 1915 v reviji Dom in svet. Potem je izšla leta 1917 v zbirki **Podobe iz sanj, ki skupaj z drugimi črticami tvorijo celoto Cankarjevega doživljanja prve svetovne cerkve**.

Črtica je **simbolna**. Že sam **naslov** pove, da je kostanj nekaj posebnega; **v njem je izražena življenjska moč**. Raste v »zeleni samoti«, a je označen kot »čudo svojega plamena«, **kot podoba vitalnosti in moči**. V uvodno podobo pripovedovalec zariše izrazito pravljичen motiv o zakladu pod kostanjem, ki ga uvede s sanjami enooke Marjete, ki ga gre kopat. **Zlati hroščki simbolizirajo bogastvo, Marjetin spačen obraz pa je simbol grde realnosti**, kakršno prinese vojna. **Simbolna je tudi grozljiva podoba na koncu** – neskončno pokopališče lobanj in kosti simbolizira morije prve svetovne vojne.

V črtici (kratka pripoved) najdemo precej **grotesknosti** (prek/skozi popačene podobe pripovedovalec kaže in biča družbene napake). **Najizraziteje se kaže v tem, ko v izrazito pravljичen motiv o zakladu pod kostanjem uvede sanje enooke Marjete** (pravljичnost in idiličnost v nasprotju z grdoto). Iz zadnje podobe raste **tudi ideja, sporočilo črtice. Mož s čopom in pentljo**, ki se pojavi na koncu, **izpove pripovedovalčevo poanto, da razkošno novo življenje rase iz tisočerih smrti. Vojna prinaša množično smrt in lahko sklepamo, da človeško skupnost po vojno čaka bogato življenje**. Kostanj lahko dešifriramo **kot simbol zmage življenja nad smrtjo, kot vero, kot dobroto, ljubezen in trdoživo vztrajanje**. Vsekakor pa Cankar s to črtico, kot z vsemi drugimi iz zbirke, obsodil vojno kot največje zlo človeštva.

Kostanj posebne sorte je **črtica, ker je pripoved zelo kratka; na osrednji dogodek (Marjetino srečanje s kupom kosti) se pripovedovalec odziva zelo subjektivno – osebno (kostanj je predstavljen tako, kot ga vidi in doživlja pripovedovalec; zlati hrošči se na drevesu sončijo kot cekini – subjektivna primerjava.....; pokopališče pod kostanji je neskončno...)**.

Subjektivnost se kaže tudi v jeziku in slogu: kostanj je poosebljen, pogoste so zamenjave besednega reda (vzbrstelo mu je popje, a odšel je z veselim obrazom; prišel je starec in ko ga je osenčil kostanj, me je v krvi zapela mladost....) ter vzkliki (Bog se usmili! Joj, prejoj!). Besede so rabljene v nenavadnih, neobičajnih besednih zvezah (kostanj v zeleni samoti, po razvoženih cestah vratu...).

12.6. OTON ŽUPANČIČ – DUMA

POVZETEK VSEBINE

Uvodni trivrstični spev služi kot razlaga notranje zgradbe pesnitve. Nadalje je pesnitev sestavljena iz dveh problemskih delov, vsak se deli na dva speva. Prvi del sestavlja dialog med moškim in ženskim glasom. Ženski glas govori o vaški lepoti, slovenski domačnosti, podeželju, kmečkem življenju. To spremljajo podobe, ki obujajo barvitost idile (smeha, ki je biserno bel, nageljnov, podobnih rdečemu slapu). Ritem svobodnih verzov se močno približuje daktilskim heksametrom. Sledi moška pesem, ki govori o nasprotnem - o modernih tujih mestih, industriji, napredku, umetnosti... Izražena je misel o pomenu napredka, prihodnosti, ki ju ni mogoče odklanjati zaradi slovenske tradicije.

V drugem delu spregovori pesnik oziroma njegovo srce. Prvi spev govori o idilični podobi domovine, o njenih "prelestih". Mirno in skrivnostno, a veselo življenje narave ostaja v pesnikovem srcu, skratka njegovo srce bije za domovino. Nato pa preide v spev o temni strani domovine, o njenih "bolestih".

Dotakne se problema množičnega izseljevanja. Domovina se z izseljenci širi v svet, a se v njem tudi izgublja. Pesnitev se konča z dvomom in negotovostjo. Školjka z biserom oziroma njena podoba ponazarja poezijo, nastalo iz bolečine nad narodovo in domovinsko usodo.

Slog pesnitve je patetičen, številne so primere in metafore. Oblika verza sledi čustvenemu valovanju, vendar pa prevladuje dolgi, svobodni verz, ki se včasih približa heksametru.

13. SLOVENSKA KNJIŽEVNOST PRED 2. SVETOVNO VOJNO IN MED NJO

To obdobje razmejujemo z **letnicama 1918 do 1941**. Leta **1918** se je končala prva svetovna vojna, konec je bilo avstrijskega cesarstva, nastala je Kraljevina SHS, jugoslovanska država. Vendar pa ta ni uničila stoletne želje Slovencev po združitvi: Primorska je prišla pod Italijo, Koroška je ostala v Avstriji, Porabje pod Madžarsko. Le Maribor je z borci za severno mejo rešil **pesnik in general Rudolf Maister**. Istega leta je **umrl Ivan Cankar**. Leto 1941 pa pomeni začetek 2. svetovne vojne na slovenskih tleh.

Slovenska književnost je vsrkavala vse novosti iz svetovne književnosti: **človeško razklanost po prvi svetovni vojni, krizo kapitalizma, oktobrsko revolucijo, porajajoča se fašizem in nacizem, državljansko vojno v Španiji ipd**. V tem času se je na Slovenskem razvila bogata publicistična dejavnost. Izhajali sta »stari« slovstveni reviji Ljubljanski zvon (1881-1914) ter Dom in svet (1888.1944), »stari« politični glasili liberalni Slovenski narod in klerikalni Slovenec, poleg njih pa so se pojavila nova glasila: Naprej, Ljudski glas, Trije labodi, Književnost, Sodobnost,... Tik pred drugo svetovno vojno je Kocbek začel izdajati revijo Dejanje V tem času je na Slovenskem izšlo okoli 14500 knjig, močna je bila **prevajalska dejavnost**. Knjige so izhajale pri katoliški **Mohorjevi družbi**, pri liberalni **Vodnikovih** in pri socialistični **Cankarjevi družbi**.

Slovensko književnost sta v tem času zaznamovala **ekspresionizem** in **socialni realizem**. **Mejna letnica je leto 1930**, kar seveda ne pomeni, da je ekspresionizem po tem letu povsem zamrl, pa tudi ne, da pred tem letom niso nastajala dela socialnega realizma. **Pomemben predstavnik ekspresionizma je bil Srečko Kosovel**. Ločimo **socialni ekspresionizem** (Kosovel), **religiozni ekspresionizem** (Jarc, Grum, Vodušek, Pregel) in **kozmični ekspresionizem** (Jarc).

Slovenski socialni realizem se je razmahnil po **letu 1930**. Kot vsi realizmi je tudi socialno **odražal družbeno-politično dogajanje te dobe**. Ves kapitalistični svet je zajela svetovna gospodarska kriza, ki se je začela z zlomom newyorške borze leta 1929. Kriza se je kazala v veliki brezposelnosti in pomanjkanju. Od tod so se rojevala nova revolucionarna gibanja, buržoazija pa je reagirala s fašističnimi pohodi in didakturami. Tako je bilo tudi v stari Jugoslaviji, s tem, da je bilo v ospredju **še nacionalno vprašanje** – Jugoslavija namreč ni bila združenje enakopravnih narodov, pač pa nekakšna priključitev Slovencev, Hrvatov in Makedoncev k Srbiji.

Zapletena in protislovna socialna ter nacionalna stvarnost je vdiralala tudi v leposlovje. Pri tem je zanimivo, da se je **delavska problematika v glavnem pojavljala v poeziji, kmečka pa v prozi**. Zanimivo je tudi, da so v ospredje stopili besedni ustvarjalci **iz obrobnih pokrajin: Miško Kranjec iz**

Prekmurja, Bratko Kreft, Anton Ingolič, Edvard Kocbek, in Ivan Potrč s Štajerske, s Primorske pa poleg Srečka Kosovela in Ivana Preglja še Alojz Gradnik, France Bevk, Igo Gruden in Ciril Kosmač. Njihova ustvarjalnost je v glavnem potekala v okviru socialnega realizma, kar pomeni, da skušajo avtorji, podobno kot realisti 19. stoletja, **družbeno resničnost odsliskati kolikor mogoče objektivno. Razlika je v tem, da realisti 20. stoletja dodajo še kritično misel zoper vsako družbeno popačenost. Niso odkrivali le stanja, pač pa tudi vzroke zanj.**

13.1. SREČKO KOSOVEL – SLUTNJA

INTERPRETACIJA

Kosovelova pesem Slutnja je **impresionistična**. Kosovelov impresionizem se razlikuje od Murnovega, katerega **metaforika** se nanaša na splošno, nekonkretno pokrajino. **Kosovel** v večino svojih pesmi uvaja Kras (barve, bori, burja). Na impresijo veže tudi socialno in narodno tematiko. Z impresionizmom se je družil tudi simbolistični slog. Bori niso le tipična drevesa Krasa, ampak simbolizirajo »brate«, kar pomeni socialno ali narodno skupnost.

Slutnja je **kratka pesem**. Tema je boleča osamljenost človeka, ki odhaja. Motivi so predmetni, so vtisi spremljajoče in izgubajoče se predmetnosti; to so tako imenovani **snovni motivi**. Bolest, nemir in slutnja so **duhovni motivi, ki izražajo osnovno sporočilo pesmi – slutnjo bližajoče se smrti**.

Pesem je izrazito **razpoloženjska**, saj ne sporoča pesnikovega razmišljanja, ampak trenutne vtise in občutja. **Pesniški jezik** je odraz notranjega doživljanja pesniškega subjekta, učinkuje kot **razsekanost**. Pesem je sestavljena iz vsega skupaj 25 besed; od tega je 17 samostalnikov, en sam pridevnik in en sam glagol, preostalo so predlogi in vezniki. Jezikovni slog je izrazito **nominalen**. Večina stavkov je **neglagolskih, glagolski je eden**. Neglagolski stavki so osamosvojene besede in besedne zveze, s katerimi **poudarja osamljenost**, hkrati pa kontrast z njo in tistim kar ostaja doma. Poudarjajo antitetično igro teme in svetlobe (Temni deli: polje, podrtija ob cesti, tema, tišina bolesti; svetli deli: v dalji, okno svetlo, kdo, senca na njem (pogojno temna)). Takšen slog prinaša **ne tekoč, razsekan ritem, kar ustreza pesnikovemu razpoloženju**.

Pesem je torej izrazno in razpoloženjsko impresionistična, saj izraža eno samo razpoloženje zraslo iz trenutnih bežnih vtisov. Tako tehniko impresionizma imenujemo **pointilizem**. Izraz se je najprej uveljavil v slikarstvu; uveljavil ga je francoski slikar Seurat leta 1894. Pointilizem pomeni slikanje na platno iz majhnih barvnih lis v osnovnih barvah in ne mešanje barv na paleti.

Razpoložene in izraz sta torej impresionistična, vendar ne tipično, saj je razpoloženje v pesmi mučno stanje stiske, tik preden se izrazi kot krik. Tako pesem iz impresije prehaja v **ekspresionizem**. Tudi prej poudarjeni kontrasti med temnim in svetlim so bolj ekspresionistični kot impresionistični.

Slutnja je na eni strani tradicionalna (npr. osamljenost in odtujenost sta kot razpoloženje izraz novoromantične tradicije; tradicionalni so tudi vtisi), na drugi strani pa izraz sodobnejše književnosti – ekspresionizma (npr. notranja stiska, smrt, predkrik, razbijanje vtisov).

13.2. SREČKO KOSOVEL – EKSTAZA SMRTI

EKSPRESIONIZEM

Pomen **ekspresionizma** je v tem, da duševnost s pomočjo znamenj »iztiska« iz sebe svojo notranjo **podobo**. V ta namen uporablja sicer čutne podobe zunanjih predmetov, vendar ne v njihovi naravni, običajni in prvotni obliki, ampak jih čustveno nasilno, včasih skoraj strastno spremeni. V književnih delih se to dogaja s pomočjo jezika. Ta pri ekspresionistih izraža **notranje napeta duševna stanja**, včasih kar s pomočjo krikov ali klicev, predvsem pa s posebnimi, tudi nasilnimi ali z nenaravnimi besednimi oblikami in zvezami prikazuje svet, in sicer ne, kakršnega doživljamo s čutili, ampak kot ga dojema **naša razbolena, izpovedo in izraza željna duša**. V tem pomenu je ekspresionizem poseben slog in po njem se imenuje obdobje med leti 1918 in 1930. V ekspresionizmu je torej najpomembnejše izražanje moralnih **doživetij, ki izhajajo iz silnega nezadovoljstva s svetom, družbo, stvarnostjo in težijo k nečemu nasprotnemu**. Imena za nasprotje so: novi človek, nova človeška skupnost, bratstvo, čista človečnost, ljubezen.

INTERPRETACIJA

Ekstaza smrti spada med najznamenitejša besedila tega obdobja. Tema je občutje **kaosa, katastrofe, smrti celotne civilizacije**. Podobe so **vizionarske, sanjsko neresnične, pretirane, kar spremeni svet**. Pesem je **ekspresionistično vizionarska**.

Podobe:

- zlati stolpi in bele kupole tonejo v rdečem morju
- sončni zahod in mrtvi (evropski) človek
- kraljica, razkošna in zlata, lega v krsto
- iz oblaka lije kri v srce
- ljudje pijejo kri iz oblakov
- človek gori v ognju
- vse je krvavo – namesto vode je povsod kri (kaže na neetičnega in nemoralnega človeka, ki propada)
- rdeče, krvavo morje preplavlja zelene poljane (simbolizirajo revolucijo)

Razpoloženje v pesmi je **pesimistično**, grozljivo in se stopnjuje. Grozi smrt, ki oznanja propad Zahodne Evrope. Družba v zahodni Evropi je negativna, srečamo se z neetičnim, nemoralnim človekom, katerega propad je neizogiben. **Šele iz razvalin propada bo lahko vstal etično čist človek**, kajti preobrat se mora zgoditi v človeku, ki se mora otresti vseh slabih lastnosti.

SLOG: ekspresionistične metafore;

- kaže se ekspresionistična težnja po spreminjanju realnosti
- ekspresiven je zvočno, besedno in stavčno
- pojavijo se nerealne, neresnične, pretirane podobe
- skupaj so besedne zveze, ki ne sodijo skupaj
- pojavljajo se kontrastne barve (rdeče morje-revolucija, upor; kraljica v zlatu-bogastvo)
- idejno in miselno so stvari urejene po načelu stopnjevanja
- slog je patetičen (vzvišen); **posebne zveze, ponavljanje, premori, retorična vprašanja, vzkliki, pripevi, stopnjevanja,...**

13.3. SREČKO KOSOVEL – KONS 5

Konstruktivizem: smer abstraktne umetnosti po letu 1913 v likovni umetnosti, ki je zrastle iz kubizma in futurizma in je težila k »čistemu« slikarstvu kot konstrukciji likovnih elementov (A. Černigoj).

V literaturi se je ta smer pojavila v 20. letih; najprej v sovjetski literaturi in je zahtevala umetnost delavskega razreda, tehnike in revolucije. **Oblikovno** je to pesem kot konstrukcija besednih, simbolnih in drugih elementov. Pri nas je konstruktivizem ustvaril Srečko Kosovel.

KOSOVEL – KONSTRUKTIVIST

Od leta 1924 je Kosovel intenzivneje prijateljeval s slikarjem Avgustom Černigojem, ki je slikarski konstruktivizem spoznal v Nemčiji. Ukvarjal se je z lepljenko. **Kosovel je konstruktivizem prenesel v poezijo**. Ekspresionistične pesmi je poimenoval integrali ali konstrukcije, kratko kons – to so torej pesmi, ki so na nek način sestavljene, lahko z različnimi izrazi (lahko uporablja matematične znake, kemijske formule), ne nujno z besedami. V teh pesmih je še vedno močan **občutek nemoči in kaosa**, čeprav je beseda za trenutek prenehala biti verzno gradivo in so jo zamenjali matematični, fizikalni in kemijski simboli. V konstruktivistični pesmi si je Kosovel **vzel veliko ustvarjalno svobodo**. Pesmi ni sestavljal oz enega samega motiva, ampak je lepil pomensko različne snovi in motive. S temi pesmimi je dolgo ostal neopažen. Pripravljal je zbirko Zlati čoln, a ga je prehitela smer. Konsi so ostali neopaženi **do leta 1967, ko jih je Anton Ocvirk zbral in izdal v zbirki Integrali**. Matematike v poeziji išče izzive, nekaj novega. Pri **konstruktivistični poetiki** najdemo izraze: matematični verz, nič ni neskončno, verze iz simboličnih kratic (M, N, 14, Abt, Ex...), verz uokvirjen s kvadratom, gesla iz kulture in politike; poudarjena imena iz fizike (ATOM), kemijske formule, zrcalne slike. Vse svoje konstruktivistične pesmi je Kosovel naslovil Kons in dodal število (Kons 1., Kons 0., Kons 5.,...).

INTERPRETACIJA

Kons. 5 je nastal po letu 1925 in ni natančno znano, pod katerim vzgibom. **Prvi vzgib** je nemogoč iz pripovedi njegove sestre Anice junija 1925 – na vrtu Kosovelove domače hiše v Tomaju naj bi se oče pogovarjal z nekim kmetom o pomenu gnoja in kmetijstvu in mu pokazal brošuro: Jamnik, Gnoj in zlato. **Drugi vzgib** je mogoče iskati v reviji Zenit (le-to je izdajala zagrebška istoimenska konstruktivistična skupina in Kosovel jo je prebiral). V eni izmed števil omenjene revije je bila pesem srbskega pesnika, ki je živel na Hrvaškem, B. Ve. Poljanskega, Kontraidiotikon in v njej je Kosovel našel verz »Kjer boš kopal gnoj, boš izkopal zlato«. Mogoče je Kosovel ta verz parafraziral.

Zametek prvih dveh verzov sta zagotovo citata. **Tretji verz** v Konsu. 5 je razlaga prvih dveh verzov – oboje je nič, gnoj in zlato. V času kapitalizma je vse vredno nič. Četrty in peti verz gresta v isto smer – **tako gnoj kot zlato dobita enako vrednost → neskončno vrednost**, ki pa že spet lahko postane nič. V času kapitalistične mrzlice je sreča opoteča – danes smo bogati, jutri smo že revni. Od gnoja do zlata je le korak in prav tako je od zlata do gnoja samo korak.

Nato sledi **zareza: šesti in sedmi verz** ($AB < 1, 2, 3$). **Črke so manj vredne od števil**, oz. so najpomembnejše od besede. Že od starogrškega filozofa Platona različni filozofi merijo, tehtajo vse, kar je povezano z razumom, in mnogi trdijo, da je človek z razumom več vreden kot človek, ki poudarja čustva. S števili je mogoče meriti, tehtati, razumsko opravljati... zato se števila vežejo na **kapitalsko logiko** – na kapitale zlata, bogastva in **oba verza skušata zanikati resnico, ki so jo razkrili tretji, četrty in peti verz**. Matematična logika skuša podpreti kapitalsko logiko skuša podpreti kapitalsko logiko prvih dveh verzov in demantirati resnico preostalih treh verzov. **V šestem in sedmem verz** prehajamo s področja kapitala in matematike **na področje literature in umetnosti**, kjer velja povsem drugačna logika – poetična logika. Poezija je del zlata, kjer sta tako ekonomija kot matematika. Težava je v tem, da se mora poezija temu prilagoditi če hoče preživeti, in zato je v slabšem položaju kot ekonomija, matematika, ipd. Zato **AB < 1, 2, 3**. Kosovel je nekje izjavil, da je **kultura dekla kapitala**. Kapitalska logika določa usodo poetične logike. **Osmi, deveti, deseti in enajsti verz so lirski del Konsa.5**. Brezdušnež ima zlato mrzlico, saj se le človek brez duše lahko predaja zlati mrzlici in pohlepu. **Zmaga je na strani najbolj brezdušnih**. Le brezdušnež je močan in zato zlata več ne potrebuje. **Teže je tistim, ki imajo dušo**. Takim nista potrebna ne zlato ne gnoj → t.j. človek poet, ki se veže na $AB < 1, 2, 3$. Kdor ima dušo, je sam v sebi bogat, v njem so začetki tistega človeka prihodnosti, ki bo po Kosovelovem prepričanju človek – sonce. Zadnji verzi ponovijo žalostinko šestega verza in nasprotje med kapitalsko in poetično logiko.

Dvanajsti verz je na koncu je fokusirani del pesmi, **kjer oslovsko riganje nadgradi posmeh** – ia se roga kapitalski, matematični in poetični logiki. Ta posmeh je mogoče razumeti na dva načina:

- svet vseh treh logik je nor
- v tem svetu je mogoče zdržati, in sicer z ironijo (nobeno drugo bitje ironije ne pozna, z njo je mogoče zdržati v duhovnem).

13.4. IVAN PREGELJ – MATKOVA TINA

POVZETEK VSEBINE

Dogajanje je postavljeno na začetek 18. stoletja, natančneje v tretji petek in soboto aprila 1714, v čas po zatrem kmečkem uporu na Tolminskem. Množica Tolmincev na ukaz fevdalne gosposke potuje v Gorico, da bi prisostvovala usmrtni voditeljev neuspelega kmečkega upora. Iz množice se izloči glasni krčmar Matko iz Volč, ki jezno prepeva puntarsko pesem. Množici sledi noseče dekle, Matkova hči Tina, ki ne odhaja v Gorico po ukazu gosposke, ampak pa ukazu svojega srca – prisostvovati želi sodbi svojega zaročenca Janeza Gradnika, s katerim je zanosila, še preden sta se uspela poročiti. Pot zelo težko premaguje. Njen oče Matko sicer poje puntarsko pesem, vendar je v resnici razočaran zaradi osebnih težav; žalosten jezlasti zaradi nezakonskega otroka svoje hčerke, obenem pa je jezen na Janeza. Matkovo Tino po dolgi prehojeni poti v Solkanu obide hujša slabost, vendar zbere vse moči in se vsa omotična bliža Gorici, kjer sreča skupino prestrašenih ljudi, ki so videli usmrteve vodij upornikov. Ko se Tina približa usmrčenim, se hoče ob drogu povzpeti do mrtve zaročenčeve glave, vendar jo stražnik grobo potegne stran. Po srečanju z Janezevimi ostanki je Tina v posebnem duševnem in telesnem stanju vstopila v jezuitsko cerkev, se nato odpravila v krčmo, kjer se je okrepcala s juho in vinom, nato pa se napotila prti domu. Na poti od Solkana do Ročinja je zaradi prehudih fizičnih bolečin obležala pod cvetočo češnjo. Tam Tina doživi privid Marije, ki ji pomaga pri porodu, nato pa umre. Za otroka so poskrbele ročinjske žene.

INTERPRETACIJA

Novela Matkova Tina je **smiselni zaključek ljubezenskega motiva iz romana Tolminci**. Objavljena je bila v reviji mladika leta 1921. V Matkovi Tini se prepletata **dve zgodbi: prva je kolektivna in zgodovinska, druga pa je osebna, Tinina**. Prva predstavlja zgodovinski dogodek: obglavljanje upornikov-to je **središčni motiv** – in skupino romarjev (»čudni romarji«), ki se odpravljajo na obglavljanje v Gorico. **Druga**, Tinina zgodba je njena osebna tragedija, ko se noseča odpravi k središčnemu dogodku in se tragično konča z njeno smrtjo. Zgodbama je **skupno tesnobno moreče vzdušje**, stopnjuje in razpleta pa se **samo Tinina zgodba**, ki dvakrat **doseže vrh: prvič**, ko usmrtijo upornike in Tini to sporoči zvon, **drugi** pa predstavlja Tinin porod in videnje božje matere Marije. Čeprav se **obe zgodbi zaključita tragično** s smrtjo, pa obe izhajata iz ljubezni; Tinina iz ljubezni do Janeza, zgodovinska pa iz ljubezni do pravice.

Avtor ustvari **tretjeosebnega pripovedovalca**, ki pripoveduje zgodbo o čudnih romarjih. Epsko širino ustvari z natančnim opisom dogajalnega prostora, ki je resničen in se dogaja od Volč do Gorice (okoli 30km). O **glavni osebi** pa pripovedovalec ne poroča; na videz se umakne iz pripovedi in jo bralcu predstavi na podoben način kot v dramskem prizoru oz. sceni, zato je pripoved o njej večkrat **scenska: oseba govori, razmišlja, čustvuje kot v danih, živih življenjskih situacijah**.

Osrednja oseba je Matkova Tina in je poleg usmrčenih **upornikov edina tragična oseba novele**. Je mlado neporočeno dekle v sedmem mesecu nosečnosti, ki močno hrepeni po svojemu zaročencu Janezu Gradniku. V Gorico se odpravlja **po ukazu srca** in ne po ukazu gosposke. Pripovedovalec ves čas opisuje fizične bolečine, ki jih zaradi bližajočega se poroda, vedno težje preživlja. **Še bolj kot telo ji bolečine povzročata duša**. Tina je **hrepeneče bitje**, ljubezen do Janeza je močnejša od vsega zunanjega, zato se svojega telesa, dokler se ne sreča z Jenezovim niti ne zaveda. **Njena duša je razklana tudi sama v sebi**. Na eno stran jo vleče neomadeževana ljubezen do Janeza, na drugo stran pa vest, krivda, občutek grešnosti pred Bogom. Tina je globoko in iskreno vena. Ko zasluti bližajočo se smrt, se zboji za lastno dušo, še bolj pa za otroka, da ne bi umrl brez krsta. Edina pomembna oseba za Tino je njen **oče Matko**, ki se na eni strani jezi na hčer, po drugi pa jo ima iskreno rad. **Druge osebe nimajo lastnih imen**, so župani, ključarji in možje iz dvanajstih, kar kaže da **avtorja zanima predvsem usoda posameznika**.

Matkova Tina je ekspresionistična novela. Svet, ki ga delo prikazuje, je ko **vržen iz tira**, prepoznamo ga **morečem vzdušju na robu katastrofe** (zlasti upor, žalost, jeza, strah, tesnoba), ki **kriči po odrešenju in novem človeku** (Tinino ponavljanje »da bo dete mir imelo«). **V Tini se prepletata tesnoba in hrepenenje**, napetost med telesom in dušo, med občutki krivde in grešnosti ter med predano in zvesto ljubeznijo. Ekspresionizem je zelo poudarjal tudi **razmerje med posameznikom in kolektivom ter generacijski konflikt** (Matkovo razmerje do Tine). **Ekspresionizem najdemo tudi v slogu, ne le v vsebini**. Za Pregla je značilen precej **patetičen slog**; v prevladujočih temah pa je prepoznaven **barok**, ki se zlasti kaže v **zapletenih povedih**. Pogosta je raba **pridevnika strašen** (strašna pesem, strašna skrivnost). V Pregljevemu slogu so pogosti **kontrasti** (strašna tihota:glasna pesem pijanega Matka; posameznik:skupnost); ter obširne rabe **metafor in primer** (kakor peruti strašnega pomračnika (netopirja) je ležala noč nad dolino...). Na skladišnji ravni so značilni številni **vzkliki** (krik pijanega Matka – njegova puntarska pesem). **Simbolizem** se odraža na koncu novele, ko Tina doživi privid Device Marije. Zvonovi imajo simbolni pomen, saj Tini sporočijo, da je Janez umrl; strašni pomračnik simbolizira tesnobo in grozo, cvetoča češnja pa začetek novega življenja. **Realizem** se kaže v značilnem dogajalnem času in prostoru, **modernizem** pa v notranjem samogovoru Tine, to je v toku njenih misli, ki jo vodijo na morišče in potem domov ter se osredotočijo predvsem na njeno dete.

Dvema zgodbama ustrezata **tudi dve ideji: prva je religiozna** in je povezana s to smerjo ekspresionizma – **svetu, ki je krut in krivičen, prihaja rešitev iz nebes** – »grešni« Tini je prišla pomagat Gospa iz nebes, ki predstavlja vseodrešujočo ljubezen in se je odzvala gorečim Tininim prošnjam in njenemu neizmernemu zaupanju v Boga. **Druga ideja pa je ideja socialne krivičnosti**. Uporniki so sicer usmrčeni, ampak novo bitje, komaj rojeno, čigar oče je eden izmed obglavljenih upornikov, **bo nadaljevalo človeški križev pot do smrti**. Njegovo življenje je tudi upanje za prihodnje rodove, kajti krivice kličejo po novem uporu (pijana Matkova pesem, s katero se življenje konča), svet še vedno kriči po odrešenju.

13.5. SLAVKO GRUM – DOGODEK V MESTU GOGI

POVZETEK VSEBINE

Goga je mesto brez dogodkov. V njem živijo čudaški prebivalci, na primer Gapit, ki ne more ljubiti žive ženske, zato pri sebi drži lutko. Nekega dne prebivalce zmede vrnitev Hane, ki je osrednja oseba drame. Domov se vrne, da bi se rešila travm, ki jih ji je povzročil posiljevalec iz zgodnje mladosti, Prelih. Nikomur ne more zaupati in ko pride v stik z nasilnežem, se mu le stežka upira. Zbere pogum in ga udari s svečnikom po glavi. Misleč da ga je ubila, se hoče znebiti trupla; pri tem prosi za pomoč pisarja Klikota, ki je vanjo platonično zaljubljen. Ker ve za njegovo zaljubljenost ga izkoristi. Klikot odnese truplo, nato pa skuša napraviti samomor. Ko se razburljiva noč, ki je dogodka željnimi meščanom že obljubljala plen v govorice, konča, je posiljevalec Prelih živ, le spomin je izgubil. Hana vsa olajšana sklence odpotovati, toda ne vemo, če to zmore storiti, saj se na koncu spet ponovi mučna scena. Druge osebe so s Hanino zgodbo povezane le motivno – tematsko, ne pa vzročno – posledično. V soseski namreč živi še grbavec Teobald, ki svoje pomanjkanje materine ljubezni v otroštvu nadomešča tako, da sanja o igralski karieri in neprestano s svojo gospodinjo igra prizor iz Strahov. Mesto s svojimi govoricami mučita neizživeti starki Afra in Tarbula, ki razočarano čakata na dogodek. Ko se na Bregu vžge nekaj deščic, se vsi prebivalci zberejo tam. Kljub navideznemu dogodku vse ostane nespremenjeno: Klikot ostane zaljubljen v Hano, Arfa še naprej nadzoruje Elzo, da ne bi umrla, Hana pa je, čeprav je Preliha poskusila umoriti, še vedno njegova ujetnica.

INTERPRETACIJA

Dramsko delo Dogodek v mestu Gogi je Grum napisal leta 1929, prvič pa je bilo uprizorjeno čez dve leti. Delo kaže **Grumovo zanimanje za sodobnejše dramske tehnike**, saj dogajanje poteka simultantno, kar omogoča scena, členjena na sobe v prerezi in ni delitve na prizore. V vsaki od njih poteka katera od življenjskih zgodb, nekatere zgodbe pa potekajo hkrati. Tudi **zgodba je razbita, ohlapna**. Prav tako je vprašljiv dogodek sam, saj se na koncu osebe znajdejo v enako brezizhodnih situacijah, kot so bile na začetku.

Dogodek v mestu Gogi je nekakšna **montaža različnih motivov, mozaik**, saj je Grum dodal tudi **motive iz besedil znanih literarnih ustvarjalcev** (iz Ibsena, Strindberga). Tudi **notranja zgradba drame je nedoločljiva**. Če namreč še lahko govorimo o zapletu (Hanina vrnitev v Gogo) in vrhu (Hanin »uboj« Preliha), pa drama nima pravega razpleta, saj osebe ostanejo same s svojimi travmami, nič odločilnega se ne zgodi.

V drami opazimo tudi več stilov, in sicer prvine **ekspresionizma, simbolizma, dekadence, nadrealizma, nove stvarnosti**. **Ekspresionizem** se najbolj kaže v pesniških podobah, pa tudi tematsko idejnem pomenu: najdemo duhovno stisko, krizo vrednot, izgubljenost in negotovost. **Simbolizem** je opazen v neracionalnih motivih, predvsem se kaže v osrednjem motivu, to je v obupnem hrepenenju Gogovcev po dogodku. Goga je simbol za popačeno človeško duševnost in ujetost v življenje, v katerem se nič ne zgodi. **Nadrealizem** se kaže v motivu umrlega naddavkarja, ki se sprehajata po mestu, Afra in Tarbula pa se z njim pogovarjata, kot da bi bil še živ. **Nova stvarnost** se kaže v poprejetenju sveta, kjer osebe ne živijo druga z drugo, ampak s predmeti in se kmalu tudi same popredmetijo. **Prvine realistično-naturalistične dramatične** se kažejo v spolnem nasilju in psihični travmi ter v motivih, ki jih je Grum prevzel od Ibsena in Zolaja.

Grum je ustvaril nove, **nenavadne jezikovne zveze (človeku se naživi mnogo hudega; vedeti rožo;)**. Uporablja **didaskalije**, ki so prave scenske opombe, v njih je precej nenavadnih metafor (*Klikot stoji kot prelomljen; mesečne roke, revne roke, daveči molk, znošena soba, ...*). V živi govorni situaciji je veliko kratkih vzkličnih povedi, zamolkov v trenutkih negotovosti ipd.

V literaturi **grotesken pomeni nenavaden spoj grdega in smešnega, za čemer pa je navadno strah, groza, absurd**. V Gogi so vsi ljudje groteskno deformirani (izmaličen, popačen), so **travmatične osebnosti** (duševno pretresen ob hudem doživetju). Umrlega naddavkarja, ki se sprehaja po mestu, muči skleroza in še mrtvega holeta Afra in Tarbula nadzirati; grbavec se napreza z igranjem, ljudje predmetijo drug drugega kot lutke. Klikot piše Hani ljubzenska pisma in sam nanje odgovarja. Starka Afra že na pol mrtvo zaročenčevu ljubico baše s hrani, da ne bi le-ta slučajno umrla in se pridružila svojemu ljubemu pred njo.... **Gogovci nimajo moči za odrešujoče dejanje**. V drami pravzaprav ni pravega protagonista. Edini, ki bi to lahko bil, je Hana. Zdi se, da se je svoje travme, ki jo je doživela v rani mladosti, odrešila, ko je starega pohotneža »ubila« s svečnikom, a na koncu izvemo da je še vedno Prelihova ujetnica. **Osebe niso več karakterji**, ki bi s svojim zavestnim prizadevanjem sprožili dejanje; nasprotno, zdi se, da osebe obvladuje **avtomatizem**, vsekakor pa so

popačene, patološke (zlasti seksualno); **bolj kot živim ljudem so podobni mrličem ali lutkam.** Posebno vlogo ima **dogajalni prostor sam** – Goga je groteskno popačeno mesto, v katerem vsi o vseh vedo vse in se zato z velikim uspehom med seboj mučijo.

Delo je groteska, osebe so kot spačene lutke, so karikairane, pojavijo se ostanki okostij in teles. Včasih se **grotesknost** kaže na zunaj (grbavec Teobalt, šepavi Klef), predvsem pa so **psihično deformirane**. Grotesknost se kaže **ob vzdušju**, ki je skrajno moreče in tesnobno, groteskna pa je tudi **scena** (to je izrazil že sam avtor v didaskalijah). **Groteskni motivi** izhajajo iz patoloških oseb. Groteskni prvini ne najdemo samo v posamezniku, ampak tudi v svetu, ki ga obdaja. Posameznik in svet sta povezana; ekstremen je prostor, skupnost Goga. Drug drugega slišijo in vidijo. Čas izgubi svojo vlogo, dogodki potekajo neodvisno, vse skupaj se zdi blazno. Od tod tudi spoznamo **idejo drame: skozi popačene karikairane like, skozi nesmiselne misli in opise Grum želi pokazati realnost, to je svet, v katerem živimo in v njem iščemo smisel, notranji mir. Če tega ne moremo najti, začnemo bežati neubežljivemu. Človek se travme reši torej samo tako, da se sooči z njo; odrešilni dogodek se zgodi samo v človeku.** V Grumovi drami je opazen **vpliv psihoanalize**, ki jo prav v času nastanka te drame dokazoval Sigmund Freud.

14. SOCIALNI REALIZEM

14.1. PREŽIHOV VORANC – BOJ NA POŽIRALNIKU

POVZETEK VSEBINE

Dihurjevi so imeli majhno kmetijo. Zemlja je bila ilovnata, slabo rodna, poleg tega so jim zemljo uničevali še požiralniki oz. voda, ki je iz globlin udarjala na plano. Pri Dihurjevih je bilo mnogo otrok in malo rodovitne zemlje, zato je bilo življenje trdo. Mladi Dihur je moral že kot deček za pastirja k bogatemu gruntarju, ki ga je pretepal, zato je ušel domov. Mati ga je skušala obvarovati pred očetovo jezo, a ta ga je do nezavesti pretepel in odvedel nazaj h gruntarju. Zaradi očetovih udarcev je od takrat Dihurja metala božjast. Ko je postal gospodar na Dihurjevini, mu zemlja ni dala dovolj za življenje, zato je hodil tudi gozdarit v Savinjsko dolino. Z naporom je vzredil dva voliča, a mu je v jeseni eden poginil, kar je družino hudo prizadelo. Dihur in žena sta delala pri sosedih, da sta zaslužila vsakdanji kruh za petero otrok. Toda Dihurjeve je spet udarila nesreča: Dihurka, ki je nosila najtežje breme v družini, je umrla. Po ženini smrti je Dihur prevzel vse družinske skrbi, a gospodarstvo je začelo propadati. Težko življenje so še bolj začeli oteževati župnik, župan in žandarji, ki so v siromaku videli le stroj, ki naj bi dela za njihove koristi. Boj z novim požiralnikom, ki je uničeval krompir, je ugonobil Dihurja. Četrty dan je Dihur našel žilo, toda nanj se je zvalila skala. Dihurjeva domačija je prešla v roke bogatega sosedu, Dihurčke pa so podtaknili po službah.

INTERPRETACIJA

Novela Boj na požiralniku je izšla v reviji Sodobnost leta 1935, nato pa leta 1940 v zbirki novel Samorastniki. Sestavljena je iz **sedmih poglavij** in ima **značilnosti tragedije**, zlasti v spopadu nasprotnih sil, pa tudi v notranji zgradbi (središčni dogodek je nesreča, ki jo doživi Dihur in v slogu - dramske prvine).

Boj na požiralniku je **baladno zgoščena zgodba o družini Dihurjevih**, ki se borijo zoper naravo in družbo. **Sovražna narava je simbolizirana v požiralnikih**, ki uničujejo Dihurjevo zemljo. Dihurji se izčrpavajo do skrajnosti, saj hočejo ostati samostojni ljudje in ne hlapci. **Razredna rasklojenost** pa je tako močna, da enim dopušča le strahotno garanje, drugi pa pobirajo sadove dela prvih. Zato ni čudno, da se Dihurčki na koncu nagonsko odločijo, da bodo očeta pokopali kar doma, saj od ljudi, ki so drezali vanje niso pričakovali nič dobrega. Konec novele pove, da je bil njihov strah upravičen, saj se njihove zemlje polasti bogat sosed, otroke pa s pomočjo vaše gospode pošlje po službah. **Družba je torej hinavska, njena pomoč je samo navidezna, dejansko ljudi spreminja v ploretarce. Boj s požiralniki je simbolni »preganjski motiv«**, saj požiralniki izpodjedajo bivanjsko trdnost in srečo; požiralniki simbolizirajo človeku **sovražne naravne in družbene sile**.

To je **novela socialnega realizma**, saj prevladujoča tema predstavlja usodo malih ljudi. Dihur se skupaj s svojo družino bori za zemljo, ki mu jo uničujejo požiralniki, saj so od nje odvisni in morajo skrbeti za pridelek in preživetje. Dogajanje je torej postavljeno v stvarni svet osebe so resnične. Prežih prikazuje predvsem njihovo socialno stanje in položaj, medtem ko ga njihova psihološka stran manj

zanima. Dihurji so pripadniki izkoriščenega razreda, povsem odvisni od narave in socialne skupnosti, v kateri živijo. Določeni so s socialnim statusom, a hrepenijo po dobrem, srečnem in pravičnem.

Pisatelj slog je stvaren, realističen, a nazoren in izrazito bogat. Neživo naravo opisuje kot živo bitje: požiralniki so požrešne pošasti, ki požirajo rast in ko Dihurjevi enega ugonobijo, se pojavijo novorojeni požeruhi z mokrotnimi čeljustmi in s sluzastimi ustnicami. Dihurji pa se v skoraj živalskem naporu zaganjajo vanje in jih skušajo ukrotiti. Požiralnik se za trenutek potuhne, potem pa se v košati in izpodjeda. Prežih uporabi **zelo veliko narečnih besed (dialektizmov):** imena oseb – Neč; žehar – golida; Dihurjeva zadrtnost – pretirana delavnost.... Mnoge njegove besede so **ekspresivno obarvane:** požiralniki so rumene pohute; požreti; razparali so površe...

Pisatelj oblikuje **snov z dramatično ostrino.** To doseže predvsem s **sunkovitim zaporedjem dogodkov in dialogom,** značilno dramatsko prvino. Ko se na primer Dihur in otroci pogovarjajo, je pogovor med njimi skop – ustreza napetemu položaju, v katerem so se znašli neposredno po nesreči, ko je Dihur našel glavno požiralnikovo žilo. **Dramatske prvine prepleta z epskimi; v tretji osebi objektivno pripoveduje** o boju Dihurjev s požiralniki. V objektivno pripoved pa vpleta **dialektizme, ekspresivno obarvane besede** ipd. Značilno za Prežihov slog je **prepletanje epskih in dramatskih prvin, ki vključuje ekspresivne sestavine.**

Sporočila novele pisatelj izrecno nikjer ne zapiše, v dogajanje ne vpleta svojih razmišljanj, tudi naukov ne deli; **sporočilo novele je le pripoved o Dihurjih, kako težko so živeli.** Iz pripovedi pa **vsak bralec lahko razbere vzrok njihovega bednega življenja: družba,** v kateri so Dihurji živeli, je bila **skrajno krivično urejena** in je dopuščala, da so eni samo garali, drugi pa pobirali sadove njihovega dela. A z **vztrajnostjo Dihurjev** je sporočena tudi **velika in neizmerna volja do življenja** (na vsak način obdržati zemljo in izboljšati življenje na njej) **in vera v boljšo prihodnost.** Pojavlja se tudi **nacionalna simbolika.** Tudi ta novela je postavljena v svet Koroške, zato Dihurjev boj lahko **poistovetimo s koroškimi kmeti, ki so pred tuji z zadnjimi močmi branili svojo zemljo.**

14.2. PREŽIHOV VORANC – SAMORASTNIKI

POVZETEK VSEBINE

Voranc se s prijateljem po dvourni hoji ustavi na vrhu slemena Karnic, kjer je nekoč gospodaril veliki kmet Karničnik. Bogate Karnice so zdaj propadle, kajti od velikega posestva je ostala le majhna bajta. Voranc in prijatelj vstopita v bajto, na pragu ju pozdravi starka Nana. Radovedna poprosita Nano, naj jima kaj pove o preteklosti Karnic. Nana jima rada ustreže.

Zgodba se pričinja pred sto leti, ko je na Karnicah gospodaril predzadnji Karničnik. Imel je troje otrok, dva dečka in deklico. Starejšemu sinu je bilo ime Ožbej. Ko je bilo Ožbeju dvajset let, pride k hiši kajžarska hči Hudabivška Meta. Meti so bili namreč Karničniki botri. Ožbej se zaljubi v Meto in ta dobi, ko je stara sedemnajst let, z njim otroka.. To je za Karnice velika sramota. Stari Karničnik hoče med Meto in Ožbejem preprečiti vsako nadaljnje shajanje. Oba pokliče na zagovor, nato pa Meto zverinsko muči. Mučenje se prične tako, da ji na roki zažge predivo. Meta junaško trpi in niti malo ne pokaže, da se kesa. Ko je krvavi obred končan, pahnejo Meto skozi vrata na dvorišče, tam pa jo zgrabijo domača hči in obe dekli, ji privežejo krila preko glave in jo z šibami pretepajo po golem telesu. Iz njihovih rok jo reši mati. Meta gre služiti v samotni kraj ob Dravi. Rodi otroka in ga pusti pri materi. Otrok je dobil ime Gav. Vsa stvar je kmalu pozabljena. Naslednje leto Meta spet povije otroka, za očeta pa napove pri krstu Ožbeja. Te sramote Karnice ne prenesejo mirno. Ko se Meta hoče vrniti na delo, jo birič odvede na graščino. Tam Meto sprejmejo Karničnik in grajski gospodje. Hočejo jo najprej zlepa pregovoriti, naj se odpove Ožbeju, ko pa noče o tem nič slišati, jo birič priveže na stol in ji naloži petdeset udarcev. Meta se kljub temu ne vda. Karničnik poskuša še pri Ožbeju. Posreči se mu pripraviti Ožbeja do tega, da bi se poročil z bogatim dekletom z Jamnic. V noči pred poroko pa Ožbej pobegne in poruši očetove načrte. Šele po osmih dneh se vrne in pozna se mu, da je pijan. Po tretjem otroku ga oče pošlje k vojakom, a Ožbej se vrne iz vojske s presteljeno nogo; sedaj šepa in še rajši pije kot prej. Poslej čedalje pogosteje zahaja k Meti in ta mu z leti, ne da bi se smela poročiti, povije devet otrok. Ožbej je pogosto pijan; ko se nekega večera vrača domov, pade v jezero in utone. Njegovi in Metini otroci odrastejo kot *samorastniki*, prepuščeni sami sebi, in se razkropijo po vsej deželi, "ko mravlje po lesovih, po žagah, po jamah in po hubah. Po vseh koritih posejanih, od koder tečejo bistro vode proti

Dravi. Najprej jih je bilo devet, danes pa raste že četrti rod, kmalu bo peti na vrsti, cela vojska, ki oblega, izpodjeda, zasega Karnice..." Tako je končala svojo pripoved najmlajša Metina hči Nana. Mladi gospodar pa je prodal Karnice in si kupil grunt v ravnini, a mlada je bila slaba gospodinja, zato je gospodarstvo prišlo na nič.

14.3. MIŠKO KRANJEC – REŽONJA NA SVOJEM

POVZETEK VSEBINE

Režonja se je po štirih letih vrnil s prve svetovne vojne. Upal je, da bo življenje siromakov zdaj boljše. Bili so namreč tako revni, da še za hrano niso imeli. Sanjal je o zemlji, ki jo je obljubljal Franc Jožef. Tedaj pa pride na obisk njegov sosed Bergmann, po rodu Žid. Začel je razlagati, kako je prišel v to vas in ni imel ničesar, sedaj pa ima denar, trgovino, hlev in živino, toda sedaj mu hočejo vse pobrati. Zato se je odločil, da bo vse prodal, denar pa skrnil. Režonja pa je videl, kam je Žid skrnil denar. Vzel je zabojček in ga skrnil v votlo deblo drevesa v gozdu nad hišo.

Po dveh letih je Režonja že pozabil na vojno, toda stradali niso ta čas, kaj dosti pa tudi niso kupovali, ker bi jih lahko odkrili. V deželi pa so ravno delili grofovsko zemljo. Režonja se je zagrebel in dobil šest oralov zemlje. Jeseni se je Režonja odločil seči v zabojček in si kupiti svoje brane, plug in kol. Vsake toliko časa ga je zapekla vest zaradi kraje denarja, tako da je moral iskati opravičilo za to dejanje. Triindvajsetega leta se je Katica, njegova starejša hči odločila da se poroči. Čez čas se je Režonja odločil, da bo sezidal tako domačijo kot je ni v celi vasi. In res je napravil opeko, najel zidarje in čez nekaj mesecev je bila hiša gotova. Otroci so se začeli ženiti in kmalu so ostali samo Režonja, Geda, zet in najmlajša. Zaradi starosti so začeli Režonjo izpodrivati, nič več mu niso pustili delati, saj so mislili, da mu je težko. Ker pa je Režonja v delu užival je spet segel v zabojček ter si na skrivaj kupil oral najlepše zemlje. Ta oral je obdeloval tako skrbno kot še nobenega. Toda nekega dne ga je zadela kap in ohromel je po eni strani. Ko je na vozičku Režonja počasi umiral ga je obiskal Bergmann, kateremu še vedno ni dal miru tisti zabojček. Toda Režonja svoje kraje ni priznal in tako skrivnost odnesel v grob.

Kakšen je pisateljev slog?

Značilna je melanholičnost in z njo povezana pasivnost literarnih oseb, nagnjenost k razpoloženjskemu meditiranju, mehka pripovednega ritma, a tudi kompozicijska ohlapnost in fabulativna ekstenzivnost. Njegovih literarnih oseb ne poganja neko določeno prizadevanje z jasnim namenom in ciljem; živijo navznoter, v svojih predstavah in sanjah, ki niso zgodovinsko pomembne in ne družbeno zavezujoče, so pa specifična psihološka resničnost malega človeka – kakršnega je v slovensko literaturo pripeljal Kranjec. Kranjčev slog ni epsko-dramatičen, temveč bolj refleksiven, pogosto tudi liričen. Ritem stavkov je enakomeren, počasen in speven.

15. KNJIŽEVNOST NOB

15.1. KAREL DESTOVNIK KAJUH – BOSA POJDIVA, DEKLE, OBSOREJ

Obsorej (ob tem času, ob tej uri).

Kajuh ni samo partizanski pesnik, saj v sebi nosi univerzalnejša sporočila. Iz njegovih pesmi vejejo: **življenjska vedrina, vera v človeka, pa tudi borbenost, odeta v preprosti jasen pesniški izraz.** Svoja osebna čustva vedno združuje z občutjem velikega časa.

V njegovih pesmih **srečamo različne teme:**

- **Revolucija** (je tema in stvarnost, ki se ji je Kajuh zapisal kot človek in kot umetnik. Temeljno gibalno revolucionarnosti je vera v boljši in pravičnejši čas. Izhaja oz neposredne ogroženosti pred nacizmom in fašizmom).
- **Ljubezen** (pri Kajuhu se prepleta z revolucijo. Najlepše in najbolj znane so iz cikla Ljubezenske).

- **Mati** (Kajuh je veliko pesmi o materi posvetil vsem partizanskim materam; združujejo ljubezensko, osebno, človeško, revolucionarno misel – Ne joči mati, Mati padlega partizana....).
- **Trpljenje in smrt** (tako kot revolucija se prepleta skozi vse Kajuhovo pesnjenje. Že zgodaj se kažeta kot slutnja in sestavni del ustvarjalnosti).

Pesem Bosa pojdiva... je peta iz cikal **Ljubezenske** (vseh je osem). Cikel je posvečen Silvi Ponikarjevi, ki so jo fašisti nenadoma aretirali in zaprli leta 1942. Pesem **združuje ljubezen in trpljenje nesvobodnega naroda**. Upesnjuje ju z vidnim, barvnim kontrastom: ljubezen z belimi češnjevimi cvetovi, trpljenje uporniškega naroda s temnimi grobovi talcev. Kontrast poudarjata **ponavljanje** (beli so, beli so) in **stopnjevanje** (temni, pretemni). **Belo in temno se v pesmi izmenjujeta, ljubezen in miselna trpeči narod se prepletata**. O romantičnem ljubezenskem čustvu govori skoraj vsa prva kitica, razen **drugega verza**, ki govori o trpeči zemlji. V drugi kitici se ljubezen skoraj povsem umakne sočustvovanju s padlimi in zavesti o dragocenosti njihovih žrtev za dobro naroda. V tretji kitici se spet pojavi **romantično čustvo**, vendar z jasno odločitvijo, **da bo živelo v sožitju s predanostjo narodu**. Beli češnjevi cvetovi niso namenjeni nobenemu od zaljubljenecv, ampak talcem.

Ljubezen in predanost narodu sta združljivi po **logiki etike**. Ljubezen je vrednota, ki omišlja življenje in prav to je tudi boj za pravičnejšo družbo. Osebna ljubezen daje moč za kolektivni boj. **Predanost narodni skupnosti ne zmanjša intenzivnosti ljubezni, prav nasprotno – ena vrednota krepi drugo, z njunim sožitjem je Kajuh ustvaril svojstven tip ljubezenske lirike.**

Sporočilo pesmi je ljubezen, ki jo izpoveduje pesnik, ki se je začutil del narodne skupnosti in moralno dolžnost, da se vključi v osvobodilni boj. Zato izpoved ljubezni ne bi bila etična brez misli na trpeče. Še tako intimno in nežno sporočilo dobiva razsežnost širše ljubezni: ljubezen do soljudi. Kajuh je prav zato ostal narodni pesnik in bil pri ljudeh priljubljen. Tudi zaradi neposrednosti, iskrenosti, človeške topline, melodičnosti in ritmičnosti, ki vejejo iz njegovih pesmi.

16. SODOBNA SLOVENSKA KNJIŽEVNOST

V prvem obdobju (od leta 1945-1950) je pesništvo služilo predvsem obnovi domovine po končani vojni in izgradnji novega socialističnega družbenega reda. Ljudi naj bi spodbujalo pri mnogih skupnih delih na gradbiščih (zato govorimo tudi o »graditeljski« ali »kramparski« poeziji). Slog teh pesmi je jasen, racionalen in preprost. Predstavniki so Igo Gruden, Matej Bor, Cene Vipotnik.

Okrog leta 1950 se je socialistični realizem v literaturi začel umikati novemu načinu ustvarjanja, za katerega je bilo značilno ukvarjanje z malim človekom, njegovim čustvovanjem in notranjim doživljanjem. Govorimo o t.i. obdobju **intimizma**. Najpomembnejši mejnik v tem času je izid skupne pesniške zbirke štirih mladih pesnikov (Cirila Zlobca, Toneta Pavčeka, Janeza Menarta in Kajetana Koviča) leta 1953 z naslovom »Pesmi štirih«. Tematika te osebno-izpovedne lirike je bila subjektivno notranje doživljanje sveta mladih ljudi v tistem času, ki so bili polni življenja, volje in vere vanj. Izraz in oblika poezije sta bila še vedno tradicionalna. Poleg navedenih so bili pomembni pesniki v tem času še: Edvard Kocbek, Jože Udovič in Cene Vipotnik.

Popolnoma drugačen, manj svetel pogled na svet in dogajanja tistega časa pa je v svoji liriki, izražala druga skupina pesnikov prve povojne generacije, zlasti Dane Zajc, Gregor Strniša, Venko Taufer. Njihova poezija je brezosebna, polna dvomov, brezupa, bolečine, nasprotij, absurda, umiranja in smrti. Tudi njihov jezikovni izraz je bil drugačen, modernističen in svoboden, ni upošteval jezikovnih pravil in klasičnih oblik, zato to ustvarjanje označujemo tudi kot **novi ekspresionizem ali nadrealizem**.

Pesniki druge povojne generacije, ki so se uveljavili v 60-ih letih (Svetlana Makarocič, Niko Gragenauer ind.), so si zelo različni. Nekateri združujejo novosti s tradicijo, drugi sledijo novi ekspresionistični oz. nadrealistični smeri, tretji pa pišejo v modernističnem slogu, za katerega je značilna uporaba lahkotnih besednih iger, asociativne tehnike, domiselnih metafor in ustvarjanje izjemnih, estetskih podob sveta.

V sodobni slovenski poeziji zajema posebno mesto Tomaž Šalamun (dandanes največ prevajani slovenski pesnik), ki je z zbirko »Poker« uvedel novo avantgardistično smer – ludizem. V tej poeziji je igra besede in jezika, ne izraža pa nikakršnega osebnega čustvenega razmerja do sveta in osebne

angažiranosti. Razen v delih Šalamuna, avantgardizem prevladuje v pesmih Svetlane Makarovič in Milana Jesiha.

Za pesnike rojene okrog leta 1950 in pozneje, ki objavljajo v 80-ih in 90-ih letih, je prav tako značilna stilna in vsebinska različnost. Ker ustvarjalci tega obdobja v svoji poeziji na nov način povezujejo tradicijo z modernizmom, literarni zgodovinarji govorijo o »postmodernizmu«. Predstavljajo pa ga pesniki: Milan Jesih, Ivo Svetina, Ifigenija Zagoričnik-Simonovič, Boris A. Novak, Aleš Debeljak. Najpomembnejši postmodernistični postopki pa so: **simuliranje** (hlinjenje), **imitiranje** (posnemanje), **citiranje** in še zlasti **kompilacija** (sestavljanje novih pesmi iz znanih starih).

16.1. JANEZ MENART – CROQUIS

INTERPRETACIJA

Osrednji motiv pesmi je risanje skice, zato ji naslov pesmi povsem ustreza, saj **croquis** v francoščini pomeni **skica, osnutek**; je pa res, da se izraz ponavadi uporablja v slikarstvu. Lirski subjekt je **pesnik**, ki sedi v kavarni in pije konjak. Po razliti lužici s prstom riše razne podobe – verjetno zato ker se dolgočasi (leno rišem). Pesem torej lahko beremo povsem **realistično** kot odraz stvarnega dogajanja, kot eno izmed slik vsakdanjega življenja. Ampak za naivno sliko se skriva nek **globlji pomen**. Pesnik je s sliko **podzavestno** risal svet, ki si ga je želel, risal je dom oz. domačijo. Namesto preprostega dobiva slika **idilični značaj**: hišica v naravi, klopca (za utrujene in zaljubljene), stezica in lepa žena med rožami. Iz različnih intervjujev z Menartom vemo, da ni nikoli imel pravega doma, da je živel pri starih starših, v internatih... in da si je želel imeti pravi dom. Mogoče prav ta izkušnja iz otroštva in mladosti potrjuje idealiziranost skice. Lahko pa skica sporoča samo **navadno packanje in zdolgočasnost**, postavljeno v prav tako navaden okvir vsakdanjosti. Sliko z mize si lahko **razlagamo kot ironijo do malomeščanskega zapiranja** v »idilično trdnjavo«, ki tistim, ki posedajo po kavarnah in popivajo iz »moralnih razlogov« nikdar ne bi odprla vrat.

Celotna pesem je lahko le realistična slika vsakdanjosti ali prisposoba življenja in sporoča, da je življenje mrzlo in sivo, neprijetno in pusto kot marmor. Vsekakor je poanta pesmi na koncu, v zadnjem verz: »Gospod natak, še en konjak prosim!«; **vztrajanje med pustim življenjem in sanjami – biti del stvarnosti in si privoščiti svoje sanje in svoje ustvarjaje.**

V pesmi prevladuje poročanje in nizanje dejstev. Dejstva so nanizana nestavčno, celo enobesedno (Kavarna. Miza....). **Pomanjševalnice** pomenijo znamenje **idiličnosti** (lužica, klopca, stezica,...) **ali ironije** (...pobere vse in mizico pobriše). **Ključna glagola akcije** sta: risati (narisati) in brisati (zbrisati); povsem preprosta, če jim ne pripišemo metaforičnega pomena. V vsakem pogledu je pesem **jezikovno-slogovno** preprosta, realistična, hkrati **pa zvočno urejena z ritmom in rimo** (a bb a). razdeljena je na štiri enakovredne kitice kar je kombinacije, ki pritegne širši grog bralcev.

Pesem je v oblikovnem pogledu torej tradicionalna, moderna pa je z motivom odtujenega človeka; tradicionalna je spet s sporočilom volje po vztrajanju, ki je sestavina slovenske književnosti od Prešerna naprej. Pesem je izšla v zbirki Časopisni stihi (1960).

INTIMIZEM v slovenski književnosti se je pojavil v 50.letih prejšnjega stoletja.

Takoj po 2.svetovni vojni je v naši književnosti prevladoval **socialistični realizem**, podobnem sovjetskemu tipu. Ta je zvesto in bralcu dostopno ubesedoval stvarnost, kritiziral razredno družbo in prikazoval novo idealizirano brezrazredno družbo, ki je še ni bilo. Tako naj bi ljudi vzgajal in mobiliziral za novi čas. Zato se je v praksi literatura izrojevala v izrazito črno-belem označevanju literarnih oseb in zahajanju v neprepričljiv jezik in slog. Ta književnost ni rodila pomembnih dosežkov in usmeritve je bilo kmalu konec.

Na začetku 50.let se je slovenski svet začel spet močneje povezovati z Evropo, širši svet pa se je znašel v hladni vojni med dvema blokoma, ki je zapretila z nevarnostjo atomskega uničenja. **Zamajalo se je prepričanje, da je človek svet in da ga lahko obvladuje.** Človeka je zajelo življenje brez prave osi. Taka občutja so postala vir navdiha sodobnega slovstva

Hkrati so v našo književnost začeli prodirati **vplivi** sočasne francoske, nemške in ameriške književnosti. Tako so se slovenski književniki seznanili tudi z literarnimi novostmi; npr. z **modernim romanom in francoskim eksistencializmom**.

Tako je na začetku 50.let slovensko književnost zajel močan nemir, ki je najprej izhajal iz spoznanja, da ni prave skladnosti med zamisljivo nove brezrazredne družbe, kakršno je prikazovala »nova oblast«, in dejanskostjo. Marsikaj v našem življenju se je začelo maličiti. Vrednote starega humanizma so se začele zamenjevati s človeško sebičnostjo, z birokratsko dvoličnostjo in z njenim prisvajanjem oblasti nad ljudmi in stvarmi.

Literarni umetnik se je začel umikati vase. Objektivno tematiko povojnih let je začel izpodrivati **subjektivizem, ki se je začel izživljati v naravi in človekovi notranjosti, intimi**. Zato se za označevanje teh pojavov pojavlja tudi beseda **intimizem**. Le-ta je najmočnejše zaznamoval **liriko**, zaznaven pa je tudi v epiki in liriki in dramatik. Leta 1953 je intimizem najbolj »zakričal«, in to v pesniški zbirki, ki pomeni uveljavitev pesniškega intimizma. **Pesmi štirih, avtorjev: Toneta Pavčka, Janeza Menarta, Kajetana Koviča in Cirila Zlobca**.

Intimizem se je kazal v **novih temah**: v ljubezni, osebnem, notranjem trpljenju, v navezanosti za rodno grudo, v izpovedih, v vprašanjih o smislu življenja, skratka, **človek z dušo, čustvo, kot individuum postane spet pomemben**. Oblikovno je, vsaj sprva gojil predvsem pesništvo v svobodnih verzih, a se je pozneje približal tudi sklenjenim oblikam, zlasti sonetu. Intimisti so bili še: I. Minatti, A. Škerl, L. Krakar,.....

16.2. KAJETAN KOVIČ – JUŽNI OTOK

INTERPRETACIJA

Pesem je izšla v zbirki Labrador (1976). Zbirka nadaljuje **idejne tokove**, ki jih je Kovič nakazal že v prejšnjem opisu – predvsem **pomiritve med nasprotji**; želi si mirnega ali vsaj znosnega obstajanja. V nov zbirko Labrador Kovič dodaja novo razsežnost – mit.

Labrador Kovič zapisuje z veliko začetnico, torej kot **lastno ime** (kajti labrador oz. labradorit je mineral iz skupine plagioklazov, ki se preliva v modrih barvah). Labrador je največji polotok Severne Amerike (pripada Kanadi). V glavnem ga tvorijo plagioklazi na zahodu pa ga obdaja Hudsonov zaliv, na vzhodu Atlantik. Podnebje je zelo hladno, pozimi je temperatura tudi do -50°C , poletja pa so deževna in pogosto meglena.

V Kovičevem **pesništvu Labrador ne pomeni geografskega pojma, ampak je metafora za deželo z mnogimi razsežnostmi in s tem metafora za bivanje/biti**. Vanj spadajo reke, tajge, borov gozd, trta, južne zvezde, morja, paleta različnih barv.

Tudi južni otok je metafora; o tem govori trditev, da južni otok JE. O metaforičnosti govorijo tudi glagoli, ki so otoku pripisani: vzhaja, traja, gre. V drugi kitici otok vzhaja iz bele vode. Neizmerno traja. V hipu gre na dno. Njegovo neizmerno trajanje govori o tem, da obstaja ne glede, kako se kaže skritemu subjektu; če se zanj pojavlja ali izginja. Otok obdaja morje z vseh strani. Morje je lahko ovira za dostop do otoka, hkrati pa del njegove lepote. Težko morje je lahko težko življenje. Morje je lahko človekovo okolje. Neznano morje lahko pomeni, da je pot do južnega otoka težka ali nemogoča. Rana, ki jo zatiska sol (morje), še bolj boli. Posledica slutnje, da otoka ni, pomen isto: še hujšo bolečino. Tudi slutnja zatiska rano. Ta slutnja je lahko dvom, da južni otok je. Enak dvom velja tudi za školjke, oljčne veje in mah – recimo, da so del otoka. Bolečino povzroča slutnja, da jih ni. A voda se odpre in posledice tega je, da otok spet vzide, da je spet viden. V odprtosti sta tudi zvezda in ladja. **Močna zvezda je simbol jasnega, zanesljivega vodenja** – glede na pomen, ki ga ima za mornarje. **Nova ladja je nova možnost** za pot, je nova priložnost, je novo upanje,....

Metafore zvezda, ladja, otok so sicer »zaporedne« metafore z opisanim pomenom, lahko pa pomenijo tudi isto: južni otok je možnost čistega bivanja.

Poševni tisk besedo JE poudari, ima še en pomen: tak JE ničesar ne zatrjuje, če zatrditi pomeni postaviti. **JE torej ni čisto bivanje, ampak njegova odprta možnost. To je torej končni pomen te metafore, južni otok je možnost čistega bivanja.**

O neodločenosti otoka, o nezmožnosti, da bi ga opredelili, govorita naslednji zvezi: »Daleč v neznanem morju« in »In slutnja, da ga ni«. Otok je potemtakem stvar želje, zaupanja, pogoj za njegov obstoj pa je hrepenenje.

Južni otok je idealna oaza sredi ranljive pesnikove osebnosti. Njegova eksistenca ni odvisna od ničesar drugega kot od volje in vere v takšen ideal.

Pesem ima pet štirivrstičnic, **urejen ritem in oklepajočo rimo. Polisendeton = mnogovezje je na začetku verzov kot anafora.** Zveza med verzoma: **In neizmerno traja. /In v hipu gre na dno vsebuje sporočilo celotnega besedila** - možnost bivanja obstaja neodvisno od tega, kaj človek o njem misli, ampak od tega, če po njem hrepeni, kajti iz omenjenih verzov lahko napravimo pretvorbo: Čeprav gre v hipu na dno, neizmerno traja.

Zadnja kitica je v **protivnem razmerju** do prejšnjih kitic in je njegov **kontrast**. Pesnik kontrast podkrepi s trikratnim vezalnim priredjem, ki skupaj s prvim protivnim stavkom izraža nasprotje prej močno ekspresivno izraženemu dvomu. Pesem bi se lahko **ponavljala v neskončnost**. Zadnji kitici bi lahko vedno sledila druga (prvi in zadnji verz pesmi).

Kovičev Južni otok je v obliki in zvočnem slogu tradicionalen, besedni in zlasti stavčni slog pa sta moderna v svoji izvirnosti in nedogovorjenosti.

16.3. DANE ZAJC – ČRNI DEČEK

INTERPRETACIJA

Črni deček stoji na rumenem pesku puščave. Okrog so stene neba in vsa, kar deček ima, je le naročje, polno ptic. Zaradi njih ne sme zbežati. Vendar ptice morajo odleteti. Ko so na nebu, jih obseva močno sonce, zato razpadejo v perje, meso in pepel. A deček ima nove ptice, ki zopet odlete, ker morajo odleteti in zopet propadejo.

Marsikatera **podoba v pesmi je mnogopomenska** in zelo težko razložljiva. Zdi pa se, da je **podoba dečka z naročjem, polnim ptic, podoba pesnika**, ki poje, ker mora peti, ne da bi videl v tem kakšen smisel. Ptice vzletavajo iz njegovega naročja, pa čeprav jih »zlobno« sonce sproti ubija, da razpadejo v perje – meso – pepel. Čeprav je vse zasuto v pepel, deček pa je strahotno sam v puščavi, sredi razkroja in minevanja, vztraja; to je v njem kot nekaj nedvoumnega. **Prevladujoče je občutje osamljenosti, izvrženosti, absurda.**

Pesem je napisana v **svobodni obliki in v svobodnem verzu**. Zanj je značilno, da je sestavljen iz različnih dolžin, brez metričnega obrazca, lahko je riman. Poudarjena je ritmičnost, prevladuje svoboden ritem. zaporedje poudarjenih in nepoudarjenih zlogov ni pravilno enakomerno, vendar to ne pomeni odsotnosti ritma. Je le težko razberljiv, ker ni metrične sheme, zato se moramo opreti na dolžino zapisanih vrstic in na ločila ter verze prebrati smiselno. Pesnik tak verz uporablja zavestno, in to navadno takrat, če ne želi metrično pravilno pripovedovati stvari, ki so razburljive, vsebinsko izredno dinamične in nasploh nasprotne kakršnemu koli omejevanju.

Značilna je **epitoneza** – uporaba okrasnih pridevnikov (rumena groza, zlobno sonce, ledene zvezde.... – koliko lepih besed je človeštvo že izreklo o soncu in zvezdah, tu pa je sonce zlobno, zvezde so ledene!). besedilo je organizirani in razčlenjeno s **paralelizmom členov** (zato – zato – zato, ptice, ki vzlete, ptice ki razpadejo).

Paralelizem členov je stilno sredstvo, ki spada med logične stavčne figure (razumske, najdlje od čustvenih) in zanj je značilno, da se v zaporednih stavčnih periodah ponavlja ista beseda (če je na začetku verza, je to anafora), lahko se pojavijo iste kitice ali motivi. Je oblikovno sredstvo privzdignjenega stila, pogosto se pojavlja v nabožnih delih in v stari orientalski poeziji.

Paralelizem v črnem dečku je na ravni **anafore** (zato, stojiš), na ravni motiva dečka z naročjem, polnim ptic, na ravni **pomena**. Zaradi rabe paralelizmov pesem spominja na **vizionarnost starih bilijskih besedil**. S ponavljanjem se poveča **ritmičnost pesmi**.

Tema pesmi je **poetološko-bivanjska**. Pesnik mora peti, pa čeprav so njegove pesmi-ptice zapisane tudi propadu. **Slog je ekspresionističen**, ki ga doseže tudi z **izborom samostalnikov** (ptice, ujede, meso, pepel, puščava, žalost,...), zasledimo pa tudi **patetičnost in simboliko** (v pticah, v barvah,...).

16.4. GREGOR STRNIŠA – VEČERNA PRAVLJICA

INTERPRETACIJA

Pesem Večerna pravljica je izšla v pesniški zbirki Mozaiki (1959). Strniša je bil zelo navdušen nad Kantom in njegovo filozofijo. Zgradil je poseben pogled na ta in oni svet kot na harmonično celoto. Skozi privide se je znal seliti v čisti abstraktni svet idej – vse z namenom, da bi si osmislili to življenje.

Večerna pravljica je iz dveh vsebinskih delov. Vsebina prvega dela je čudežni svet ponoči, vsebina drugega so ljudje, ujetniki groze in sanj, ki spijo. **Ideja prvega dela je:** višji svet obstaja, vendar ga ljudje ne vidijo. **Ideja drugega dela je:** ljudje se zaprejo v svoje hiše, strah jih je, sanjajo moreče sanje – očitno zato, ker ne vidijo onega drugega sveta.

Pri tej pesmi smo pozorni zlasti na **naslov**: pravljica. Pesnik opisuje podobno kot v pravljici, vendar **ta pravljica ni pomirjajoča in ne uspava**, kar ponazori predvsem z izborom besednih zvez: *drevesa odpro debla s suhim pokom, temna srca pričnejo biti z glasom oddaljenih bobnov....* Pravljica je ponavadi prijetna, medtem ko ta grozljiva, plod pesnikove domišljije. Pesnik **realno povezuje z nerealnim, sanjskim svetom. Nadrealistična podoba sveta** torej, v katerem zlovešče sanje preraščajo človeka do tiste mere, ko postaja le njihova nemočna igrača. Tudi človeška bivališča ne nudijo nikakršne varnosti, ampak so le del sveta, v katerem je zavestna sfera človekovega doživljanja povsem izročena divjanju podzavestnega, sanjskega sveta. Ne samo, da sanje niso več lepe in da pravljice niso več pribežališče, ki dopušča pozabljanje vsega hudega – šele **sprožen podzavestni svet je razkril skrajno nemoč in grozo človekovega odtujenega bivanja**. Ta skrajna, z **nadrealistično metaforiko** vzpostavljene groza bivanja sredi sovražnega sveta pomeni eno najtemnejših razkritij človekovega položaja v povojni slovenski poeziji. beSedilo je **fantazijsko preoblikovana resničnost**.

Čeprav je vsebina pesmi moderna, pa to ne velja za **obliko**, ki je **tradicionalna**. Pesem je sestavljena iz treh štirivrstičnic. Verzni konci se glasovno ujemajo, in sicer v **asonanci**; t.j. ujemanje samoglasnikov v dveh ali več besedah od zadnjega naglašene zloga naprej (lahko obsega je po en samoglasnik – moška asonanca=dan – glas; lahko po dva samoglasnika – ženska asonanca=cvetlice – krinolone; lahko po tri samoglasnike – tekoča asonanca=deklice – redkvice). V Večerni pravljici si asonance sledijo **izmenično** (abab), so ženske in moške, le v zadnji kitici se red s posebnim učinkom **podre, pojavi se rima**. Sprememba ritma ustreza vsebini – **zadnja kitica je analitična prvima dvema**.

Pesem je tudi sicer **stilno bogata**. V njej najdemo **personifikacijo** (*veliki kamni se dvignejo...*), bogate in nenavadne **okrasne pridevke** (*suhi pok, mehki obrazi gob, orjaški sivi pajki...*), **sinestezijo** (*suhi pok*); **povedi so dolge, prevladuje priredna struktura**.

Besedni slog: izrazito so poudarjeni **glagoli** (*visi, dvignejo, hodijo, spijo, se igrajo...*), slog je poudarjen z izrazitimi **samostalniškimi besednimi zvezami** (**glas daljnih bobnov; globoke, nizke jame svojih sob...**).

V pesmi so močne **groteskne prvine**, ki se od začetka pesmi stopnjujejo. Prvine iz izkustva sveta (kamni, pajki, gobe) pesnik prikazuje na povsem svoj, nevsakdanji način, s pretiravanji in popačenimi liki, ki učinkujejo komično in so daleč od vsakdanjega pojmovanja razumnosti, so kvečjemu pravljični.

Groteska je take vrste književno delo (lahko je novela, črtica, roman, novela...), ki ga navzven označuje surovo komičen, norčevsko nenavaden izraz – za fantazijsko preoblikovano realnostjo pa se pogosto skrivata stiska in strah pred nesmisлом.

16.5. TOMAŽ ŠALAMUN – STVARI (5)

Je ciklus 7 pesmi. To je 5 ciklus po vrsti, izraža porogljiv odnos do vrednote kot je odgovornost. Pesnik pravi, da človek vse preveč poudarja odgovornost med tem, ko je v naravi vse preprosto. Za pesem je značilno, da ne vsebuje ločil velika začetnica pa je samo na začetku. S tem pa je ukinil višji pomen poezije. Nesmiseln je zadnji verz pesmi. S tem je želel povedati, da je razpravljanje o odgovornosti odgovorno in neodgovorno hkrati svobodno.

16.6. TOMAŽ ŠALAMUN – MRK (1)

Je ciklus 5 pesmi. Prva pesem pa je programska. V pesmi je Šalamun uporabil tri časovne perspektive:

-**Preteklost**: utrdil sem se...in se odselil, ne vemo povsem natančno česa se je pesnik naveličal in kam je odšel

-**Sedanost**: iz dolgih žeblicev se varim ude novega telesa, sedanost je temačna, slaba.

-**Prihodnost**: si bo postavil kolibo iz prežrtih plošč gnusa njegov pa bo svet ostrih robov.

Njegova prihodnost pa bo kruta in večna.

16.7. CIRIL KOSMAČ – TANTADRUJ

Tantadruj gre na sejem, ki je bil na Mostu na Soči. Šel je zato, ker je moral kupiti tri kravje zvonce, da jih bo imel 40 za mučenike. Tam se mu pridružijo trije posebneži: Luka, Matic Hotejec in Furlan. Tantadruj bi zelo rad umrl, ker mu je rekla mati, da bo šele takrat srečen. Odšel je k župniku in ga je vprašal, če bi umrl, če ga bi pičil modras. Župnik je rekel, da bi se le zastrupil, ne pa umrl. Rekel mu je še, ko bo prišla njegova ura bo on umrl. Tantadruj je ves žalosten odšel od župnika, nato je vprašal Luka kaj pomenijo župnikove besede. Skupaj sta ugotovila, da ure tako ali tako nikoli ni imel, trpel je tudi že mogoče ali pa tudi ne, to nista mogla ugotoviti, manjkala je še samo jama. Med potjo, ko so šli spat k Hotejcu, so odšli na pokopališče in tam našli jamo. Ugotovili so, da je ta jama za Tantadruja. Tantadruj je bil ves srečen, da bo sedaj lahko umrl. Odšel je v jamo in se vanjo ulegel. Matic je odšel zvonit, Luka in Furlan pa sta metala zemljo v jamo. K sreči so ljudje slišali zvonjenje in se hitro zbrali ker, so mislili, da gori. Našli so jih in potem jih je župnik poslal vsakega na svojo stran.

Tantadruja je napisal Ciril Kosmač. To delo je novela, ki predstavlja posebneža-norčka.

Opisuje kako, Tantadruj in njegova norčevalska družina, ki jo predstavljajo še Luka Matic in Furlan. Zgodba je nekaj posebnega že zaradi tega, ker so glavni junaki čisto drugačni ljudje. Skozi vso delo se prepleta Tantadrujeva želja po smrti.